

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1874.

ΤΟΜΟΣ ΚΒ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 515

Η ΣΗΡΑΓΓΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤ-ΣΕΝΙ.

1

Πρὸ δεκακοτῶ περίπου ἐτῶν κατέπληττεν ἅμα δὲ καὶ κατέθελγε τὴν νεαράν μου φαντασίαν ἄρθρον τῆς *Πανδώρας* ἐπιγραφόμενον «*Ἡ τεραστία σωληνωτὴ γέφυρα καὶ ἡ ὑπόγειος ὁδός.*» Τὸ κολοσσιαῖον ἔργον τοῦ μεγαλοφυοῦς Στεφενσῶνος δις περιέγραψε λεπτομερῶς ἡ *Πανδώρα*, καὶ οὐδόλως θεωρῶ ἐπάναγκες ἵνα ὑπομνήσω τοῖς ἀναγνώσταις αὐτῆς ὅτι ἡ ἐν λόγῳ σωληνωτὴ γέφυρα ζευγνύει τὴν βόρειον τῆς Οὐαλλίας ἀκτὴν μετὰ τῆς νήσου Ἀγγλεσέης, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς διέρχεται ἡ ταχυτέρα ἀμαξοστοιχία τοῦ Ἡνωμένου βασιλείου, μετακομίζουσα τοὺς ἐξ Ἀμερικῆς καὶ Ἰρλανδίας ταχυδρομικοὺς φακέλλους ἀπὸ Χολυχέδ (Holyhead) εἰς Λονδίνον, διανύουσα ἐξήκοντα μίλλια ἐκάστην ὥραν. Τερπνότατα ἀγροκήπια, κατὰφυτοι λοφίσκοι καὶ πληθὺς θαλαμηγῶν ὠραίζουσι κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν τοῦ ἔτους τὸν μεταξὺ Ἀγγλεσέης καὶ στερεᾶς πορθμῶν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὁποίου ἴσταται, ἐν ἀπαραμίλλῳ τοποθεσίᾳ, τὸ κομψότατον ξενοδοχεῖον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν ᾧ κατέλυσα πρὸ τεσσάρων ἐτῶν. Οἱ διάδρομοι αὐτοῦ εἰσι κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἀναριθμητῶν εἰκόνων τῶν περιχώρων, ἀλλὰ τὴν προσοχὴν πάντων ἐλκύει κυρίως κεχρυσωμένη κορωνίς, πε-

ριέχουσα κακογράφους τινὰς λέξεις, ἀληθεῖς *pattes de mouche*, ὡς ἤθελεν εἶπει ὁ V. Sardou, ὅφ' ἂς ὑπάρχει δυσανάγνωστος ἐπιγραφή. Μετὰ τινος δὲ δυσκολίας ἀναγινώσκει τις ἐπὶ τέλους τὰ ἐξῆς: «*Διήγυσα λίαν εὐάρεστον γύκτα χθὲς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.*» «*Οὐδέλληκτων.*»

Τὸ αὐτόγραφον τοῦτο τοῦ Σιδπροῦ Δουκὸς, ὡς ἐνομάζουσιν αὐτὸν οἱ Ἄγγλοι, θεωρεῖται ἀνεκτίμητον κειμήλιον ὑπὸ τοῦ πολυσάρχου ξενοδόχου. Περιττὸν δὲ νὰ προσθέσω ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν ἀξιοθαύμαστον σωληνωτὴν γέφυραν, ὀνομαζομένην νῦν *Menai Bridge*, καὶ ἐσταμάτησα ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος ἔνθα ὁ Στέφενσων, ἔθεσε τὸν τελευταῖον ἥλον, τὸν συμπληροῦντα τὸν ἀριθμὸν δύο ἑκατομμυρίων.

2.

«*Βέλγος τις μηχανικός, Maus ὀνομαζόμενος, ἔγραψεν ἡ Πανδώρα κατὰ τὸ 1855 ἔτος, συνέλαβε τὴν τολμηροτάτην ἰδέαν νὰ διαρρηθῆσιν τὰς Ἀλπεῖς κτ.λ.*» Τῶντι τολμηροτάτη ἦτο ἡ ἰδέα τότε, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ὑπερένικησεν ὄλα τὰ ἐμπόδια, καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ οἰκοῦντες κατεπλάγημεν τὴν πρωίαν τῆς 27 Δεκεμβρίου 1870, ὅτε, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος, λαβόντες τὸν «*Κήρυκα τῆς Νέας Ἰόρκης*», ἀνέγνωμεν τὸ ἐπόμενον τηλεγράφημα:

Λονδίνον, 26 Δεκεμβρίου 1870.

α Οἱ ἐν τῇ ὑπογείῳ ὁδῷ τῶν Ἄλπεων ἐργάται, ἀκούουσιν ἤδη εὐκρινῶς τοὺς ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους ἐργαζομένους. Ζητωκραυγαί καὶ συγχαρητήρια ἀντηλλάγησαν ἤδη, διὰ τοῦ διαχωρίζοντος αὐτοὺς εἰσέτι μικροῦ πάχους τοῦ βράχου κατὰ πρῶτον χθῆς τὴν 4 ὥραν καὶ τέταρτον μετὰ μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων. Τὸ μέγιστον καὶ ἐπιπονώπατον ἔργον τοῦ 19 αἰῶνος, ἠγγίζεν ἤδη εἰς τὸ τέρμα του. Αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου θέλουσι καταπέσει εἰς κόνιν μετὰ τινα αἰῶνας, ἀλλ' ἡ ὑπόγειος ὁδὸς τοῦ Μοντ-Σενί θέλει ὑπάρχει ἐνὸς καὶ αἱ Ἄλπει.

Ἡ ἰδέα τῆς κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ ταύτης ἦν κυρίως ἐμπορικῆ. Μέχρι τοῦδε αἱ ἐκ Λονδίνου εἰς Ἰνδικὴν ἐπιστολαὶ καὶ οἱ ἐπιβάται, μετέβαινον εἰς Μασσαλίαν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ κόλπου τοῦ Λυὸν καὶ περίεξ τῆς πτέρνας τῆς Ἰταλίας, εἰς Σουέζ. Ἐκ Σουέζ κατέβαινον τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, διήρχοντο τὸν Ἀραβικὸν κόλπον καὶ ἐφθάνον εἰς Βομβάην. Παράλασσοντες δὲ τὴν χερσόνησον τῆς Ἰνδοστάν εἰσέρχοντο εἰς τὸν Βεγγαλικὸν κόλπον καὶ ἀπεβιβάζοντο εἰς Μαδρὰς καὶ Καλκούταν. Τὸ μετὰ Λονδίνου καὶ Ἀλεξανδρείας διάστημα, διὰ Μασσαλίας εἶναι 253½ μιλίων, ὡν 833 διὰ ξηρᾶς καὶ 1071 διὰ θαλάσσης. Ἀπητοῦντο δὲ ὀκτὼ ἡμέραι διὰ τὸ ταξείδιον τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διὰ θαλάσσης ταχύτης, δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 10—12 μίλια ἐκάστην ὥραν, ἡ δὲ διὰ ξηρᾶς δύναται ν' αὐξήθῃ εἰς 40 μίλια τὴν ὥραν, ἔπεται ὅτι συντεμονομένης τῆς διὰ θαλάσσης ἀποστάσεως ταύτης τῶν 1071 μιλίων, διὰ ὁδοποιίας ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὁ χρόνος ἤθελεν ἐλαττωθῆ οὐσιωδῶς.

Ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος σχηματίζει φυσικὴν γέφυραν, οὕτως εἰπεῖν, 600 μιλίων ἐκτάσεως, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Μεσογείου, μετὰ Λονδίνου καὶ Ἀλεξανδρείας. Ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ αὐτῆς ἄκρου κεῖται τὸ Βρίνδιζι, τὸ ἀρχαῖον Brundisium, ἐνθα ἔληγεν ἡ ὀνομαστὴ Ἀππία ὁδὸς τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων· καὶ ἐξετάζοντες τὸν χάρτην θέλομεν εὑρεῖ ὅτι εὕρισκεται σχεδὸν εἰς εὐθείαν γραμμὴν μετὰ τὴν εἰς Ἰνδικὴν ἄγουσαν ὁδόν. Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην αἱ Ἄλπει ἦσαν τὸ μόνον πρόσκομμα, τὸ ὁποῖον θέλει ἤδη ἐξαλειφθῆ κατὰ μέγα μέρος διὰ τῆς ὑπογείου ὁδοῦ τοῦ Μοντ-Σενί.

Τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὑπογείου ὁδοῦ συνέλαβε πρώτη ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, ὅπως εὐκολύνῃ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς καὶ τῆς Σαβοΐας, ἀφ' ἧς τὴν ἐχώριζον αἱ Ἄλπει. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1860 παραχώρησιν τῆς Σαβοΐας εἰς τὴν Γαλλίαν, αἱ Ἄλπει εἰσὶν ἤδη τὸ φυσικὸν σύνορον τῶν δύο ἐπικρατειῶν, καὶ ἡ

μὲν βορειοδυτικὴ ἐξοδος τῆς ὑπογείου ὁδοῦ ἀνήκει τῇ Γαλλίᾳ, ἡ δὲ νοτιοανατολική, τῇ Ἰταλίᾳ.

Αἱ Ἄλπει, ὡς γνωστὸν, ἡ μᾶλλον αἱ ὑψηλαὶ Ἄλπει ἐπεκτείνονται εἰς 420 μίλια, αἱ ὑψηλότεραι δὲ αὐτῶν κορυφαὶ κεῖνται ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ, ἐνθα εἰς ἀπόστασιν 60 μιλίων εὕρισκονται τὰ ὑψηλότερα τῆς Εὐρώπης ὄρη, ὡν τὸ Mont-Blanc ἔχει ὕψος 15,744 ποδῶν. Ἐκ τῆς κεντρικῆς ταύτης κορυφῆς ἄρχεται ἡ κλίσις τῶν ὄρων καθ' ἑκατέρως τὰς διευθύνσεις, καὶ μ' ὅλα ταῦτα ὁ μέσος ὄρος τοῦ ὕψους εἶναι 7000 ποδῶν, καὶ αἱ μετὰ αὐτῶν φάραγγες οὐδαμῶς καταβαίνουσιν ἑλαττον τοῦ ὕψους τούτου. Αἱ Ἄλπει περιέχουσι δεκαεννέα διόδους, ἀλλ' ἐκ τούτων, μόνον ὀκτὼ εἰσὶ διαβαταὶ πεζῇ ἢ καὶ δι' ἡμιόνων, αἱ δὲ λοιπαὶ ἔνδεκα ἀμαζηταὶ, τρεῖς δὲ τούτων, αἱ κάλλιστα ἴσως, ὀφείλονται εἰς τὸν πρῶτον Ναπολέοντα.

Μία τῶν ὁδῶν τούτων, ὀνομαζομένη ἡ διόδος τοῦ Μοντ-Σενί, διέρχεται τὰς Ἄλπει εἰς 6,672 ποδῶν ὕψος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ φαίνεται ὅτι ἦν ἄγνωστος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὁ Ἄννιβας διήλθε τὰς Ἄλπει 200 ἔτη π. Χ. 45 μίλια ἀπώτερον διὰ τοῦ μικροῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ἀπολέσας καθ' ὁδὸν 33,000 ἐκ τῶν 59,000 μαχητῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐστράτευσε. Χίλια ἔτη βραδύτερον (755 μ. Χ.) ὁ Πεπίνος διήλθε διὰ τῆς διόδου τοῦ Μοντ-Σενί μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ πρὸς βοήθειαν τοῦ Πάπα, ἐπαπειλουμένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Λομβαρδίας, καὶ πεντήκοντα ἔτη βραδύτερον ὁ Καρολομάγνος διήλθε πανστρατιᾶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Κατὰ τὸ 1557 ὁ Δουξ τῆς Ἀλβης διήλθε μετὰ τῶν Ἰσπανῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους ὅπως καταπνίξῃ τὴν ἐν ταῖς Κάτω Χώραις ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν, καὶ ἑκατὸν ἔτη μετὰ ταῦτα διήλθεν ὁ Γάλλος στρατάρχης Κατινά. Ἡ διόδος αὕτη εἶχε βελτιωθῆ ὅπως οὖν, ἀλλ' οὐχὶ σπουδαίως, μέχρι τοῦ 1803, ὅτε ὁ Ναπολέων συνέλαβε τὴν μεγαλεπήβολον ἰδέαν νὰ τὴν καταστήσῃ ἀμαζητὴν ὁδόν, ὅπως εὐκολύνῃ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ἠνωμένας τότε ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον. Τὸ ἐπιπονώτατον τοῦτο ἔργον διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη, καὶ εἶναι βεβαίως ἐν τῶν δυσκολωτάτων καὶ θαυμασιωτάτων τῆς μηχανικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ὁδὸς εἶχε δεκαοκτὼ ποδῶν πλάτος, ἐκσκαφείσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ βράχου, καὶ περατουμένη ἐκ τοῦ ἐνὸς μὲν εἰς Σουζα, ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ εἰς τὸν Ἅγιον Μιχαὴλ, ἔχουσα μῆκος πεντήκοντα μιλίων, φθάνουσα ἐνίστε εἰς ὕψος 5,000 ποδῶν ἀπὸ τοῦ κατωτάτου αὐτῆς μέρους. Τὸ ταξείδιον ἐγένετο δι' ὁδοποιικῶν ἀμαζῶν, συρομένων ὑπὸ δεκαεξὶ ἡμιόνων.

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἡ Ναπολεόντειος αὕτη

ὁδὸς ἦν ἡ μόνη διόδος πρὸς διάβασιν τῶν Ἄλπεων, ἐνῶ ταυτοχρόνως οἱ σιδηροδρομοὶ ἐπλησίασαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν μέχρι τῶν ὑπωρειῶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐφάντασθη ποτὲ νὰ διέλθῃ τὸ φοβερὸν τοῦτο ὕψος διὰ σιδηροδρόμου. Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ἡ ἔλκυστικὴ δύναμις μιᾶς ἀτμαμάξης σύγκειται ἐκ τῆς δυνάμεως, μετ' ἧς οἱ τροχοὶ τῆς προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν σιδηρῶν ράβδων τοῦ σιδηροδρόμου. Ὅτε οὗτος κείται κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἐνὸς ποδὸς ὕψωμα ἐπὶ ἑκατὸν, παράγει ἤδη ἐπὶ τῆς ταχύτητος ἐπαισθητὸν ἀποτελεσμα. Ἐνὸς δὲ ποδὸς ὕψους ἐπὶ πεντήκοντα, ἤθελεν ἐλαττώσει τὴν δύναμιν τῆς ἕλξεως κατὰ τὸ ἡμισυ, ἐνῶ ἐνὸς ἐπὶ εἰκοσιπέντε, ἡ ἔλκυστικὴ δύναμις ἤθελεν ἐλαττωθῆ εἰς μηδὲν, τουτέστιν ἡ ἀτμάμαξα μόνη, ἀνευ ἀμαξοστοιχίας, ἤθελε μετὰ δυσκολίας ὀδεύσει. Ἐὰν προστεθῇ εἰς βαθμὸς εἰσέτι ἀνωφερειαί, οἱ τροχοὶ τῆς ἀτμαμάξης ἤθελον στρέφεσθαι χωρὶς νὰ τὴν κινήσωσιν τὸ παράπαν. Ὡστε μόλις ὅτε ἡ ἀνωφέρεια εἶναι κατ' ἀναλογίαν ἐνὸς ἐπὶ τριάκοντα ποδῶν, δύναται ἡ ἀτμάμαξα νὰ σύρῃ ἀμαξοστοιχίαν, καὶ τοῦτο ἐὰν αἱ σιδηραὶ ράβδοι ἦναι ξηραὶ· ἐὰν δὲ ἦναι ὑγραὶ, ἡ ἀτμάμαξα μόνη δύναται νὰ ὀδεύσῃ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν διόδον ταύτην τοῦ Μοντ-Σενί ὑπῆρχον ἐνίστε ἀνωφερειαί ἐνὸς ποδὸς ἐπὶ εἰκοσι καὶ ἐνίστε ἐπὶ δώδεκα, ἦτο δίλημμα ἐὰν ποτὲ ἀτμάμαξα ἦτο δυνατὸν νὰ διέλθῃ.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε πρὸ 10 ἐτῶν ὁ Ἄγγλος μηχανικὸς Φέλλ, συνέλαβε τὴν ἰδέαν κατασκευῆς σιδηροδρόμου ἐπὶ τῆς Ναπολενταίου ὁδοῦ τοῦ Μοντ-Σενί· ἀλλὰ μόλις τὸ 1865 ἔλαβε τὴν πρὸς τοῦτο παραχώρησιν ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως. Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος μηχανικὸς ἐπενόησεν ἴδιον σύστημα, πρὸς ἀσφαλῆ ἀνάβασιν καὶ αὐτῶν τῶν κρημνωδισταίων ἀνωφερειῶν, καὶ νῦν, ὅτε ἡ ἐφαρμογὴ ἐγένετο μετὰ θαυμασίας ἐπιτυχίας, ἀπορεῖ ὁ μηχανικὸς κόσμος, πῶς ἡ ἀπλουστάτη ἐφεύρεσις τοῦ Ἄγγλου Φέλλ, δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν οὐδενὸς πρὸ αὐτοῦ.

Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ Φέλλ πρὸς ἀνάβασιν τῶν ἀποτομωτάτων ἀνωφερειῶν δι' ἀτμαμάξης εἶναι ἀπλουστάτη. Εἰς τὰς δύο σιδηρᾶς ράβδους τῶν συνήθων σιδηροδρόμων, προστίθεται καὶ τρίτη, παραλλήλως καὶ ἐπακριβῶς εἰς τὸ μέσον μετὰ αὐτῶν, ἀλλ' ὑψομένη ἕνα πόδα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τῆς ὁδοῦ. Ἰπὸ τὴν ἀτμάμαξαν τίθενται τέσσαρες πρόσθετοι τροχοὶ, στρεφόμενοι ὀριζοῦται (οἱ τακτικοὶ τροχοὶ αὐτῆς στρέφονται φυσικῶς τῷ λόγῳ καθέως), προσψάλλοντες ἑκατέρωθεν τὴν μεσαίαν πρόσθετον σιδηρᾶν ράβδον, καὶ δυνάμενοι νὰ προσκολληθῶσιν στερεῶς ἐπ' αὐτῆς δι' ἕλικος, ἐκ τῆς θέσεως ἐν ᾗ ἴσταται ὁ μηχανικὸς. Οὕτως ἡ προσκολλητικὴ δύναμις τῆς ἀτμαμάξης διπλασιάζεται, προσ-

τιθεμένων δὲ πλειοτέρων τῶν τεσσάρων τούτων ὀριζονταίων τροχῶν, τριπλασιάζεται καὶ τετραπλασιάζεται, καὶ δύναται ν' ἀναβῇ τὰς ἀποτομωτάτας ἀνωφερειαί σχεδὸν κατὰ κάθετον. Ὁ σιδηροδρομος οὗτος τοῦ Φέλλ, εἶναι εἰς ἐνέργειαν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν, καὶ εἶναι τοσοῦτον ἀσφαλῆς, ὥστε οὐδέποτε συνέβη τὸ ἐλάχιστον δυστύχημα.

Ἐκατέρωθεν τοῦ Μοντ-Σενί ῥέουσι δύο μικροὶ ποταμοὶ, ὁ Ἄρκος ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μέρους, καὶ ἡ Δώρα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ. Ὁ Ἄρκος, χύνεται εἰς τὸν Ἰσπερον καὶ οὗτος εἰς τὸν Ῥοδανόν, ὅστις ἔχει τὰς ἐκβολὰς του πλησίον τῆς Μασσαλίας. Ἡ Δώρα χύνεται εἰς τὸν Ἡριδανόν παρὰ τὸ Τουρίνον καὶ οὗτος εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Μεταξὺ τῶν πηγῶν τῶν δύο τούτων ποταμῶν ὑψοῦνται τὸ Μοντ-Σενί 3,000 πόδας, καὶ ἡ μετὰ αὐτῶν ἀπόστασις εἶναι 13,577 γιάρδα, ἦτοι 7¹⁷/₁₀₀ τοῦ μιλίου. Τὸ ἀπόστημα τοῦτο διετρήθησεν ἤδη ἡ τῶς περαιωθεῖσα ὑπόγειος ὁδός.

Ἄν καὶ ἡ Παρθώρα ἐδημοσίευσεν, ὡς εἴρηται, ὅτι ὁ Βέλγος μηχανικὸς Maus ἦν ὁ πρῶτος συλλαβῶν τὴν ἰδέαν τῆς διατρυπήσεως τῶν Ἄλπεων, εὕρισκω ὅμως εἰς τὰς διαφόρους πηγὰς, ὡς ἀνεδίφρησα πρὸς συγγραφήν τοῦ ἄρθρου τούτου, ὅτι πρῶτος συνέλαβε τὴν μεγαλοφυῆς ταύτην ἰδέαν ὁ ἐκ Πεδεμοντιῶ Medail κατὰ τὸ 1832, καὶ δέκα ἔτη βραδύτερον ἐπαρουσίασεν ὑπόμνημα καὶ σχέδιον εἰς τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ σχεδίου καθυπεβλήθη εἰς τὴν μελέτην τῶν μηχανικῶν Maus καὶ Sismonda, οἵτινες μετὰ 4 ἐτῶν ἐρεῦνας ἀπεφάνθησαν εὐνοικῶς καὶ ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ. Ἀλλ' ὅτε ἐνεβάθυνον περισσότερο πρὸς τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ ἐκτέλεσιν, ἀνεφύησαν δυσκολίαι, σχεδὸν ἀνυπερέβλητοι, ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ ἔργου.

Ἡ μεγίστη δὲ αὐτῶν δὲν ἦτο ὅτι τὸ ὄρος ἐπρόκειτο νὰ διατρυπηθῇ εἰς τόσον μέγα βάθος γῆς, καθότι ἡ ἐν μίλιον ἢ πέντε μίλια ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἤρχιζεν ἡ ἐκχῶσις, ὁ τρόπος ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἦτον ἀδύνατον ν' ἀνοιχθῶσι διάφοροι ὀπαι καθέτως, ἐκτεινόμεναι κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἐπὶ τῆς σχεδιαζομένης ὁδοῦ, καὶ ὅταν τὸ βάθος αὐτῶν φθάσῃ εἰς τὸ ὀρισμένον σημεῖον, ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐκχῶσις ὀριζονταίως πρὸς διατρυπήσιν τῆς ὁδοῦ, συγχρόνως ἐξ ὅλων τούτων τῶν καταβορῶν. Ὁ μόνος τρόπος ἦν νὰ ἀρχίσῃ ἡ διατρυπήσις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους πρὸς τὸ κέντρον, ἐνθα ἐπὶ τέλους ἤθελεν συναντηθῆ οἱ ἐργαζόμενοι. Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις ἦτο, ὡς εἶπον, 8 μίλια σχεδὸν, καὶ τίνοι τρόπῳ ἤθελεν εὕρισκει ἀεὶ ἑκατοντάδες ἐργατῶν ν' ἀναπνέωσιν 4 μίλια ἐντὸς τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, διὰ στενωτάτης ὀπῆς; Ἐκτὸς τούτου μόνον ἐργασία διὰ χειρῶν ἀνθρωπίνων ἦτο δυνατὴ. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀτμοῦ ἦτο ἀδύνατος, καθότι πρὸς ἀνάπτυσιν αὐτοῦ

ἀπαιτούνται γαιάνθρακες, οίτινες ἔχουσιν ἀνάγκη ἀέρος, καὶ πῶς ἤθελεν εἰσαχθῆ ἰκανὴ ποσότης τοιούτου εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς γῆς;

Ἐνώπιον τοιούτων δυσκολιών, ἄπορον εἶναι πῶς ἐγένετο καὶ ἀπόπειρα πρὸς διώρυξιν τῆς ὑπογείου ταύτης ὁδοῦ λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς μέχρι τοῦ 1855 γνώσεις περὶ μηχανικῆς, συμπεραίνομεν ὅτι ἀπητοῦντο πενήτηντα ἔτη πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ὑπονόμου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἦν ἀμφίβολον, καθότι ἡ μὲν ἐργασία δι' ἀνθρώπων χειρῶν ἦτο λίαν ἀβεβαία, ἡ δὲ δι' ἀτμοῦ ἀδύνατος.

Κατὰ παράδοξον συγκυρίαν, τρεῖς νέοι Ἴταλοὶ μηχανικοὶ, Σομελιῆ, Γρανδῆς καὶ Γρατῶνης, ἠσχολοῦντο κατὰ τὸ 1850 ἔτος εἰς σπουδαία πειράματα, ὅπως κινῶσιν ἀμαξοστοιχίας ἐπὶ σιδηροδρόμων εἰς τὰς κρημνώδεις καὶ ἀποτόμους ὑπερβείας τῶν Ἀπεννίνων, διὰ πεπιλημένου ἡτοι συμπαγοῦς ἀέρος (condensé) ὡς κινητικῆς δυνάμεως ἀντὶ τοῦ ἀτμοῦ. Οὐδόλωρ ἐσκέπτοντο οὗτοι τότε περὶ τῆς ὑπονόμου τῶν Ἀλπεων, ἀφ' ἧς τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰσὶν ἤδη ἀδιαχώριστα. Ἡ ἀρχὴ ἢ μᾶλλον ἢ βάσις τῶν πειραμάτων τούτων ἦν ἀρκούντως γνωστὴ, ὅτι, *συμπεπυκνωμένος ἀὴρ κέκτηται μεγίστην δύναμιν ἐπεκτάσεως καὶ ἐλαστικότητος*. Τὸ δι' ἀέρος ἐκκενούμενον πιστόλιον τῶν παιδῶν, δίδει ἰδέαν τινὰ περὶ τούτου. Ἀὴρ, συμπεκνούμενος εἰς τὸ ἐν ἔκτον τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ χώρου, ἔχει ἐπεκτάσεως δύναμιν σχεδὸν 8½ λιτρῶν ἐπὶ ἐκάστου τετραγωνικοῦ δακτύλου· εὐκόλως δὲ κρίνει τις περὶ τῆς καταπληκτικῆς ταύτης δυνάμεως ὅταν ἀναλογισθῆ, ὅτι ἡ ἄνω δύναμις τοῦ ἀέρος εἶναι κατὰ τὸ ἡμῖσι μεγαλητέρα μιᾶς συνήθους μηχανῆς, κινουμένης δι' ἀτμοῦ! Εὐτυχῶς, ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἐνθα ὁ Σομελιῆ καὶ οἱ συνέταιροί αὐτοῦ εἶχον ἀνάγκη ὕδατος πρὸς συμπύκνωσιν τοῦ ἀέρος, ἔρρεε μικρὸς ποταμὸς. Τὸ πρόβλημα κατέστη οὕτω ἀπλῶς μηχανικόν, τουτέστι νὰ μεταφέρωσι τὴν δύναμιν τοῦ ὕδατος εἰς συμπεπυκνωμένον ἀέρα, καὶ, ὡς ἴδομεν ἤδη, ὑπῆρχον δύο ποταμοὶ ἐκατέρωθεν τοῦ Μοντ-Σενί.

Κατὰ τὸ 1855, μηχανικὸς τις Ἀγγλος, Βάρτλετ ὀνομαζόμενος, ἐπενόησε μηχανισμόν, δι' οὗ μία τροπάνη, κινουμένη δι' ἀτμοῦ, ἠδύνατο νὰ διατρύπῃ τοὺς σκληροτάτους βράχους, ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἀποτελεσματικώτερον τῆς διὰ χειρῶν ἐργασίας. Ἀλλ' ἡ μηχανὴ αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῆ εἰς τὴν Ἀλπειον ὑπόνομον, ἐνθα, ὡς ἴδομεν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ χρῆσις τοῦ ἀτμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα τῆς Ἀγγλίας ἡ διὰ συμπεπυκνωμένου ἀέρος ἐργασία τῆς τροπτικῆς μηχανῆς, ἦν ἀδύνατος ἕνεκα τῆς εἰσέψεως ὕδατος. Ἀλλ' ὁ Σομελιῆ καὶ οἱ συνεταῖροί του εὐκόλως ἐφθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἂν αἱ δύο αὐταὶ ἐφευρέσεις ἠνοῦντο εἰς

μίαν, ἡ διατρύπησις τῶν Ἀλπεων ἦτο πρακτικώτατη, καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην καθυπέβαλον ἀμέσως εἰς τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν.

Ἐπὶ δύο ἔτη ἡ πρότασις αὕτη εἶχε τὴν συνήθη τύχην ὄλων τῶν ἀμφιβόλων ἐφευρέσεων, «παραπέμπεται» καὶ «ἐπιστρέφεται» ἀπὸ ὑπουργεῖον εἰς ὑπουργεῖον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ 1857 ὁ μεγαλοφυῆς Καβούρ ἔλαβε τὴν ἐπιχείρησιν ὑπὸ τὴν προστασίαν του, καὶ, ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἀνέλαβε τὸ ἔργον μετὰ ζήλου.

Τὸ σπουδαιότατον ζήτημα ἦν ἐν πρώτοις νὰ ὁρισθῆ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἡ διεύθυνσις τῆς ὑπογείου ὁδοῦ, ὥστε αἱ ἐκατέρωθεν τοῦ ὄρου ὀπαὶ νὰ συναντηθῶσιν ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, τουτέστι, κατὰ τὴν ἐν τῇ μηχανικῇ συνήθει φράσιν, ἐπρόκειτο νὰ ὁρισθῆ ὁ *ὀριζόντιος ἄξων* τῆς ὑπονόμου. Πρὸς τοῦτο ἦτο ἀναπόφευκτον νὰ σημειωθῶσιν ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τὰ σημεῖα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα, ἀδιάφορον ὑπὸ πόσον βάθος γῆς, ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἡ ὑπόνομος. Τὸ ἐπιπικνότερον καὶ δυσχερέστατον τοῦτο ἔργον ἀνετέθη τοῖς μηχανικοῖς Κοπέλλῳ καὶ Βορέλλῳ, οἵτινες ἀπήντησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσίν του μεγίστας δυσκολίας, καθότι εἰς τινὰ μέρη ἔπρεπε νὰ ἀναρρίχῃθωσιν εἰς ἀποτομωτάτους βράχους, ἐνθα οὐδέποτε ἐπάτησεν ἀνθρώπινος ποῦς, καὶ ὅπου ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ ἐλαχίστη χιονοστιβῆς ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὰ ἀστρονομικὰ ἐργαλεῖα καὶ ἐξαφανίσῃ τὸ ἔργον των. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ ἔργον ἀπεπερατώθη, καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρου, ἦτοι 11,000 πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐχαράχθη ἐκατέρωθεν γραμμὴ, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ὑπόνομος ἠθέλεν ὀρυχθῆ, χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ οὐδ' ἓνα πόδα ἐκατέρωθεν. Διὰ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδιακόπου χρήσεως τῆς πυξίδος, τοῦτο δὲν ἦτο δύσκολον.

Ἀλλ' αὕτη δὲν ἦτο ἡ κυριώτερα δυσκολία. Πολλὴ ἀνωτέρα ταύτης ἦτο ἡ *κλίσις* τῆς ὑπονόμου ἧς αἱ ἐκατέρωθεν ὀπαὶ, οὐ μόνον ἔπρεπε νὰ πλησιάσωσι κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχωσιν ἐπακριβῶς τὴν αὐτὴν κλίσην ἐκκλίσιν· καὶ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ ἄνευ ἀκαταπαύστου ἐξετάσεως· διότι ἄλλως, ὅτε αἱ δύο ὑπόνομοι ἠθελον φθάσει εἰς τὸ κέντρον, ἡ μία πιθανὸν νὰ ἦτο ἰκανοῦς πόδας ἀνωθεν ἢ κάτωθεν τῆς ἄλλης. Ἡ δυσκολία αὕτη τοσοῦτον σπουδαία ἔθεωρεῖτο, ὥστε πλείστοι εἰδήμονες τῶν τοιούτων, ἀμφέβαλον μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, ἐὰν αἱ δύο ὑπόνομοι ἠθελον συναντηθῆ εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως, τὸ γενόμενον γνωστὸν, ὡς ἐλέχθη, τὴν 24 Δεκεμβρ. 1870, ἀπέδειξε τὴν ἐκπληκτικὴν τῶν ἀκριβείαν τῶν μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν· διότι αἱ ὑπόνομοι ὅτε συναντήθησαν, ἔδειξαν ὅτι

δὲν ὑπῆρχε παρέκκλισις οὐδ' ἐνός δακτύλου ἐκατέρωθεν.

Ὁ μηχανικὸς Γρατῶνης ἦν ὁ πρῶτος ὅστις διήλθε τὴν ἀνοιχθεῖσαν ὀπὴν εἰς τὸ κέντρον. Ἐὰν πρόκειται νὰ ἐκλέξωμεν τρεῖς μόνους στιγμὰς, τὰς εὐτυχεστέρας τῆς ζωῆς ἐνός ἀνθρώπου, φρονῶ ὅτι μία ἐξ αὐτῶν ἦτο ἡ τοῦ Ναπολέοντος, ὅτε ἴδε τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν κατακοπέντα εἰς δύο ἐν Αὐστρελίτς, ἕτερα ὅτε ὁ Οὐέλινγκτων ἴδε τὴν ὑποχώρησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν Οὐατερλώ καὶ ἡ τρίτη ὅτε ὁ Γρατῶνης διήλθε πρῶτος τὴν ὑπόνομον τῶν Ἀλπεων.

Ἡ διατρύπησις τῆς ὑπογείου ὁδοῦ ἐγένετο, ὡς εἶπον, οὐχὶ διὰ τοῦ ἀτμοῦ, ἀλλὰ διὰ συμπεπυκνωμένου ἀέρος, ὅστις συγκεντρῶνται ἐντός μηχανῆς, μεγάλην ὁμοιότητα ἐχούσης μετὰ τὴν συνήθη ἀτμάμαξαν τῶν σιδηροδρόμων, ἀφαιρέσει τῶν τροχῶν καὶ τῆς καπνοδόχης. Ὁ συμπεπυκνωμένος οὗτος ἀὴρ κατασκευάζεται ἐν ἐργοστασίῳ παρὰ τὸν ποταμὸν, καὶ φθάνει εἰς τὴν ἐντός τῆς ὑπονόμου μηχανὴν διὰ μακροῦ σωλήνος, ὅσον εἶναι τὸ βάθος τῆς ὑπονόμου. Ἡ μηχανὴ φέρεται πλησιέστατα εἰς τὸν βράχον, καὶ ἐκ τοῦ μετώπου αὐτῆς ἐξέρχονται καὶ πλῆττουσιν αὐτὸν μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος ἐννεὰ δξύταται κερκοβελόνας ἐκ χάλυβος, ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον. Κατ' ἀρχάς, μικρὰν μόνον ἐντύπωσιν φαίνονται προξενούσαι ἐπὶ τῆς σκληρᾶς τοῦ λίθου ἐπιφανείας. Ἀλλ' αἱ βελόνας αὗται στρέφονται περὶ ἑαυτὰς, καὶ μετ' ὀλίγον βλέπει τις στρογγυλωτάτην ὀπὴν, βαθυνομένην μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος. Ὅτε αἱ ὀπαὶ αὗται φθάνουσιν εἰς τριῶν ποδῶν βάθος, ἡ μηχανὴ σταματᾶται, καὶ αἱ ὀπαὶ πληροῦνται πυρίτιδος, οὐχὶ ὅμως ὄλαι ὀμοῦ. Κατ' ἀρχάς ἐκपुरσοκροτοῦνται αἱ περὶ τὸ κέντρον, ὅπως ἀδυνατήσῃ τὸ μέρος αὐτό. Μετέπειτα ἐκपुरσοκροτοῦσι τὰς περὶ τὸ κέντρον καὶ οὕτω βαθμηδὸν, μέχρις οὗ διαρρήγνυται ὁ βράχος ἕως τοῦ ὀρισμένου ἀποστήματος τῆς ὑπονόμου, ἧτις ἔχει εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν ὕψος καὶ 26 μέτροις 27 πλάτος. Ὁ ἐκ τῆς μηχανῆς ἐξερχόμενος ἀὴρ, βιάζων τὸν ἐν τῇ ὑπόνομῳ μεμολυσμένον ἀέρα, παρέχει τοῖς ἐργάταις καθαρώτατον ἀέρα, ἀναεοῦ μενον ἀκαταπαύστως ὑπὸ τοῦ μακροῦ σωλήνος, ὅστις φέρει αὐτὸν ἐκ τοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐργοστασίου.

Ἡ διεύθυνσις τῆς ὑπογείου ὁδοῦ εἶναι τοξοειδῆς καμπύλη καὶ οὐχὶ εὐθεῖα, διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον ὅτι τὰ καταρρέοντα ὕδατα (συνήθη εἰς ὅλας τὰς ὑπόνομους) ἠθελον κατακλύσει τοὺς ἐργαζομένους, ἐὰν ἡ ὑπόνομος ἦτο κατωφερῆς πρὸς τὸ κέντρον. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ὑπονόμου ὑπάρχει αὐλαξ τριῶν ποδῶν ἔχων βάθος, κεκαλυμμένος ὑπὸ ξυλίνου σανιδώματος. Δι' αὐτοῦ ῥέουσι πρὸς τὴν εἰσοδὸν τὰ καταπίπτοντα ἐκ τῆς ὀροφῆς ὕδατα, ἀλλ'

ἐκτός τούτου ὁ αὐλαξ οὗτος ἔχει καὶ ἄλλαν χρῆσιν. Κατὰ τὴν ἐξόρυξιν τῆς ὑπονόμου, κατέπεσε μίαν ἡμέραν ἡ ὀροφὴ, συγκειμένη ἐκ πηλοῦ καὶ μαλακῶν λίθων, καὶ ἀπέκλεισεν εἰς τὸ κέντρον περὶ τοὺς τριάκοντα ἐργάτας. Ἐντρομοὶ οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀπολωλότας, ὅτε εἰς ἐξ αὐτῶν ἐπρότεινε νὰ διέλθωσι διὰ τῆς ὑπογείου αὐλακος. Ἀμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον· διήλθον ἅπαντες ἀσφαλῶς, καὶ ἤδη ἡ αὐλαξ αὕτη χρησιμεύει πρὸς διττὸν σκοπὸν, διατηρουμένου τοῦ βάθους αὐτῆς μετὰ προσοχῆς, ὅπως χρησιμεύῃ ἐν ὄρα ἀνάγκης.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ὀλίγων παρατηρήσεων προσεπάθησα νὰ δώσω τοῖς ἀναγνώσταις τῆς *Παρδώρας* ἰδέαν τινὰ τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τοῦ τρόπου δι' ὧν ἐπεραιώθη τὸ σημαντικώτατον μηχανικὸν ἔργον τοῦ 19 αἰῶνος. Καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἄρθρον τοῦτο φθάσει εἰς χεῖρας αὐτῶν, ἡ ἀτμάμαξα θέλει διέρχεται ὑπὸ τὸ Μοντ-Σενί, εἰς 7,000 ποδῶν βάθος εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Καὶ οἱ μὲν ἔρασταὶ τοῦ ὄραίου καὶ τῆς φύσεως, θὰ χάσωσι βεβαίως τὴν ἀμίμητον σκηνογραφίαν, ἧς τὴν θέαν ἀπῆλαυον διερχόμενοι διὰ τῶν ὑπαιρειῶν τῶν Ἀλπεων· ἀλλ' ἡ μὲν ἐπιστήμη προσέθηκεν εἰς τὸ μέτωπον αὐτῆς νέον στέφανον δόξης, ὁ δὲ νεώτερος πολιτισμὸς ἀπέκτησε νέον μέσον συγκοινωνίας, ὁ ἔστι, ἀδελφότητος, ἀγάπης καὶ συμπαθείας μεταξὺ τῶν διαφόρων τῆς γῆς λαῶν.

Ἐν Νιξ Γόρκῃ, κατὰ Αὐγουστον τοῦ 1871.

Α. Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ.

Ἡ ΝΕΑ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλάδ. 513.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἰνδικὸς βίος.

Μεταξὺ τῶν τέκνων τούτων τῶν Λιβαδίων καὶ τῶν λιμνῶν σώζεται, ὡς ἀπέδειξεν ὁ θαυμάσιος ποιητὴς ὁ συγγραφεὴς τὴν ἱστορίαν τῆς Γελώσης Πηγῆς (Μιννεχάχα), ἄθροισμα παραδόσεων, ἀφ' ὧν ἡ τε ποίησις καὶ ἡ μυθιστορία δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν. Ὅταν ὁ ἄγριος Ἰχνηλατῆ τὸν πόλεμον, κυνηγῆ βονάσσους καὶ ἐλάφους καὶ σπουδάξῃ περὶ τὴν ἐρωμένην του δεικνύων αὐτῇ τὴν κόμην ἐχθροῦ φονευθέντος εἰς μάχην ἢ δολίως· ὅταν σκιρτᾷ εἰς τὸν πολεμικὸν χορὸν, ἢ θάπτῃ τὸν πέλεκυν, ἢ καταθέτῃ τὴν μάχαιραν, ἢ δημηγορῇ πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἐν τῷ συμβουλίῳ, ἢ ἀψηφῇ τὴν αὐστηρότητα τῶν νικητῶν του, ἢ κἀθηται ὑπὸ τὰ δένδρα, ἢ καπνίζῃ τὴν σύριγγα τῆς εἰρήνης, ἢ ζωῇ του εἶναι μυθιστορία. Ὅλον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον φαίνεται ζωγραφικόν, καὶ ποιη-

τικῆ ἢ ὅλη διαγωγὴ του. Τὸ δάσος ἐν ᾧ διατρίβει, ἡ πεδιάς ὅπου κυνηγεῖ, ὁ ποταμὸς εἰς ὃν πλέει κατοικοῦνται, κατ' αὐτὸν, ὑπὸ μυριάδων πνευμάτων. Ἡ λέμβος αὐτοῦ εἶναι κιβωτὸς ἅμα δὲ καὶ σκηνὴ καὶ καλύβη. Πανταχοῦ συνταυτίζει ἑαυτὸν μετὰ τὴν ψυχὴν ὡς εἶπεν τῶν ἀντικειμένων, καὶ ἡ φύσις ὁμιλεῖ αὐτῷ δι' ἐκάστης πέτρας. Δὲν εἶναι ἄρα ἄπορον ἂν ἡ ἄγραφος αὐτοῦ ποίησις ἔχη χαρακτῆρα ἄγριον καὶ τολμηρὸν, ὅπως ἰδιόρρυθμον καὶ ἀνθηρότατον, ἀνόμοιον ὅμως πρὸς τὰς ἀρχαῖκὰς ἐμπνεύσεις τῶν δημοικῶν, ἀσιατικῶν ἢ γοιθικῶν χρόνων.

Νέος τις κυνηγὸς ἐράται ὠραίας κόρης τὴν ὁποῖαν θέλει νὰ νυμφευθῆ καὶ ἐπειδὴ διὰ τε τὴν κατὰ τὰς μάχας γενναιότητα, καὶ τὴν πρὸς τὸν δρόμον ταχύτητα εἶναι τὸ καύχημα τῆς φυλῆς του, ἡ αἰτησίς του γίνεται δεκτὴ. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τοῦ γάμου ἡ μνηστὴ ἀποθνήσκει. Τότε αἱ λοιπαὶ γυναῖκες σκάπτουσαι τάφον ἰδίαις χερσὶ περιτυλίσσοι τὴν θανοῦσαν διὰ νεκρῆς σινδόνος, κλαίουσι, καὶ ἀποθέτουσαι ἐπὶ σρώματος ἐκ χόρτων ἐνταφιάζουσι αὐτήν. Ὁ νέος ὅμως κυνηγὸς δὲν ἀπομακρύνεται. Εἰς τὴν καλύβην του ἀφῆκε τὰ βέλη του· τὸ ῥοπαλὸν του κεῖται ἀνωφελὲς εἰς τὴν γῆν, διότι ἡ καρδία του ἐτάφη εἰς τὸ μνημα ἐκεῖνο τοῦ δάσου, καὶ μένει κωφὸς εἰς τὴν φωνὴν τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν κυνηγῶν. Μία μόνη χαρὰ ἀπολείπεται αὐτῷ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· νὰ καθήσῃ μόνος πλησίον τοῦ ὑψώματος ὑφ' ὃ ἀναπαύεται ἡ ἐρωμένη του, ἀναλογιζόμενος τὴν μνηστὴν τὴν ὁποῖαν συνοδεύει κατὰ διάνοιαν εἰς τὴν χώραν τῶν πνευμάτων. Οἱ γέροντες εἶχον τῷ εἶπε ἔνῳ ἦτο παιδίον, ὅτι αἱ ψυχαὶ μεταβαίνουσι εἰς τὰς Μακαρίας νήσους, κειμένας μακρὰν πρὸς μεσημβρίαν, ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐν τῷ μέσῳ γαληνίου λίμνης ἐν ἣ ἀντανακλάται καθαρῶτατος γαλανὸς οὐρανός. Καί τινα τῶν ἡμερῶν, ἐνῳ ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ χώματος ὑπὸ δένδρα χιονοσκεπαστα, κατέβη εἰς αὐτὸν ἡ ἰδέα νὰ ὑπάγῃ εἰς ἀναζήτησιν τῆς νήσου ἐν ἣ κατοικεῖ ἡ ἐρωμένη του· καὶ στραφεὶς πρὸς νότον ἐπεχείρησε μακρὰν ὁδοπορίαν, διὰ μέσου χώρας πλήρους λιμνῶν, καὶ λόφων, καὶ κοιλάδων, ὁμοίας σχεδὸν πρὸς τὴν χώραν ἣν κατέλιπεν· ἐνόσῳ δὲ προχωρεῖ ἀπαντᾷ ὀλιγωτέραν χιόνα ἐπὶ τῶν δένδρων, ὀλιγωτέρον πάγον ἐπὶ τῶν πηγῶν, πλειοτέραν καθαρότητα εἰς τὸν ἀέρα καὶ πλειοτέραν χλοερότητα εἰς τὴν γῆν. Μετὰ ταῦτα παρατηρεῖ κάλυκας ἐξανθοῦντας, καὶ ἄνθη εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ ἀκούει κελαδήματα εἰς τὰ ἄλση. Καὶ ἰδὼν μονοπάτιον μεταξὺ πυκνοῦ δάσου, εἰσέρχεται εἰς αὐτὸ καὶ φθάνει εἰς ἰνδικὴν καλύβην κειμένην εἰς τὴν κορυφὴν λόφου, καὶ βλέπει εἰς τὴν θύραν γέροντα πολὺν, ὠχρὸν, ἀλλὰ φλογερὸν ἔχοντα τὸ βλέμμα, ὅστις φορῶν δέρματα θηρίων καὶ στηριζόμενος ἐπὶ βακτριῶν

ὑποδέχεται τὸν κυνηγὸν μετὰ θλιβεροῦ μειδιάματος. Καὶ ὁ νέος ἀρχίζει τὴν ἱστορίαν του.

— Σιωπῆ! λέγει ὁ πρεσβύτερος· ὁ ἐπερίμενα καὶ ἐσηκώθην διὰ νὰ σὲ ὑποδεχθῶ. Ἐκείνη τὴν ὁποῖαν ζητεῖς ἀνεπαύθη ἐδῶ ὀλίγον καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησεν. Ἐμθα εἰς τὴν οἰκίαν μου.

Ἀφοῦ δὲ ὁ ξένος ἔφαγε καὶ ἐκοιμήθη, ὁ γέρον παρῆλαθεν αὐτὸν ἐκτὸς τῆς καλύβης καὶ εἶπε·

— Βλέπεις τὸν κόλπον ἐκεῖνον καὶ τὴν παιδιάδα τὴν ὁποῖαν δροσίζουσι τὰ κύματά του; εἶναι ἡ πατρὶς τῶν ψυχῶν· εὐρίσκεισαι εἰς τὰ σύνορά της, καὶ ἡ καλύβη μου εἶναι ἡ πύλη αὐτῆς. Ἄφες τὸν σάκκον καὶ τὴν φαρέτραν σου, ἄφες ἐδῶ τὸ σῶμα καὶ τὸν σκύλον σου, καὶ ὑπάγε εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν πνευμάτων.

Ὁ κυνηγὸς ἐπήδησεν εἰς τὰ ἐμπροσθεν ὡς ἂν εἶχε πτέρυγας πτηνοῦ. Δάση, λίμναι, ὄρη, οὐδὲν ἤλλαξε· βλέπει ὅμως αὐτὰ μετ' ἄλλους ὀφθαλμοὺς, καὶ αἰσθάνεται ἀνεξήγητον ἐντύπωσιν· ἡ φύσις φαίνεται φωταυγεστέρα, καὶ θὰ ἔλεγες ὅτι ὁμιλεῖ. Ὁ ἀὴρ εἶναι γλυκύτερος, ὁ οὐρανὸς λαμπρότερος, ὁ χόρτος δροσερώτερος ὅσον οὐδέποτε ἐφάνη εἰς ὄμματα θνητοῦ, τὰ πτηνὰ, καθήμενα εἰς τὰ δένδρα, ἀποτείνουσι αὐτῷ κελαδήματα, καὶ τὰ θηρία διαβαίνουσι πλησίον αὐτοῦ σκιρτῶντα. Οὐδὲν πλάσμα τὸν φοβεῖται, διότι αἶμα δὲν βάφει τὴν γῆν τῶν πνευμάτων. Καὶ προχωρεῖ ἐλευθέρως, ὀλισθαίνων μᾶλλον ἢ περιπατῶν, διασχίζων βράχους καὶ δάση μετὰ τὸσαύτης εὐκολίας, μεθ' ὅσης τὰ ὑλικά ὄντα διασχίζουσι στήλην καπνοῦ. Ἐν τέλει ἰδοὺ λίμνη λαμποκοποῦσα, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ὑψοῦται ὠραιότατη νήσος, λέμβος ἐκ λευκῆς πέτρας κυμαίνεται παρὰ τὴν ὄχθην, τὰς κώπας ἔχουσα ἐτοίμους πρὸς ἀναχώρησιν. Πηδᾷ εἰς τὴν λέμβον, μακρύνεται ἀπὸ τῆς ὄχθης, καὶ ὅπως ὅταν ὄνειρευώμεθα, βλέπει πλησίον του ἄλλην λέμβον ὅπου κάθηται ἡ μνηστὴ του, ὠχρὰ καὶ ὠραία ὁποῖαν εἶδεν αὐτὴν τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς του. Ἀναχωρεῖ καὶ αὐτὸς, ἀναχωρεῖ καὶ ἐκίνησεν, καὶ αἱ κώπαι τῆς λέμβου τῆς μνηστῆς σχίζουσι τὸ ὕδωρ ἔρρυθμοι συγχρόνως μετὰ τὰς κώπας τοῦ ἑραστοῦ. Χαρὰ ἄφατος κατακλύζει τὴν καρδίαν τοῦ κυνηγοῦ ὅσον πλησιάζουσι εἰς τὴν νήσον· ὅταν ὅμως ἀποτείνῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὴν γῆν, ἀρχίζει νὰ τρέμῃ ὑπὲρ τῆς ἐρωμένης του, διότι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του συντρίβεται μετὰ πατάγου μεγίστη λευκὴ γραμμὴ προαγγέλλουσα σκοπέλους, εἰς δὲ τὸ βάθος τῶν διαυγῶν ὑδάτων διακρίνει σώματα ἀνθρώπων ἀπολλυμένων καὶ ὄσα μυριάδων θυμάτων. Ναὶ μὲν τῶν μυῶνων αὐτοῦ ἡ δύναμις ἔμενεν ἡ αὐτὴ καὶ διετῆρει τὴν ἠρωϊκὴν του ἀταραξίαν, οὐδένα κίνδυνον φοβούμενος ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἡ καρδία του ἦτο ὅλη εἰς τὴν μνηστὴν του, κινδυνεύουσαν μεταξὺ τῶν μαινομένων κυμάτων ἐντὸς τῆς ἀκτινοβολοῦσης ἐκείνης λέμβου. Καὶ ὅμως ὅτε εἰσέδυσαν γεν-

ναῖοι μεταξὺ τῶν σκοπέλων, αἱ λέμβοι ὑπερεπήδησαν αὐτοὺς ὡς ἂν ἔπλεον εἰς τὸν ἀέρα. Περὶ αὐτοὺς ὑπῆρχον πολλὰ σκαφίδια, ὧν ἕκαστον διεπὸρθμευεν ἀνὰ μίαν ψυχὴν· καὶ τὰ μὲν διέτρεχον μεγάλους κινδύνους, τὰ δὲ εἶχον ναυαγήσει καὶ ἀπολεσθῆ. Καὶ ὅσα μὲν ἔφερον ψυχὰς παιδίων ἐπέψυον τὸ κύμα ἐλαφρὰ ὡς πτηνὰ, ὅσα δὲ νέους καὶ νέας ἀπῆντων λαίλαπας καὶ κύματα τρομερά. Οἱ γέροντες προσεβάλλοντο ὑπὸ καταιγίδος ἢ τρικυμίας ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, διότι ἡ γαλήνη ἢ ἡ θύελλα ἐπεκράτει οὐχὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς λίμνης, ἀλλ' εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἐπιβατῶν. Ἐρχόμενοι ἠρέμα πρὸς τὴν ὄχθην, ὁ τε κυνηγὸς καὶ ἡ μνηστὴ του, ἐπλησίασαν εἰς τὴν Μακαρίαν νήσον. Ὅποια μεταβολὴ! Δὲν ἦτο πλέον ἐκεῖ ὁ ζοφερός καὶ ψυχρὸς κόσμος εἰς ὃν εἶχε ζῆσει ὁ κυνηγός· οὐδ' ἐν μνημα, οὐδὲ μία πολεμικὴ φωνή. Οὐδὲν ἐτάραττε τὴν ἀτμοσφαιραν, οὐδεμία ὀμίχλη ἔκρυπτε τὸν ἥλιον. Ὁ πάγος ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην γῆν. Ποτὲ αἶμα δὲν ἔβαψε τὸ χῶμα· ποτὲ λιμὸς ἢ δίψα δὲν ἐμάστιζεν αὐτήν, καὶ ὁ ἀὴρ τὸν ὁποῖον ἀνέπνεον ἐχρησίμευεν ἐν ταῦτῳ ἀντὶ τροφῆς καὶ ἀντὶ ποτοῦ· ὁ περίπατος δὲν ἔφερε κόπον, οἱ δὲ πόδες καὶ ἡ κεφαλὴ οὐδέποτε ἐπάσχον. Ὁ κυνηγὸς ἐπεθύμει νὰ μείνῃ πλησίον τῆς μνηστῆς του εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον τῶν ψυχῶν· ἀλλὰ μέγα τι πνεῦμα, ὁ κύριος τῆς ζωῆς, ἔλθον εἶπε πρὸς αὐτὸν μετὰ φωνῆν γλυκυτάτην ὅσον καὶ ὁ γλυκύτερος ζέφυρος· «Ἐπάνελθε εἰς τὴν χώραν ἀφ' ἧς ἔρχεσαι· ἡ ὥρα σου δὲν ἐσήμανεν ἔτι ἄπελθε εἰς τὴν φυλὴν σου καὶ ἔσο ἀνὴρ· ἀφοῦ δὲ τελείωσῃ ὁ βίος σου, θέλεις ἔλθει ἐδῶ νὰ εὕρῃς τὴν ψυχὴν τὴν ὁποῖαν ἀγαπᾷς. Ἡ μνηστὴ σου ἔγεινε δεκτὴ· θέλει μείνει διὰ παντὸς νέα καὶ ὠραία, εὐτυχιστάτη ὅσον καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν κληθεῖσα παρ' ἐμοῦ ἀφῆκε τὴν γῆν τῆς χιόνας.» Ἡ φωνὴ σιωπᾷ, ὁ νέος κυνηγὸς ἐξυπνᾷ καὶ βλέπει πρὸ τῶν ποδῶν του τὸ χῶμα τὸ κρύπτον τὸ λείψανον τῆς ἀγάπης του· ἡ χιὼν ἐλεύκαινε τὰ δένδρα, καὶ πόνος σιωπηλὸς ἐπεκάθητο εἰς τὴν καρδίαν του. Εἶχεν ὀνειρευθῆ.

Οἱ Ἐρυθρόδερμοι πιστεύουσι εἰς ἕνα Θεὸν ἢ μᾶλλον εἰς πολλοὺς· πιστεύουσι εἰς μέλλουσαν ζωὴν, τῆς ὁποίας ἔσονται μέτοχοι καὶ οἱ ἵπποι, καὶ οἱ ἰέρακες, καὶ οἱ σκύλοι αὐτῶν. Ὁμολογοῦσι ἀγαθοποιὸν καὶ κακοποιὸν πνεῦμα, ἴσα τὴν δύναμιν, εἰς ἃ ὑπάγονται πλῆθος ἄλλων πνευμάτων, τοῦ βράχου, τοῦ δένδρου, τοῦ νέφους, τοῦ ποταμοῦ, τοῦ πάγου, τοῦ ἡλίου, τῶν ἀστέρων καὶ τοῦ ἀνέμου. Ὁ Cheyenne καὶ ὁ Παουνης βλέπουσι εἰς τὰς πεδιάδας τὰ ὄρη, τοὺς ὄρους, τὰ δάση, τὰς λίμνας καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτῶν σμήνη ἀκτινοβολούντων διαμέσων ὄντων. Οὕτω καὶ οἱ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος ἔβλεπον εἰς τὸν Ἴμμηττον καὶ τὴν Ἀρκαδίαν νύμφας,

Πᾶνας καὶ θεοὺς τῶν δασῶν. Ὁ Ἰνδὸς δὲν κατασκευάζει ναοὺς, ναὸν δὲ ἔχει πρὸς τὸν θεὸν τὴν θύελλαν, τὸ δένδρον, τὸ ἄνθος, τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου, τὸν ἰέρακα, τὴν χελώνην καὶ τὸν κάστορα. Μόνην θρησκείαν ἔχει τὴν τῆς φύσεως, καὶ μόνην λατρείαν εἰδός τι μαγείας. Πιστεύει εἰς τὰς μαγίσσας καὶ τοὺς μάγους, τοὺς ὁποίους δοξάζει ἱκανοὺς νὰ μεταμορφώσωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς κτήνη, καὶ τὰ κτήνη εἰς ἀνθρώπους. Τὸν ὕπνον θεωρεῖ ὡς ἄλλην τινὰ ὄψιν τοῦ βίου, τὸ δὲ ὄνειρον ὡς πρᾶξιν τῆς ζωῆς. Φαντάζεται τοὺς ἀέρας κατακλυζομένους ὑπὸ πνευμάτων καὶ θεῶν, ἀγρυπνοῦντας παρ' αὐτῷ ἐνῳ μάχεται ἢ θηρεύει, ἀκούοντας τὴν προσοχὴν του καὶ δυναμένους νὰ διαδηλώσωσιν αὐτῷ τὴν παρουσίαν καὶ τὴν θέλησιν των διὰ σημείων καὶ κρότων. Παρὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἀμερικανῶν παρελάβομεν τὰς στροφόμενας τραπέζας καὶ τὰ πνεύματα. Αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν τελεταὶ εἶναι ὀλιγάριθμοι καὶ μυστηριώδεις. Ψάλλει παραδείγματος χάριν ὅπως θεραπεύσῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ προσφέρει εἰς τοὺς νεκροὺς τροφήν· κρεμᾷ περιάπτον εἰς τὰ ὄτα, τὴν ρίνα καὶ τὸν βραχίονά του ὅπως προφυλαχθῆ ἀπὸ τῶν κακοποιῶν πνευμάτων· καὶ τὸ περιάπτον τοῦτο εἶναι ὄστρακον τοῦ ὠκεανοῦ. Ἰερεῖς δὲν ἔχει, ὅπως τοῦλάχιστον οἱ Ἑυρωπαῖοι· ὑποτάσσεται ὅμως μετὰ χαμηροῦς εὐλαβείας εἰς τὸν προφήτην (γιοσκιεὶδ) καὶ τὸν μάντιν του διὰ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Ὁ προφήτης οὗτος εἶναι καὶ ἰατρός του· καὶ ἐπειδὴ ἡ νόσος, κατ' αὐτὸν, εἶναι πνευματικὴ ἅμα δὲ καὶ φυσικὴ ἀσθένεια, ἀνάγκη νὰ θεραπευθῆ παρ' ἀνθρώπου ἔχοντος τὴν δύναμιν ν' ἀποβάλλῃ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον. Ὁ Βρίγμ Γιοῦγκ ἐκπληροῖ εἰς τὸ ἐν τῶν ἄκρων τῆς λίμνης Σαλὲ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἔργα, ἃ τινὰ ὁ μάντις Σοσόνη εἰς τὸ ἀντίθετον.

Οἱ Ἐρυθρόδερμοι δὲν ἔχουσι σταθεροὺς νόμους. Ἡ κυβερνήσις αὐτῶν εἶναι κυριαρχικὴ, τὴν δὲ ἐξουσίαν διαχειρίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄγρια ἔθνη, οἱ πρεσβύτεροι τῆς φυλῆς, ἐκτὸς ἐν ὠρᾷ πολέμου, ὅτε οἱ ἀνδριότεροι καὶ οἱ πλέον κακοῦργοι λαμβάνουσι τὰς ἡνίας εἰς χεῖρας. Τὸ σύστημα τῆς φανεράς ἢ μυστικῆς ψηφοφορίας εἶναι αὐτοῖς ἄγνωστον· ὁσάκις δὲ πρόκειται νὰ ἐκλέξωσιν ἀρχηγόν, διαδηλοῦσι τὴν προτίμησιν αὐτῶν δι' ἀνευφημίας. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν ἔχουσι περὶ τῆς χρησιμότητος καὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ τοῦτο μόλις καὶ μετὰ βίας οἱ εὐφωέστεροι αὐτῶν συγκατατίθενται νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τινὰ τέχνην. Γινώσκουσιν ὅτι ὑπῆρξαν πάντοτε ἄγρια φυλὴ, φυλὴ κυνηγῶν καὶ πολεμιστῶν, κύριοι τοῦ βέλους καὶ τοῦ ῥοπαλοῦ, καὶ ἔχουσι τὴν ὑπερφημίαν νὰ μὴ ἐπιχειρῶσι ποτὲ ἔργα ἀρμόζοντα εἰς γυναῖκας καὶ δού-

λους· ἔάν δὲν ἐβίαζεν αὐτοὺς ἢ πείνα νὰ κυνηγῶσιν, ἢ θάελον περιορισθῆ εἰς τὸ νὰ μεθοκοπῶσι καὶ νὰ δέρωνται, εἰς τὰ δύο δηλαδὴ προτερήματα εἰς αὐτὸν ἐξέχουσιν ἀναντιρρήτως.

Ἄγνωστος ἂν τὰ οἰκιακὰ αὐτῶν ἦθῃ εἶναι εὐγενῆ ἢ ἐράσμια· ὁ πρῶτος περὶ οὗ ἐλαβόν τινα ἰδέαν τοῦ ἱπποτικοῦ βίου τῶν Ἰνδῶν ὑπῆρξε πολεμιστῆς, ἀναβαίνων εὐπαγῆ ἵππον, ἔχων πυροβόλον κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου καὶ σκέπασμα δεδεμένον ὀπισθεν, ἐστολισμένος μὲ μαργαρίτας καὶ ταινίας, ἐνῶ ἡ σύζυγός του ἐβάδιζε βραρυπατοῦσα πλησίον αὐτοῦ, φέρουσα βρέφος εἰς τὴν ῥάχιν καὶ τροφὰς εἰς τὰς χεῖρας. Δεύτερον δεῖγμα τῶν οὐχὶ πολὺ ἀξιοσυστάτων τούτων ἠθῶν μοι ἔδωκεν ἀριθμὸς τις πολεμιστῶν Οὐτῶν, οἳ τινες ὁρμήσαντες εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Δέμπερ εἰσέβαλον εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ ἐβίασαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας τῶν, αἵτινες ἐκολύμβων ὀπισθεν αὐτῶν εἰς τὴν λάσπην, φέρουσαι λάχανα, δέρματα βουβάλων καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα. Τρίτον, εἶδον πληθὸς ὀκνηρῶν καὶ αὐθαδῶν Πάουσι, οἳ τινες ἐκάπνιζον καὶ ἐμέθυον καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ Εἰρηρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ὅπου εἰργάζοντο αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν τούτων, παραχωρηθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἡμερομισθίῳ πεντήκοντα ἑκατῶν, καὶ μιᾶς μερίδος ἀραβοσίτου καὶ ὠμοῦ κρέατος. Τοιαῦτα παραδείγματα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, συμπεραίνω ὅτι ὁ εὐγενὴς Ἰνδὸς δὲν εἶναι τῶν τέλειος ἱππότης, ὅσον θὰ ὑπέθετεν ὁ ἀναγνὼν τὸν *Τελευταῖον τῶν Μοικανῶν*.

— Διὰ τί αὐτοὶ, ἀντὶ νὰ περιφέρωνται εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ καπηλεῖα, δὲν ἐργάζονται μόνοι, ἀλλ' ἀφίνουν τὰς γυναῖκας τῶν νὰ σκάπτουν καὶ νὰ φορτόνωνται;

Πολίτης δὲ τις τῆς Ὀμάχας εὐρισκόμενος πλησίον μου, ἀπεκρίθη μειδιῶν·

— Καὶ δὲν βλέπεις ὅτι εἶναι εὐγενεῖς καὶ πολεμισταί; ἔάν εἰργάζοντο θὰ ἐταπεινούντο.

Παρὰ τοῖς Σιού, τοῖς Πάουσι καὶ τοῖς Cheyennes ἡ γυνὴ, ἂν καὶ, ὡς εἶπομεν, ἀπολαύει τιμῆς τινος ἅμα δὲ καὶ ἐλευθερίας λόγου εἰς τὰ συμβούλια, ἐν γένει ὅμως δὲν θεωρεῖται καλητέρα τῶν δούλων. Τὰ παραχωρούμενα εἰς αὐτὴν ὀλίγα δικαιώματα ἐξασκεῖ ὡς μέλος μᾶλλον τῆς φυλῆς ἢ ὡς μήτηρ ἢ σύζυγος. Ὁ ἀνὴρ αὐτῆς θὰ τὴν ἠγόρασεν ἀντὶ σκεπάσματος, ἢ ἀντὶ παλαιᾶς καρβίνας ἢ καὶ ἀντὶ μικροῦ πίθου ῥακίου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτάται νὰ τὴν μεταχειρισθῆ κατὰ τὴν ὄρεξίν του, ὡς κυρίαν ἢ καὶ ὡς σκύλον. Ἐχει τὸ δικαίωμα νὰ τὴν πωλῆ ἢ καὶ νὰ τὴν χαρίσῃ. Ἡ Ἰνδὴ σύζυγος εἶναι κατωτέρα τοῦ ἀνδρὸς ὅσον ὁ ἵππος τοῦ κυρίου αὐτοῦ· εἶναι μέρος τῶν ἐπίπλων τοῦ ἀνδρὸς, ἐπί-

πλων πολυαριθμῶν, διότι ὁ Ἐρυθρόδερμος φίλος ὦν τῆς πολυγαμίας ἔχει χαρέμιον. Ὀλῆ ἡ ἐσωτερικὴ ὑπηρεσία τῆς οἰκίας, καὶ ὅλα τὰ ἐντὸς αὐτῆς ἔργα εἶναι φροντίς τῆς γυναικός. Αὐτὴ πηγύει εἰς τὴν γῆν τοὺς πασσάλους τοὺς βασιτάζοντας τὴν καλύβην, αὐτὴ ἀντλεῖ ὕδωρ, αὐτὴ κόπτει ξύλα εἰς τὸ δάσος, αὐτὴ συναίγει λάχανα πρὸς τροφήν, αὐτὴ συγκομίζει βελάνους καὶ κατασκευάζει ἐνδύματα, καὶ μαγειρεύει, καὶ ζηραίνει τὰς κόμας τῶν ἐκδερσιῶν κεφελῶν, καὶ ἐπισκευάζει τὴν σκηνὴν καὶ φέρει τὰ παιδία κατὰ τὰς πορείας. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ ὄλων τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων ἐργασιῶν, μόλις χορηγεῖται εἰς αὐτὴν, ὡς εἰς γυναῖκα ἢ σύζυγον, ἐν προνόμιον. Ὁ κύριός της τὴν διώκει καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην παρεκτροπὴν ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτῆς καὶ τὸ τέκνον τὸ ὅποιον γαλουχεῖ· δὲν σέβεται οὔτε τὴν αἰδῶ αὐτῆς, ἀλλὰ τὴν καθυποβάλλει εἰς τοιαύτας ἀσέμνους πράξεις, ὅποια ἐξουθενίζουσι τὴν γυναῖκα καὶ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν της καὶ ἀπέναντι τῶν συνενόχων της. Ἐάν ἐξεφαυλίσθῃ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ συζύγου της, οὗτος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σχίσῃ τὴν ῥινά της. Τὴν πωλεῖ δὲ ἔάν θέλῃ καὶ εἰς τὸν τελευταῖον τῶν διαβατῶν. Ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐντολὴ τῆς γυναικός, κατὰ τοὺς Ἰνδοὺς, εἶναι μία καὶ μόνη, ἡ ὑποταγὴ· τὸ κάλλος, αἱ ὑπηρεσίαι, πάντα ὅσα αὐτὴ ἔχει ἀνήκουσιν εἰς τὸν κύριόν της· συχνότατα δὲ βλέπεις τὸν Κομάγγην προσφέροντα εἰς τὸν ὀδοιπόρον τὴν σύζυγόν του.

Ἡ Ἰνδὴ εἶναι τοιαύτη ὁποῖα ἐξ ἀνάγκης μορφώνεται ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν διαγωγῆς τοῦ ἀνδρός· ἔάν οὗτος εἶναι σκληρὸς, ἐκείνη γίνεται θηριώδης, καὶ ἔάν ἀκάθαρτος, ἀποτρόπαιος· ἢ ἔάν ὁ ἀνὴρ διάγῃ βίον ἄσεμνον, ἢ γυνὴ κατατῆ ἀναίσχυντος. Ὅσακις πρόκειται νὰ ἐκτελεσθῇ τι ἀγενὲς ἢ ἀπάνθρωπον, ἢ ἐνέργεια ἀνατίθεται εἰς τὴν γυναῖκα. Πρόκειται νὰ βασανίσθῃ τις ἐχθρὸς; δίδεται εἰς τὴν γυναῖκα. Θὰ ἐλεγέ τις ὅτι τὸ πνεῦμα τῶν καταχθονίων δαιμονίων μετεδόθη εἰς τὰς γυναῖκας τῆς Ἰνδίας· αὐταὶ ἐπιβάλλουσι τὰ τρομερώτερα καὶ βραδύτερα βασανιστήρια, ἐκδέρουσαι μικρὸν κατὰ μικρὸν τοὺς ἀνθρώπους, ἀποσπῶσαι τοὺς ὀνυχας, συντρίβουσαι τὰ ἄρθρα τῶν δακτύλων, τέμνουσαι τοὺς πόδας καὶ ἐξορύττουσαι τοὺς ὀφθαλμούς.

Πάντες οἱ πολεμήσαντες πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς ἐν Σάνδ Κρήκ μεθ' ὧν συνωμίλησα, μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι αἱ γυναῖκες μάχονται ἐμμανέστερον τῶν ἀνδρῶν· πᾶσαι δὲ αἱ λευκαὶ γυναῖκες, ὅσαι περιέπεσαν εἰς τὸ διττὸν δυστύχημα νὰ αἰχμαλωτισθῶσι παρὰ τῶν ἀγρίων καὶ νὰ ἐπιζήσωσιν ὅπως διηγηθῶσι τὴν ἱστορίαν τῆς ἀτιμώσεως αὐτῶν, βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ ἀνομία καὶ ἡ θηριωδία τῆς ἀγρίας γυναικός εἶναι μυριάκις τρομερώτεροι τῶν τοῦ ἀνδρός. Ἡ διήγησις τῆς αἰχμαλωσίας

λευκῆς οὐδέποτε πρέπει νὰ γραφῇ. Ἡ ἐπαρχία Κολοράδο περιλαμβάνει σήμερον πεντήκοντα ἴσως δὲ καὶ ἑκατὸν τοιαύτας αἰχμαλωτισθείσας ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν καὶ παθούσας τὰ αἰσχίστα. Διὸ ἔάν ποτε ὀμιλήσῃς περὶ Cheyenne ἄλλως ἢ ὡς περὶ λυσσαλέου κυνὸς ἀξίου ἀγχόνης, θ' ἀκούσῃς ὑψουμένης ἐναντίον σου τὰς ἀπειλητικὰς φωνὰς πατέρων, υἱῶν καὶ μνηστήρων· θὰ ἴδῃς κεραυνοβολοῦντα κατὰ σοῦ πάντα τὰ βλέμματα. Ὁ ξένος καὶ λέξιν συμπαθητικὴν ὑπὲρ τῶν ἀγρίων προφέρων κινδυνεύει.

Ἀλλὰ πλησίον τῶν πολυκρίθμων ἐλαττωμάτων οἱ Ἰνδοὶ ἔχουσι καὶ τινὰς ἀρετὰς καὶ πολλὴν ἐκνότητα· εἶναι ἀνδρείοι, ἐν γένει δὲ καὶ σώφρονες. Ὀλίγοι λαοὶ δεικνύουσι τόσην ὑπομονὴν, καὶ οὐδὲν ἔθνος ὑποφέρει τοὺς πόνους μετὰ τοσαύτης στωϊκότητος. Εἶναι φιλόστοργοι πρὸς τὰ τέκνα καὶ ὀπωσοῦν πιστοὶ εἰς τὰς συζύγους, τὸ δὲ σέβας αὐτῶν πρὸς τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀξίαν εἶναι θρησκευτικὸν καὶ ἴσον πρὸς τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸ Μέγα Πνεῦμα. Ἐπιτρέπουσι δὲ πᾶν θημιτὸν καὶ ἀθέμιτον εἰς ἑαυτοὺς ἐν ὄρα πολέμου καὶ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· σπανίως ὅμως λαμβάνει τις ἀφορμὴν νὰ μεμφθῇ αὐτοὺς διὰ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τῶν πρώτων φυλῶν, τὸ Ψεύδος.

(*Ἀκολουθεῖ.*)

ΜΟΝΟΜΕΡΟΥΣ ΚΡΙΣΕΩΣ

ΠΡΟΦΑΝΗΣ ΕΛΕΓΧΟΣ.

Ὁ κ. Βουρσιανὸς ἀξιώσας μὲν νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν βίβαν τῆς κριτικῆς τὸ ἐκδοθὲν μέρος τοῦ συγγράμματός μου καὶ διὰ τῆς ἰδιαζούσης ὀξυδερκείας κτητορθώσας νὰ ἀνακαλύψῃ ἀμαρτήματά τινα, δικαίως τὴν προσήκουσαν ἐπέσυρεν εὐγνωμοσύνην μου συναρᾷ τῇ ἐν τέλει τοῦ προλόγου διατυπωθείσῃ διαβεβαίωσει. Οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων μετὰ παρέλευσιν τοσοῦτου χρόνου σκόπιμον ἐθεώρησε νὰ χαράξῃ δύο λέξεις περὶ τῆς ποιότητος αὐτοῦ. Πᾶσαν ὅμως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀποκλειστικῶς συγκεντρώσας εἰς τὴν ἀνίχνευσιν καὶ ἀνακάλυψιν ἡμαρτημένων, δριμύς τις καὶ ἀτεγκτος φαίνεται μοι ἐπικριτῆς, πρεσβεύοντι ὅτι ὁ ἀγαθὸς κριτῆς οἰουδῆποτε ἔργου εἰς τὸ ὅλον ἀποβλέπων εἰ καλῶς ἔχει, ἀναντιρρήτως ὀφείλει πρῶτον μὲν νὰ ὑποδείξῃ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, εἰ τοιαύτας ἔχει, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐργάτου, εἶτα δὲ καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὰς κακίας πρὸς ἐπανόρθωσιν, ὡσπερ οἱ τε ἀρχαῖοι διδάσκουσιν ἡμᾶς καὶ οἱ ἀπροκατάληπτοι τῶν νεωτέρων ποιοῦσι κριτικοί, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὁποίου μάρτυρες μοι ἔσταν τοῦτο μὲν αὐτὸς ὁ τῶν γεωγράφων κορυφαῖος

Στράβων ῥητῶς ἀποφαινόμενος· «Καθάπερ τε καὶ ἐν τοῖς κολοσικοῖς ἔργοις οὐ τὸ καθ' ἕκαστον ἀκριβὲς ζητοῦμεν, ἀλλὰ τοῖς καθόλου προσέχομεν μᾶλλον· εἰ καλῶς τὸ ὅλον, οὕτως καὶ τούτοις δεῖ ποιεῖσθαι τὴν κρίσιν» (Α, 14). Τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ αὐτῷ κριτικῷ συγγράμματι *Literar. Centralblatt* δημοσιεύοντες τὰς κρίσεις περὶ οἰουδῆποτε εἴτε μικροῦ εἴτε μεγάλου συγγράμματος σοφοὶ κριταί. Ἐπὶ δὲ τούτοις συνηγοροῦσι μοι τοῖς λεγομένοις κοὶ οἱ φιλοσοφικῶς ἀποφαινόμενοι τῶν νεωτέρων ὅτι «Die beste Beobachter und die tiefste Denker sind allemal die mildeste Richter.»

Τούτων οὕτως ἔχόντων, ὑπολείπεται νὰ δρισηθῇ ἄρα γε ὁ ἡμέτερος κριτῆς ἐξετέλεσε πληρέστατα τὸ διπλοῦν τοῦτο τῆς κριτικῆς καθήκον; αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυροῦσιν ὅτι πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι· καίπερ ἐν ἀρχῇ ἀπροκαλύπτως ὁμολογῶν ὅτι ἡ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν συνεχῶν αὐτῇ χωρῶν περιγραφὴ ὅσον πλείστου λόγου ἀξία ἐστὶ, τοσοῦτον ἐτέρωθεν δυσχερεστάτη ἀποβαίνει δι' ἑλλειψιν γεωγραφικῶν πινάκων καὶ βοηθημάτων, Πυθαγόρειον ὅμως τερῶν σιγῆν, οὐδὲ γὰρ λέγει περὶ τῆς κρινομένης διεξοδικῆς περιγραφῆς τῆς Μακεδονίας καὶ ἑλληνικῆς Ἰλλυριδος, ὥστε εἰς μάτην ζητεῖ ὁ προσεκτικὸς καὶ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης νὰ φωτισθῇ περὶ τῆς τοῦ ἔργου ἀξίας ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ σοφοῦ κριτοῦ καὶ εὐλόγως ἐν ἀπορίᾳ περιέρχεται περὶ τῶν αἰτίων τῆς μονομεροῦς καὶ ἀρνητικῆς ταύτης κριτικῆς, περὶ ἧς αὐτῷ καὶ μόνῳ βεβαίως ἀπόκειται ἡ τῆς ἀναφωσκόμενης ἀπορίας λύσις καὶ τῆς ἀκατανόητου σιγῆς ἐξήγησις. Ὅτι δὲ τοιαύτη ἡ τοῦ ἀνδρὸς κρίσις, διαφρήδην μαρτυρεῖ καὶ ὁ μεταφραστῆς αὐτῆς, ἀρτίως ἐν τῷ «*Νεολόγῳ*» δημοσιευθείσης, ὅστις πρὸς παράστασιν τῆς δριμύτητος καὶ αὐστηρότητος τοῦ ἐπικριτοῦ τετρακίς παρεμβάλλων τὸ λατινικὸν *sic*, ὑποσημειοῖ ἐν τέλει ὅτι «Ἡ αὐστηρὰ καὶ δριμύτης αὐτῆς ἐπικρίσις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ *Centralblatt* τοῦ Zarnke ἀριθ. 21 Μαΐου 27 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰένῃ περικλεοῦς Βουρσιανοῦ» (α).

Καὶ εἰ μὲν ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τοιαῦτα εἰδικὰ περὶ Μακεδονίας εἴτε παρ' ἡμῖν εἴτε παρὰ τοῖς σοφωτέροις ἡμῶν Γερμανοῖς, ἴσως τότε καὶ μόνον ἐδικαιοῦτο κρίναι τις τὸ προκείμενον νὰ φανῇ ἀμείλικτος, ὡς ὁ Ζωῖλος ἐκεῖνος Ὀμηρομᾶστιξ, καὶ νὰ ὑπολάβῃ αὐτὸ

α) Ἐν παρίθῳ σημειωτέον ὅτι ὁ μεταφραστῆς ἐξ ὑπερβαλλούσης προθυμίας πρὸς φωτισμὸν τῶν τοῦ «*Νεολόγου*» ἀναγνωστῶν καὶ ἐξ ἀκαθάρτου σπουδῆς πρὸς ὑποτίμησιν τοῦ ἔργου ὀξυδερκείας, ἀτυχῶς περιέπεσε εἰς τινὰς ἀκυρολεξίας ἐν τῇ μεταφράσει παρενέβαλέ μοι λέξεις ἐξ οἰκείας περιουσίας καὶ ἀφείλεν ἄλλα· τοιαύτας εἴτε ἐκ προθέσεως εἴτε καὶ ἐκ παραδρομῆς, ἀπερ' ἀπέχων ν' ἀναγράψω ἐνταῦθα, ἀπλῶς μόνον ὑποδεικνύω πρὸς ἀποφυγὴν παραπλησίον ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οὐ καλὸν τὸ παραφθέγγεσθαι.

ὡς παλινδρομήσιν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' ἐπειδὴ δυστυχῶς, τῶν μὲν ἡμετέρων μικρῶν ἐστὶ ὄντων, οὐδὲν μέχρι τοῦδε παραπλήσιον ἐφάνη ἔργον, ἀντάξιον τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς εὐκλείας τῆς χώρας, οἱ δὲ πάλιν ἐν πᾶσι μεγάλοι Γερμανοὶ εἰς τὴν τῶν πόλων ἐξέτασιν καὶ τὴν τῶν βαρβάρων καὶ ἀγρίων χωρῶν τῶν ἄλλων ἡπείρων ἐρευνᾶν τραπέντες, παρημέλησαν νὰ καλλιτεχνήσωσιν εἰδικόν τι καὶ τέλειον περὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν συνεχομένων αὐτῇ χωρῶν ἔργον, τούτου ἕνεκεν οἰαζόμενοι περιγραφή αὐτῶν εὐπρόσδεκτος τῇ ἐπιστήμῃ οὔσα, εὐμενῆ πάντως καὶ ἐπιεικῆ κρίσιν ἀπαιτεῖ μέχρις οὗ τελειότερα αὐτῆς ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις. Ἄν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἐν σπουδαίοις καὶ κλασικοῖς γερμανικοῖς συγγράμμασι καὶ νῦν ἐστὶ πολλὰ περὶ πολλῶν τῆς χώρας μερῶν ἡμαρτημένα ἀναγινώσκονται, ἀνεπιβλήτως θέλει δεόντως ἐκτιμῆσαι τοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας, μεθ' ὧν ἐφιλοπονήθη τὸ μετὰ τὸσαύτης δριμύτητος καὶ μονομερείας ἐπικρινόμενον. Ταῦτα μὲν περὶ τούτου ἀρκεῖτω.

Νῦν δὲ ἰδόμεν ὁποῖα τινα καὶ τὰ διὰ τῆς μικροσκοπικῆς μεθόδου ἀνακαλυφθέντα ἡμαρτηματα ἐν τριακοσιοσελίδῳ φιλοπονήματι. Ὁ κ. Βουρσιανὸς ἐξαναγλήσας πᾶσαν τὴν κριτικὴν αὐτοῦ δεινότητα καταλέγει τὰ ἐξῆς δέκα ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἐννέα, ἅτε τοῦ πρώτου περιλαμβανόντος δικαιολογίαν τοῦ ἴδιου.

1) Ἀποπειρᾶται νὰ δικαιολογήσῃ ἐκυτὸν διὰ τὸν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γεωγραφίας ἀποκλεισμὸν τῆς Μακεδονίας.

2) Ἐλέγχει με διὰ τὸν μακρὸν μᾶλλον ἢ ὀξέως κριτικὸν τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων πρόλογον καὶ διὰ τὴν μὴ πάντοτε μετὰ τῆς δεούσης κριτικῆς χρῆσιν τῶν γερμανικῶν, ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν περιηγήσεων καὶ γεωγραφῶν.

3) Διὰ τὴν παραμέλησιν τῆς χρήσεως 3 περιηγήσεων.

4) Διὰ τὴν μὴ παραδοχὴν τῆς περὶ τῆς βορρῆίου ὀρεινῆς γραμμῆς δοξασίας τοῦ Hahn, καθαρὸν ἀποκαλοῦντος μῦθον τὴν τοῦ Στράβωνος γνώμην καὶ διὰ τὴν ἐν τισὶ πρὸς τὸν Κεῖπερτον διαφωνίαν μου.

5) Διὰ τὴν χρῆσιν τῆς ἀρχαίας γραφῆς ἐν τῇ λέξει «Ἀκταῖος» καὶ παραδρομὴν τῆς νεωτέρας «Ἀκραῖος».

6) Διὰ τὴν διάκρισιν τοῦ Ὀριούνδου καὶ τοῦ Δρείλωνος ποταμοῦ, οὗς ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀντιφατικῶς ἐταύτισά μοι.

7) Διὰ τὴν παραδρομὴν ὅτι ὁ χειμάρρος ποταμὸς τῆς Ἰλλυριδος Μάτις μνημονεύεται μοι παρὰ τῷ Βιβίῳ Σεκουεστέρῳ.

8) Διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς τοῦ Ἡροδότου γνώμης ὅτι ὁ Λουδίας ποταμὸς τῆς Μακεδονίας τοπάλκι ἤνοῦτο τῷ Ἀλιάκμονι.

9) Διὰ τὴν προτίμησιν τῆς νεωτέρας γραφῆς «πόλις Αἰγαί» ἀντὶ τῆς ἀρχαίας «Πέλλα πόλις».

10) Καὶ τελευταῖον διὰ τὴν δοξασίαν ὅτι ὁ ποταμὸς Πόντος (Στρούμιτσα) σχηματίζει ἐν τῇ μετὰ τοῦ Στρυμόνος συμβολῇ ἐλάωδες λιμνᾶριον καὶ οὐχὶ ἄλλοις τις χειμάρρος παραπόταμος τοῦ Στρυμόνος.

Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα τὰ θανάσιμα ἡμαρτηματα, ἅπερ ἔσπευσεν ὁ ἡμέτερος ἐπικριτὴς νὰ φέρῃ εἰς φῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα τούτων φαίνονται μοι ἐστερημένα τῆς ἀποδιδόμενης βαρύτητος καὶ ἀληθείας, καθήκον μου ὑπολαμβάνω μετὰ τινων φιλικῶν παρατηρήσεων νὰ συνοδεύσω, ὧν ἡ ὀρθότης ἢ μὴ καταφανῆς γενήσεται τοῖς προσεκτικοῖς ἀναγνώστῃς.

1) Ὁ κ. Βουρσιανὸς διατεινόμενος ὅτι δικαίως ἀπέκλεισε τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος, ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ θ' ἀποσπάσματος τοῦ ζ' βιβλίου τοῦ Στράβωνος. Ἄλλὰ καὶ τούτου τὸ β' μέρος μόνον λαμβανόμενον τε μονομερῶς καὶ ἐρμηνευόμενον συντελεῖ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δοξασίας αὐτοῦ. Ἄν ὁμοῦς ἐξετάσωμεν συντονώτερον καὶ προσεκτικώτερον τὸ ὅλον τοῦ Στράβωνος, ἢ μᾶλλον τοῦ ἐπιτομῆως χωρίον οὕτως ἔχον «Ἔστι μὲν οὖν Ἑλλάς καὶ ἡ Μακεδονία. Νυνὶ μὲν τι τῇ φύσει τῶν τόπων ἀκολουθοῦντες καὶ τῷ σχήματι χωρὶς ἐγνωμεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τάξαι καὶ συνάψαι πρὸς τὴν ὁμορον αὐτῇ Θράκη», εὐκόλως κατανοοῦμεν ὅτι τὸ πρῶτον καὶ κύριον μέρος «Ἔστι μὲν οὖν Ἑλλάς καὶ ἡ Μακεδονία» ὅπως τούναντιον μαρτυρεῖ κατὰ τῆς δοξασίας τοῦ Βουρσιανοῦ. Τοῦτο δὲ ῥητῶς ὡς ἀληθέστατον ὁμολογῶν ὁ Στράβων φαίνεται ὅτι, ἐπειδὴ ὑπὸ τὴν ἐπίβροϊον τοῦ σιδηροῦ ζυγοῦ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης Καισάρων, ὧν τὸν μὲν Ἰούλιον Θεόν, τὸν δὲ Ὀκτάβιον σεβαστὸν ἀποκαλεῖ, ἔγραψε, πάραυτα πρῶταν ἀνακρούεται ἐν τῷ β' μέρει καὶ χρονικῶς μόνον διὰ τοῦ «νυνί» κολάζων, οὐχὶ δὲ καὶ κατ' οὐσίαν τέλειον ἀναίρων τὴν τοῦ ἄἔνοιαν, ἀπλῶς μόνον συνάπτει τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Θράκης. Οὐχ ἤττον ὁμοῦς καὶ ἀλλαχοῖς μοι λεληθῶς τῇ φύσει τῶν τόπων κατακολουθῶν μέγα τῆς Μακεδονίας μέρος περιλαμβάνει ὑπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἐνθα ῥητῶς λέγει «Τὸ δὲ Αἰγαῖον πέλαγος δύο κλύζει πλευρὰς τῆς Ἑλλάδος, τὴν μὲν πρὸς ἑὼ βλέπουσαν, τείνουσαν δὲ ἀπὸ τοῦ Σουνίου πρὸς τὴν ἄρκτον μέχρι τοῦ Θερμαίου κόλπου καὶ Θεσσαλονικεῖας πόλεως, τὴν δὲ πρὸς νότον τὴν Μακεδονικὴν ἀπὸ Θεσσαλονικεῖας μέχρι Στρυμόνος». Ἀληθὲς μὲν ἐστὶν ὅτι ἡ Μακεδονία πανταχόθεν ὑπὲρ ὁρέων περιβαλλομένη, ἐκπεμπόντων διαφόρους κλάδους πρὸς τὸ κέντρον, πολλὰ σχηματίζοντας λεκανοπέδια, ἀπαρτίζει ὅλον τι αὐτοτελές, οὐχ ἤττον ὁμοῦς οὐσιῶδες καὶ ἀναπόσπαστον τῆς ἑλλην. χερσονήσου μέρος ἀποτελεῖ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐ-

τοῦ Στράβωνος: «Τὰ γὰρ ὅρη ταῦτα ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου διήκει κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἕως τοῦ Εὐξείνου, ποιούντα χερσονήσον μεγάλην πρὸς νότον τὴν τε Θράκην ὁμοῦ καὶ Μακεδονίαν καὶ Ἠπειρον καὶ Ἀχαΐαν,» ἐξ ἧς καταφαίνεται ὅτι, τῆς ἑλλην. χερσονήσου σχῆμα τριγώνου ἐχούσης, τὸ μὲν μεσημβρινώτατον ἄκρον τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀπολήγει εἰς τὸ Τεῖναρον ἀκρωτήριον, τὸ δὲ ἀνατολικώτατον εἰς τὴν παραλίαν πόλιν τοῦ Εὐξείνου Μαγνησίαν, πρὸς νότον τῆς Ὀδησσοῦ κειμένην καὶ τὸ δυσμικώτατον εἰς τὴν Λισσὸν πόλιν τῆς ἑλλην. Ἰλλυριδος. Τοιαῦτα ὅρις τῇ ἑλλ. χερσονήσῳ ἀπονέμει καὶ Καίπερτος ἐν τοῖς πίναξι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ τοσοῦτον ἡ γνώμη αὐτῆ ἐπεκράτησε τανῦν, ὥστε μέρος τῆς ἀρχαίας βορρῆίου Ἑλλάδος τὴν Μακεδονίαν ἀπαρτίζουσαν παριστάσει τὰ παρ' αὐτοῖς τοῖς Γερμανοῖς ἐν χρήσει ὄντα διδακτικὰ τῆς γεωγραφίας βιβλία, ὧν ἐν μόνον παράδειγμα παρατίθεται ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς: «Ern. Kapp. Leitfaden in der Geschichte und Geographie p. 28. 3) Nordgriechenland bestand aus 3 Ländern, Epirus westlich, Thessalia östlich und Makedonia nordöstlich,» δικαιοτάτα δὲ καὶ οἱ τοῦ Centralblatt σοφοὶ συντάκται κρίνοντες τὴν διτομον τῆς Ἑλλάδος γεωγραφίαν, ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἐπανειλημμένως ἔσπευσαν νὰ ὑποδείξωσι τῷ συγγραφεῖ ὅτι οὐκ ὀρθῶς ἐποίησεν ἀποκλείσας τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ προτρέψωσιν αὐτὸν ἵνα ἐν β' ἐκδόσει ἐπανορθώσῃ τὸ γενόμενον ἡμαρτημα καὶ ἀδικημα.

Ἄλλὰ καὶ τῶν σοφῶν τούτων παρατηρήσεων τὴν ἐρθότητα μὴ βουλόμενος ἀποδέξασθαι, ἐπιμένει ὁ συγγραφεὺς τῇ ἀρχικῇ καὶ ἐπισφαλῇ δοξασίᾳ περὶ τῶν περιωρισμένων ὄριων τῆς ἑλλην. χερσονήσου, ἧς τὸ ἡμισυ μόνον περιγράφει, ἐν σκότει κατέλιπε τὸ ὑπόλοιπον ἡμισυ τὸ τὴν ἑλληνικὴν Ἰλλυρίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην περιλαμβάνον.

Ἄλλ' εἴτε θέλων ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ τῆς δοξασίας πλημμελές, εἴτε πάλιν φίλη δουλεύειν φρενὶ προτιμῶν, πάντως ὁμολογήσει ὅτι χάριν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ὠφελείας ἀνάγκη νὰ συμπληρώσῃ ὅπερ ἀρξάμενος ἡμιτελὲς κατέλιπεν ἔργον.

2) Μετὰ δὲ τὴν αὐτογνώμονα ταύτην δικαιολογίαν εἰσερχόμενος εἰς τὴν τοῦ ἔργου κρίσιν χωρὶς ποσῶς ἐκ τῶν προτέρων κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ὑγιαίνουσας κριτικῆς νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὸ, βαρὺς, ὡς Τενεδίος τις ἀμφίστομος πέλεκυς, ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ πρόλογου καὶ, ὡς περ οἱ διὰ μιᾶς βολίδος δύο θηρεύσει πτωκᾶς πειρώμενοι, γενικῶς καὶ ἀορίστως ὡς μακρὸν μᾶλλον ἢ κριτικὸν τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων ἐλέγχει αὐτόν. Ἄλλὰ μὴ πρότερον, φίλε ἀναγνώστα, μὴ δικάσῃς τὴν δίκην πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς, ἀλλ' ὄρθου τὰ ὄτα ἵνα τὸ σκῆθρον καὶ

ἀνυπόστατον ἑκατέρως τῶν κατηγοριῶν ἀκούσῃς. Ὁ κ. Βουρσιανὸς ὀφθαλμοῦ μὲν βολὴν ἐπιβαλὼν εἰς τὸ κρινόμενον καὶ ἰδὼν πρόλογον τὸ πέμπτον ἀποτελοῦντα τοῦ ὅλου, πάραυτα καταγινώσκει αὐτοῦ ὡς πέρα τοῦ δέοντος μακροῦ, ἀναγνούς δὲ καὶ γνοὺς τὰ ἐν αὐτῷ, ἀδιστακτικῶς καταγγέλλει ὡς ἤττονα τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων κριτικόν. Ἐπειδὴ δ' οὕτω δύο βάλλει βέλη συγχρόνως καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ πράγματος, ἀνάγκη πᾶσα ἐν ὀλίγαις λέξεσι νὰ ἐξελεγχθῇ κατὰ πόσον εὐστοχῶς τε καὶ ἐπιτυχῶς ἐστὶν ἡ βολὴ ἑκατέρου αὐτῶν, καὶ πρῶτον μὲν τοῦ πρώτου.

Ὁ ἀγαθὸς κριτὴς, καίπερ κατανοήσας, ὡς ὁμολογεῖ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρόλογου τὸν τε σκοπὸν τοῦ συγγραφῆως καὶ τὸ εὐρὺ καὶ ἐκτενές τοῦ ἐπιχειρηθέντος ἔργου σχέδιον, οὐχ ἤττον ὁμοῦς, οὐκ οἶδ' ὅπως, παρειδε πολλὰ τῶν προσοχῆς δεομένων πρὸς σχηματισμὸν ὀρθῆς καὶ ὑγιούς κρίσεως, ἅπερ οὐδ' ἐπιπόλαιός τις κριτὴς ἤθελε παραδράμῃ. Τούτων δὲ τὰ κυριώτερα εἰσι πρῶτον μὲν ὅτι ὁ καταδίκος ἐκεῖνος πρόλογος ἀνήκει οὐ μόνον τῷ ἐκδοθέντι πρώτῳ τριακοσιοσελίδῳ μέρει, ἀλλὰ καὶ τῷ δευτέρῳ τῷ ἐκτυπούσθαι ἀρξάμενῳ καὶ ἰσομεγέθει τῷ πρώτῳ ὄντι, καὶ τὴν τοπογραφίαν περιέχοντι, ἀναφέρεται δὲ προσέτι καὶ περαιτέρω εἰς τὰ λοιπὰ δύο μέρη, τὴν ἐθνογραφίαν καὶ ἱστορίαν, ἐξ ὧν τὸ ὅλον ἀπαρτίζεται ἔργον, ὡς ῥητῶς ἐν τῷ πρόλογῳ μνημονεύεται, ὥστε οὕτω καὶ μόνον ὀρθῶς κρινόμενος ὁ πρόλογος μᾶλλον μικρὸς ἢ μακρὸς, ὡς ἀδίκως κατηγορεῖται, ἀποβάνει.

Δεύτερον δὲ ὅτι, προκειμένου λόγου περὶ τῆς Μακεδονίας τῆς φύσει λαμπροτάτης, εὐφοροτάτης, ἐκτενεστάτης καὶ εὐκλεεστάτης τῶν ἐπαρχιῶν, ἧτις ὅπως νέαν ἐδημιούργησεν οὕτως εἰπεῖν ἐποχὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ εὐρύτατον ἠνέφρξεν αὐτῷ στάδιον, ὅσα καὶ ἀν' ἑαυτῇ τις ἀρούμενος ἐκ τῆς ἀφρόνου καὶ δαψιλοῦς ὕλης, οὐδόπως ἤθελε φανῆ μακρολογήσας. Ὄθεν δικαίως τις τῶν ἡμετέρων λογίων λέγει «ὅτι πάντων τῶν μεγάλων τῆς Μακεδονίας κατορθωμάτων καὶ εὐεργετημάτων τὸ μέγιστον καὶ κράτιστον ὁμολογεῖται ὅτι συνῆψε λογικῶς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ κατέσπειρε τὴν Ἑλλάδα φωνὴν πανταχοῦ τῶν βαρβάρων ἐξημεροῦσα αὐτοὺς διὰ παιδείας καὶ πολιτείας ἑλληνικῆς, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀνάγκη καὶ ἡ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐγκατάστασις παγκόσμιος καὶ σοφωτάτη Ἀκαδημία, ἐξ ἧς ἡ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα διεδόθη πολλαχοῦ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ γέγονε τοῖς πλείστοις λαοῖς τῶν χωρῶν τούτων χειλος ἐν καὶ φωνὴ μία πᾶσιν ἡ ἑλληνίζουσα κατὰ τὴν πάνσοπον τῆς θείας Προνοίας βουλήν.» Καὶ ἂν μὲν ταῦτα καὶ τὴν διαπράξασαν αὐτὰ χώραν ἤκι-

στα έκτιμῃ ὁ ψυχρὸς ἐπικριτὴς καὶ εἰς οὐδὲν τίθεται, ἤμιν ὅμως ἐν γένει τοῖς Ἕλλησι καὶ ἰδίᾳ τοῖς Μακεδόσι, τοῖς ἐκείνων ἀπογόνοις πολυτιμοτάτη περιουσία καὶ ἀναμφισβήτητος κληρονομία εἰσι, πιστεύουσιν ὅτι ἐλεύσεται δῆπου τὸ τοῦ χρόνου πλήρωμα καὶ μετὰ τοῦ πληρώματος ὁ Θεὸς ποιήσει τὰ ἑαυτοῦ. Ἐγὼ δὲ πολὺ ἀμφιβάλω ἂν, καθ' ὑπόθεσιν ἀφαιρεθείσης τῆς Μακεδονίας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ σὺν ταύτῃ τῆς μακεδονικῆς μεγάλουφας ἐκ τοῦ παρελθόντος, ὁ νῦν εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ μετὰ πολλὰς ἔτι ἑκατονταετηρίδας ἤθελε δυνῆθῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ταυῦν εὐρίσκεται σημεῖον.

Τρίτον δὲ ὅτι διέλαθε τὴν βλαβεῖαν τοῦ ἀνδρὸς κριτικὴν, ὅτι φυσικὸν πάντων μὲν καθόλου τῶν μεσημβρινῶν τῆς Εὐρώπης λαῶν πλεονέκτημά ἐστιν ἡ εὐθυμία καὶ πολυλογία, ἰδίως δ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι καὶ κληρονομία τῶν προγόνων, οἵτινες χαριεντιζόμενοι πρὸς χαρακτηρισμὸν αὐτῆς ἔλεγον τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο «πάντες ἀνθρώποι λάλοι, Ἕλληνες λαλίστεροι, Ἀθηναῖοι λαλίστατοι.» Ἀλλὰ καὶ τούτου τεθέντος, μήπως οἱ μαθησαί μόνον ὑπερέχοντες ἡμῶν βόρρειοι τῆς Εὐρώπης λαοὶ καὶ ἰδίως οἱ Γερμανοὶ δὲν ὑπερβάλλουσιν ἡμᾶς κατὰ τὴν μακρολογίαν καὶ πολυλογίαν; Ἐντεῦθεν δύο ἐγεννήθησαν δημῶδες παροιμίαι, ὧν ἡ μὲν «δύο Ῥώμιοι τρεῖς κουβέντες κάμνουν» τὴν ἡμετέραν δηλοῖ πολυλογίαν, ἡ δὲ «ὁ Γερμανὸς ἀπὸ μιᾶς κουβέντας ἕνα βιβλίον κάμνει» τὴν γερμανικὴν πολυγραφίαν καὶ ἀπεραντολογίαν ἐμφαίνει ¹⁾. Ἐπι δὲ πᾶσι τούτοις τελευταῖον ἐξερέβῃ τῆς μνήμης τοῦ ἐπικριτοῦ ὅτι ὑπάρχουσι βιβλία καὶ μάλιστα γερμανικά, ἔχοντα ἐνίοτε προλόγους μακροτέρους τοῦ κατακρινόμενου ἢ καὶ 4—5 τοιούτους τῶν διαφόρων ἐκδόσεων προετραγμένους. Καὶ ἂν μὲν τοῦτο ποιῶσιν οἱ Γερμανοὶ πρὸς ἐξιστόρησιν ὑποθέσεων μεσαιωνικῶν, ὅτε βαθὺ ἐπεκράτει σκότος

¹⁾ Πρόχειρον καὶ πρόσφατον ἀπεραντολογίας παράδειγμα ἔστω τὸ ἐξῆς· ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει κ. Dehler ἀρτίως ἐκδοὺς μακεδονικὴν ἐπιγραφὴν ἐπανειλημμένως προσκοιθεῖσαν, καὶ κατονομαζομένην βουλομένης αὐτογνωμίας καὶ κομιδῆς τολμηρῶς δύο λέξεις τοῦ ὅτι στίχου αὐτῆς μετέβαλεν εἰς Π ρ ι ῶ μ ο υ κ αὶ Ἄ λ κ α ἰ ο υ καὶ ἐντεῦθεν περιέπεσον εἰς ἄτοπα καὶ παράδοξα συμπράγματα· ἐνὸς γὰρ αὐτοῦ δοθέντος μυρία ἑπεται, ἐξ ὧν ὀλόκληρον συνέταξε πραγματεία, μεταφρασθεῖσαν τε καὶ δημοσιουθεῖσαν ἐν τῷ περιδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικοῦ Συλλόγου συγγράμματι. Ἀλλὰ μὴ ἀρκεσθεὶς τῇ μεταποίησιν τῶν λέξεων τούτων ἀντὶ διορθώσεως καὶ ἄλλας τινὰς κακὰς ἀναγνῶντας διέστρεψεν, εἶον ἐν μὲν τῷ γ' στίχῳ τὰ Τίτα μετέβαλεν εἰς ΤΡΙΤΑ κατὰ δωρικὴν δὴθεν διάλεκτον· ἐν δὲ τῷ ι' στίχῳ τὴν λέξιν «εὐωχῆται» ἀνέγνω οὐκ ὀρθῶς «εὐωχῆσαι». Καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ τὴν λέξιν «Λουκρήτιος» μετεποίησεν εἰς «Δυρήλιος». Ἰνα πεισθῇ δὲ περὶ τούτων ὁ ἐκδοτὴς καὶ πᾶς ἄλλος φιλάρχαιος ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀναδράμῃ εἰς τὴν ὑπ' ἡμῶν γενομένην ἐκδοσὴν αὐτῆς πρὸ τῆς τοῦ κ. Dehler, ἥτις ὁσονούπω δημοσιουθεῖται· ἐν τῇ Πανδώρα δι' ἄλλειψιν τῶν ἰδιαζόντων τῇ ἐπιγραφῇ στοιχείων μέχρι τοῦδε, ἀναβαλοῦσα τὴν ἐκτύπωσιν αὐτῆς.

καὶ τὰ τῆς ἡμέρας κατορθώματα καὶ ἔργα ἦσαν πόλεμος καὶ ληστεία, ἐξ ὧν βλάβη μάλλον ἢ ὠφέλεια τοῖς ἀνθρώποις προσεγίγνετο, τί δύναται τις εἰπεῖν κατὰ τῆς μακρᾶς περιγραφῆς τῆς ὄντως εὐεργετικῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους χώρας; Ἀλλ' ὅσον πολλὰ καὶ ἂν φαίνωνται τῷ κ. Βουρσιανῷ τὰ τοῦ ἡμετέρου προλόγου, πάντοτε ὅμως ὀλίγα εἰσὶν ἡμῖν, πολλῶν δυστυχῶς στερουμένοις καὶ πολλῶν δεομένοις.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ὑπομιμνήσκω τῷ ἐπικριτῇ ὅτι ὅσον ἤδῃ καὶ εὐχερὲς τὸ ἀορίστως κατακρίνειν καὶ ἄνευ προσαγωγῆς μαρτυρίας τινὸς καὶ ἀποδείξεως κατηγορεῖν τῶν ἄλλων, ὅπερ διαβολὴ καὶ συκοφαντία κλεῖται, τοσοῦτον ἐτέρωθεν δυσχερὲς καθίσταται ἡ τοῦ ἀνυποστάτου τῆς γενικῆς κατηγορίας ἐξέλεγχις καὶ σχεδὸν ἀδύνατος· διότι τις δύναται, ὡς Κάλχας τις, νὰ μαντεύσῃ ποῖον τοῦ προλόγου μέρος ἔδοξεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ τρωτὸν καὶ ἀπαρέσκον ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων ἴνα ἐπι τούτου καὶ μόνου συγκεντρώσῃ τὴν προσοχὴν ὁ ἐξελεγχόμενος; Εἰ ὄντως ὠφέλειας χάριν τὴν κρίσιν ἐποιεῖ, ἀναντιρρήτως ὄφειλεν εἰς τὴν τῆς γεωγραφίας πρόδον ἀφορᾶν ὃ ἀποδείξῃ, εἰ μὴ πάντα, ἕνα τοῦλάχιστον τῶν ἐπανορθώσεως δεομένων, ἀνθ' ὧν δικαίως ἤθελεν οὐ τὴν τυχοῦσαν συγκομίσει εὐγνωμοσύνην μου καὶ ἤθελεν ἐμπράκτως ἀποδείξει ὅτι τῶντι ὑπὸ ζήλου ἐμφορούμενος ἐπιστημονικοῦ ἐπεχείρησε τὴν ἐν τῷ κατηγορουμένῳ προλόγῳ διόρθωσιν τῶν ἡμαρτημένων καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ὑπόνοιαν περὶ τῶν ἐλαττηρίων αὐτῆς ἤθελε παρέξει. Ὅτι μὲν ἡ δέουσα τῶν πηγῶν ἐξέτασις ἐν τῷ προλόγῳ ἐγένετο διὰ τῆς ἀμέσου προσαγωγῆς τῶν προσηκουσῶν μαρτυριῶν μονονοχί φωνῆν ἀφίπσιν αὐτὸς ὁ πρόλογος. Ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀπαιτουμένη ἐξέλεγχις τῶν προφανῶς ἡμαρτημένων ἐν τοῖς τῶν νεωτέρων βοηθήμασιν ἐγένετο, μαρτυροῦσε πρὸς τοῖς πολλοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὰ τὰ ὀνομαστί ἀναφερόμενα τοῖς συμπατριώταις τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ, ἔνθα ἀκριβῆς γίνεται διάκρισις τῶν τε παρενοηθέντων καὶ τῶν τελῶς παρκαλιφθέντων. Ἄν δὲ ταῦτα ἠρέθισαν τὴν χολὴν καὶ παρώξυναν τὸν κάλκμον τοῦ κ. Βουρσιανοῦ εἰς τὴν ἀόριστον καὶ δριμύειαν τοῦ προλόγου ἐπικρίσιν, αἰτιάσθω τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην καὶ οὐχὶ τὸν εὐρετὴν αὐτῆς.

3) Ὡς πρὸς δὲ τὴν παράλειψιν τῆς χρήσεως τῶν ὀνομαστί καταλεγόμενων τριῶν βοηθημάτων ἔπρεπε νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἀγαθὸς ἐπικριτὴς ὅτι ἀπλῶς τὸ μὴ λέγειν οὐ τοῦ μὴ εἰδέναι σημεῖόν ἐστι, καὶ νὰ διατηρήσῃ ἐν τῇ μνήμῃ τὰ περὶ τούτου ἐν τέλει τοῦ προλόγου εἰρημένα, τὴν περικοπήν τῶν ὁποίων ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀποδείξεως ἐπισυνάπτω αὐτολεξεῖ. Ἄν δὲ λάθωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι τοῦτο συνετάχθη ἐν Μακεδονίᾳ, ἔνθα σπάνι; μὲν βιβλίων β. βασιλεύει πᾶ-

σης δ' ἀπορίας ἐπικουρία ἐλλείπει, πάντως συγκαταβατικώτεροι περὶ τὰς ἑαυτῶν κρίσεις ἔσονται μηδὲ ὁλως ἐπιλανθάνομενοι ὅτι πάντα τὰ πρὸς σύνταξιν αὐτοῦ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἐκ μόνης τῆς πενιχρᾶς διδασκαλικῆς βιβλιοθήκης ἠρύσθησαν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὅτι οἱ μὲν τίτλοι τῶν μνημονευομένων βιβλίων οὐδόλως ἐλάνθανόν με, αὐτῶν ὅμως τούτων ὡς δυσπορίστων μοι ἐστερούμην δυστυχῶς, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου παραπέμπεται ὁ ἐπικριτὴς εἰς τὴν σελίδα 157 καὶ 159, ἔνθα καὶ ἔμμεσοί τινες μαρτυρίαι τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν παρεμβάλλονται, ὥστε προφανῶς βλέπει ὁ ἀγνωστὸς ὅτι ἵνα κρίνῃ τις ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς πολλὰ τῶν ἀναγνωσθέντων ἐν τῇ κρινομένῃ βίβλῳ πρέπει νὰ ἔχη πρόχειρα ἐν τῇ μνήμῃ καὶ διανοίᾳ, ἂν θέλῃ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἀποφαίνεται ὡς ἐκ τρίποδος καὶ πρκαπαίει ἢ ἐξ ἄλλων κινεῖται ἐλαττηρίων.

3) Ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς ἐπικρίσεως, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς βορείου ὀρεινῆς γραμμῆς τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, δυσφορῶν ὁ κ. Βουρσιανὸς ὅτι τυφλοῖς ὄμμασιν οὐκ ἀποδέχομαι τὴν ἐπισφαλῆ δοξασίαν τοῦ Hahn, καθαρὸν ἀποκαλοῦντος μῦθον τὴν τοῦ Στράβωνος γνώμην, ὑπολαμβάνει ἐν ὅλῃ τῇ εὐπιστίᾳ ὡς ὀπισθοδρόμησιν τῆς γεωγραφίας τὴν περαιτέρω ἐπιμονὴν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς Στραβωνεῖου γνώμης. Ὅτι μὲν τὰ βόρεια ὄρη τῆς Χερσονήσου ὑπάρχουσι κατὰ τὴν ἀλάνθαστον μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, ὅστις ὀνομάζει αὐτὰ Ἰλλυρικὰ, Παιονικὰ καὶ Θράκια ¹⁾, περὶ τούτου μαρτυροῦσι πάντες οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι γεωγράφοι καὶ περιηγηταὶ καὶ οἱ γεωγραφικοὶ πίνακες αὐτῶν. Ὅτι ὅμως αὐτὰ, ἄπερ ὀνομαστί καλοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐπιτομέως Βερτίσκου, Σκάρδος, Ὀρβηλος ²⁾ Σκόμιον καὶ Αἴμος, δὲν

ἀποτελοῦσι μίαν συνεχῆ καὶ εὐθείαν γραμμὴν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ ἐπιτομέως τοῦ Στράβωνος ἐν τῷ 10 ἀποσπάσματι — «Ἐκ βορρᾶ δὲ τῆ νοσημένη εὐθεία γραμμὴ τῇ διὰ Βερτίσκου ὄρους καὶ Σκάρδου καὶ Ὀρβήλου καὶ Ροδόπης (ἐσφαλμένως ἀντὶ Σκομίου) καὶ Αἴμου. Τὰ γὰρ ὄρη ταῦτα ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου διήκει κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἕως τοῦ Βόρρεινου πόντου, ποιοῦντα χερσονήσον μεγάλην πρὸς νότον, τὴν τε Θράκην ὁμοῦ καὶ Μακεδονίαν καὶ Ἠπειρον καὶ Ἀχαΐαν» — ἀλλ' ἐνιαχοῦ μὲν χαμηλοῦνται, ἐνιαχοῦ δὲ διεσπάρησαν ὑπὸ σεισμῶν ἢ ποταμῶν, ἀποδεικνύουσιν αἱ νεωτέραι περιηγήσεις ἀγῶν αὐτὸς δις τὴν Μακεδονίαν καὶ Σερβίαν διελθῶν συνομολογῶ ὑποστηρίζων ὅσα εἶπον ἐν σελ. 9 τοῦ βιβλίου. Ἡ δὲ ἀλήθεια νομίζω, κεῖται ἐν μέσῳ τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀκροτήτων αἶων τὴν μὲν ἀποτελεῖ ἡ τοῦ ἐπιτομέως ἐσφαλμένη δοξασία περὶ τῆς εὐθύτητος καὶ συνεχείας τῶν ὄρων, καὶ οὐχὶ ἡ τοῦ Στράβωνος, μηδὲν τοιοῦτον λέγοντος, τὴν δὲ ἡ τοῦ Hahn, ὅστις ἐθνολογικῶς μὲν καὶ Ἠπειρώτας καὶ Μακεδόνας καὶ Πελαγοῦς καὶ Παίονας καὶ εἰ τινὰς ἄλλους εὐχερῆστατα μεταποιεῖ εἰς Ἰλλυριοὺς ¹⁾ καὶ πάντας εὐκόλως ἐξαλθανίζων πανταχοῦ Ἀλβανοὺς βλέπει ὁ μακαρίτης. Γεωγραφικῶς δὲ σπουδάζων νὰ προλεάνῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν δίοδον τοῦ αὐστρουτουρικοῦ σιδηροδρόμου, οὐ μόνον τῶν βορρείων ὄρων τινὰ χαμηλὰ ποιῶν, ὡς ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι τοῦ μακαρίτου ὀπλαρχηγοῦ Ζιάκα λέγεται «χαμηλῶστε βουνὰ τοῦ Μετζόβου» παραδόξως ὀλο κάμπο βλέπει ²⁾, ἀλλὰ

neue Wohnsitze in den Strichen des Orbelus Gebirges anweist.» Hahn, Reise v. Belgrad n. Salonik p. 248. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ τὸν χορὸν ἄγων ὁ Hahn, ἀλλαχοῦ πάλιν ἀντιφατικῶς καταπολεμεῖ πάντα ἄλλον ἀναφέροντα τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους π. χ. ἐν σελ. 97. «Hierauf sagt Hammer nach dem das Heer durch die Schluchten des Orbelus wieder nördlich gezogen» und jene Schluchten des Orbelus erscheinen als ein Zusatz Hammer's.» Τὰ αὐτὰ ψάλλει καὶ κατὰ τοῦ Rudtoffer (Militär Geographie S. 861), διότι περιγράφει ὀρεινὴν τὴν βορείων Μακεδονίαν.

¹⁾ Αὐτότι σελ. 230. Die eigentlichen Makedonen betrachten wir. . . als Illyrier mit den Epiroden Stammverwandt und ein ethnographisches Ganzes bildend, welches wir das Sudillyrisches nennen.» ἐν σελ. 231 «Ob auch der Illirische Volksstamm der Paeonen . . . zu den Nordillyriern gehörte» καὶ ἐν σελ. 229 «Und mithin auch die Pelasger . . . dem Illyrischen Stamme zuzuweisen καὶ ἐν σελ. 228.

²⁾ Αὐτότι ἐν σελ. 96. λέγει, ὅτι σιδηροδρόμος ἀπὸ Σεμιένδρας μέχρι Θεσσαλονίκης δύναται νὰ διέλθῃ χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ κανὲν ὄρος. Ἀλλὰ πόσον γελοῖα εἰσὶν ἡ πρὸς αὐτὴν ἀπόφρασις τοῦ Hahn δύναται νὰ μαρτυρήσῃ πᾶς ὁ τὸ μέρος τοῦτο διατρέξας. Οὐχ ἦτιον ὅμως μέρος αὐτῆς ἐξηλέγχθη ὡς τοιαύτη ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· διότι οἱ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου ἐπιτετραμμένοι ἰδόντες τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης ἀνυψούμενα ὄρη, κατέλιπον ἢν ἐχάραξεν ὁ Hahn ἐν τῷ χάρτῃ γραμμὴν κατ' εὐθείαν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀντ' αὐτῆς ἄλλην ἐχάραξαν πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Αἴμου, ἐφ' ἧς δραστηρίως ἐργάζονται· ὥστε ἐκ τῆς ἀρχῆς ἡ τοῦ Hahn δοξασία ἀπεδείχθη μῦθος γραῶν καὶ ὄχι ἡ τοῦ Στράβωνος γνώμη.

¹⁾ Στραβ. Ζ' 313. «Τρόπον γάρ τινα τῷ Ἰστρῷ παράλληλῃ ἐστὶ τὰ τε Ἰλλυρικὰ καὶ τὰ Παιονικὰ καὶ τὰ Θράκια ὄρη μίαν πως γραμμὴν ἀποτελοῦντα διήκουσαν ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι πρὸς τὸν Πόντον.» Ἐκ τῶν λέξεων «τρόπον γάρ τινα» καὶ «μίαν πως γραμμὴν» εὐκόλως ἔννοεῖ ὁ ἀγνωστὸς ὅτι ὁ Στράβων δὲν θεωρεῖ μίαν εὐθείαν καὶ συνεχῆ ὀρεινὴν γραμμὴν, ὡς ὁ ἐπιτομέως αὐτοῦ παραδέχεται· ὥστε ὁ Hahn ἀδικῶς καταφερόμενος κατὰ τοῦ Στράβωνος οὐκ ὀρθῶς μῦθον ἀποκαλεῖ τὴν γνώμην αὐτοῦ. Εἰ γὰρ ἦν κριτικὸς καὶ κριτικῶς δίκαιος, οὐκ ἂν ἔρριπτεν εἰς τὸν συγγραφεῖ τὰ τοῦ ἐπιτομέως σφάλματα.

²⁾ Τὴν ὑπάρξιν τοῦ ὄρους τούτου μεταξὺ τοῦ Σκάρδου καὶ Σκομίου καίπερ μὴ ἀποδεχόμενος γεωγραφικῶς ὁ Hahn καὶ ὡς μῦθον ἐλέγχων τὸ τοῦ ἐπιτομέως ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ περιέχεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἱστορικῶς ὅμως λεληθῆτως πως ἀναγνωρίζει αὐτὸ, διότι εὐρὴν ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Διεδώρου, ἀρυσθέντος ἐξ ἀρχαιότερων πηγῶν, «Κάσσανδρος μὲν βοηθήσας αὐτολέοντι τῷ τῶν Παίωνων βασιλεῖ διαπολεμούντι πρὸς πρὸς Αὐταριάτας, τούτων μὲν ἐκ τῶν κινδύνων ἐββόσατο, τοὺς δὲ Αὐταριάτας σὺν τοῖς ἀπολοῦσθεσι παῖσι καὶ γυναῖξιν, ὄντας καὶ δισημυρίους κατέφικε περὶ τὸ καλούμενον Ὀρβηλον ὄρος». Παρέθεσα ἐνταῦθα ὀλόκληρον τὸ χωρίον ἵνα πεισθῇ καὶ ὁ Βουρσιανὸς ὁ ἀδυσαντίως τῷ Hahn πειθόμενος περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ· παρατίθεμαι δὲ καὶ τὴν ὑπὸ Hahn μεταφρασίν τοῦ χωρίου. «Denn bereits unter Kassander . . . dass er deren Bedrängern

καὶ τὴν τραχυτάτην καὶ δυσβατωτάτην Κανδαούτην πάντῃ ἀσήμαντον θεωρεῖ, περὶ ἧς τοῦναντίον ὁ τοῦ ἄγγλου περιηγητοῦ Tozer Ἑλλήν ὁδηγὸς παραπονούμενος ἐν τῇ διαβάσει αὐτῆς λέγει «ὄλο ἀνήφορο κατήφορο καὶ γεμάτο ἀπὸ πέτραις»¹⁾. Ὅτι ὁ Hahn πρὸς τὰς ἐθνολογικὰς δοξασίας αὐτοῦ συμμεταβάλλει ἀυθαίρετως καὶ τὰ τῆς γεωγραφίας καὶ διαστρέφει αὐτὰ, περὶ τούτων ἐν μόνον ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς: Προκειμένου λόγου περὶ τῶν τοῦ Ἄξιου πηγῶν ὁ μὲν Στράβων, καίπερ μὴ ἐπισκεφθεὶς τὰς χώρας ταύτας, γενικῶς ὅμως, εἰ καὶ μὴ πᾶν ἀκριβῶς, λέγει ὅτι ὁ ποταμὸς οὗτος πηγάζει ἐκ Παιονίας «οὐ μόνον δὲ ὁ Ἄξιός ἐκ Παιονίων ἔχει τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ Στρυμών». Ὁ δὲ Hahn, καίπερ δις περιελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ μάλιστα τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς Δρείλιωνα, Ἐριγῶνα καὶ Ἄξιον σκοπίμως ἐρευνήσας, πρῶτον μὲν ὑπὸ Στράβωνος ἀναγκαζόμενος, τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀποδέχεται καὶ τὴν πηγὴν ὀρίζει²⁾, εἶτ' ὅμως ὀλίγον περαιτέρω εἶτ' ἐπιλήσιμων τῶν πρὸ μικροῦ λεχθέντων γενόμενος, εἶτε καὶ ἐκ προθέσεως, ὅπερ καὶ πιθανώτατον, λέγει ὅτι ὁ Ἄξιός πηγάζει ἐν Πελαγονίᾳ³⁾! καὶ οὕτω περιπίπτων εἰς ἐκούσιον ἀμάρτημα καὶ μὴ ἀρκούμενος τούτῳ, παρίστησι τὸν Στράβωνα ὡς τοιαῦτα δῆθεν λέγοντα, ἐν ᾧ μὴδὲν μηδαμοῦ τοιοῦτόν τι λέγει ὁ Στράβων.

Ἐν τούτοις καταφαίνεται καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβάνεται ὁ Hahn πρῶτον μὲν ὅτι ἀντιφάσκει ἑαυτῷ, δεύτερον δὲ ὅτι τελείως ἀμαρτάνων, μεταφέρει τὸν Ἄξιον ἐκ τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας εἰς τὴν δυτικὴν Πελαγονίαν, ἔνθα βασιλεύει ὁ Ἐριγῶν καὶ οὐχὶ ὁ Ἄξιός, καὶ τρίτον ὅτι τὸ σκόπιμον σφάλμα αὐτοῦ ῥίπτων εἰς τὴν βράχιν τοῦ σοφοῦ τῆς ἀρχαιότητος γεωγράφου ἀναφανδὸν συκοφαντεῖ αὐτόν. Ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου παραδείγματος σαφέστατα ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος ἐπικριτὴς καὶ ἐγκωμιστὴς τοῦ Hahn πρέπει νὰ ἐλαττώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπερίοριστον πίστιν καὶ πᾶς ἄλλος μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ κριτικῆς ἐπιστάσεως ὀφείλει ἀναγινώσκων τὰ τοῦ Hahn νὰ διακρίνῃ τὰ ἀληθῆ τῶν μὴ τοιούτων. Ἄν δ' ἐν τισὶ διαφωνῶ καὶ πρὸς τὸν Κρίεπτον ταῦτά εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν οἷς ἐρεῖδεται ἐπὶ τοῦ Hahn.

¹⁾ Tozer Researches in the Highlands of Turkey t. 1, p. 225 «all ups and downs and chokefull of stones.»

²⁾ Hahn Reise v. Belgrad n. Salon, p. 241. «Diese ausdrückliche Angabe Strabo's zwingt uns das alte Quellen des Axios, das heutige Tetovo, zu Paeonien (ἀντὶ τοῦ ὄρθου zu Dardanien) zu schlagen.»

³⁾ Ἀδὲς αὐτῆς σελ. 244. «Und dem nur von Bulgaren behohnten Pelagonien auszudehnen, denn da nach Strabo's ausdrücklicher Angabe der Axios in Pelagonien entspringt.» Καὶ τοῦτο ἐκ προθέσεως λέγει: Ἦνα εὐρύνῃ τὰ ὄρια τῶν προσφιλοτάτων αὐτῷ Ἀλβανῶν!

5 καὶ 9) Ἐκ τῶν διαφορῶν γραφῶν, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐνταῦθα, τὴν μὲν πρώτην «Ἄκρατος», ἀντὶ «Ἄκρατος» παρεδέχθη ὡς ὀρθὴν καὶ καλῶς ἔχουσαν καθ' ἃ εἶχον κείμενον πρὸ ὀφθαλμῶν, χωρὶς νὰ συλλάβῃ ὑπόνοιαν τινα ὅτι οἱ νεώτεροι κριτικοὶ οἱ εἰς τὴν τῶν κειμένων διόρθωσιν ἀσχολούμενοι ἔμελλον ποτε νὰ μεταβάλωσι τὸ T εἰς P, ἄλλως τε καὶ Φορβίγερος ἐν Γερμανίᾳ γράφων καὶ ἐν κλασικῷ συγγράμματι¹⁾ αὐτὴν ἔχει. Τῆς δὲ δευτέρας «πόλις Αἰγαί» ἀντὶ «Πέλλα πόλις» τῆς ἀρχαίας προτύμησης τὴν νεωτέραν τοῦ Οὐοσσίου παραχθεις εἰς τοῦτο ἐκ τῆς κοινῆς ἰδέας ὅτι ὁ τοῦ Σκύλακος περίπλους ἀνήκει τῷ κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἀκμάσαντι Καρυανδεῖ, ὅτε οὕτω ἦν πρωτεύουσα ἡ Πέλλα, ἀλλ' αἱ Αἰγαί. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν τῶν νεωτέρων κριτικὴν ὁ περισσῶς ἡμῖν περίπλους ἐστὶν ἔργον ἄλλου μεταγενεστέρου καὶ συγχρόνου τοῦ Φιλίππου, ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι προτιμητέα ἐστὶν ἡ ἀρχαία γραφὴ «Πέλλα πόλις», ἣν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους κατέστησεν οὐχὶ ὁ Φίλιππος ὡς ἐσφαλμένως διατείνεται ὁ κ. Μύλλερος²⁾, ἀλλ' ὁ Ἀρχέλαος, ὡς ἱστορικῶς ἀποδείκνυται.

6) Ἐνταῦθα εἰλικρινῶς ὁμολογῶ ὅτι ὀρθῶς καὶ καλῶς περιγράφας ἰδιαιτέρως τὸν Ὀριούνδη καὶ τὸν Δρείλιωνα ποταμὸν, λεληθότως πως ἐξηπατήθη ἀκολουθῶν ὑπὸ τοῦ Hahn καὶ τινῶν ἄλλων νεωτέρων, διορθούντων τὸ ἀδιόρθωτον χωρίον τοῦ Λιβίου, (44 31)³⁾. «Oriundi flumini» εἰς «Driloni flumini» ἐν ᾧ καὶ μόνῳ ἀπαντᾷ ἡ λέξις Oriundi. Ὁ κ. Βουρσιανὸς ὀρθῶς ποιῶν τὴν μὲν παραδρομὴν μου καὶ ἀντίφασιν ἐξελέγχει, αὐτὴν ὅμως ταύτην καὶ αὐτὸς τῷ Hahn ἐπόμενος παραδέχεται ὡς ὀρθὴν. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ὀρμηθεὶς καὶ εἰς συντονωτέραν κριτικὴν ἐπιστάσιν ὑποβαλὼν τὰ περὶ τοῦ ποταμοῦ, ἐξήγαγον ὅτι τὸ μὲν χωρίον τοῦ Ῥωμαίου ἱστορικοῦ λίαν συγκεχυμένον καὶ ἑλλειπές ἐστὶν⁴⁾, ἡ δὲ διόρ-

¹⁾ Real. encyclop. t. 3, p. 1282. «Auf seinem Gipfel befand sich ein Heiligtum des Zeus Aktaios, wo in den Hundstagen.» Bursian Geograph. p. 97. (Dicwarch.) fr. 11, 8, wo die Codd. διὰς Ἄκρατος haben, die richtige Form Ἄκρατος geben zwei Inschriften bei Mézières mem. p. 117. vgl. Stark arch. Ztg. 1839 N° 128. 129. S. 89 ff.

²⁾ Geograph. græc. min. ed. C. Müller. vol. 1, p. 52, «βασιλειον] Hoc respicit ad statum Philippo posteriore, quum ab illo βασιλειον Pella facta fuerit» ὅτι δὲ τοῦτο ἡμαρτημένον ἐστὶ μαρτυροῦσι πάμπολλοι. Δίλιαν. Π. ἱστορ. 2, 21. 14, 17. Marin. Gent. p. 94—95. Abel S. 198. A. Schäfer Demosth. t. 2, p. 4. Α. Πολυωιδ. γεωγρ. τ. 2, σελ. 140. G. Wustmann Apelles. 40. Niebuhr Vortr. u. alt. Gesch. t. 2, p. 310 γῆν ὄρθω!

³⁾ Liv. 44, 31. «Ad Scodram.—Duo cingunt eam flumina, Clausula latere urbis, quod in orientem patet, præfluens, Barbanna ab regione occidentis ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incident Oriundi flumini.»

⁴⁾ Grisebach Reise t. 2, p. 117 «Diese Darstellung ist Sachlich falsch — dass diese Stelle ganz lückenhaft oder verdor-

θωσι τῶν νεωτέρων, ἣν ἀβασανίστως παρεδέχθη καὶ ὁ Βουρσιανός, λίαν ἄστοχος καὶ ἐντελῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀποδεικνύεται· διότι ὁ μὲν Ὀριούνδης (Μοράτζας) ποταμὸς πηγάζων ἐκ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς Λεβεατίδος λίμνης Βερτίσκου ὄρους, ὅπερ ὁ Λίβιος Σκόρδον καλεῖ¹⁾, διέρχεται αὐτὴν κατὰ μῆκος ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξερχόμενος πρὸς δυσμὰς τῆς Σκόδρας, μετονομάζεται ὑπὸ τοῦ Λιβίου καὶ Βιβίου Σκουεστέρου Βαρβάννας (Βουάννας)²⁾, μετὰ τοῦ ὁποῦ εἰ νοῦται καὶ ὁ ἐξ ἀνατολῶν κατερχόμενος Κλαύσουλας (Κίρης) κατὰ Λίβιον καλούμενος, καὶ οὕτως ἠνωμένοι ἀμφοτέρω συρρέοντες, ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, περὶ ὧν ὅμως κατωτέρω ἐσφαλμένως ἐπιφέρει ὁ Λίβιος. «Hi duo amnes confluentes incident Oriundi flumini» ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ «incident mari Adriatico» διότι ὁ Ὀριούνδης ἔμεινεν ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐξῆλθεν αὐτῆς ὁ Βαρβάννας, ὡς συνέβη καὶ ἄλλῳ τινὶ ποταμῷ τῆς Μακεδονίας ἐν τῇ Πιερίᾳ, ὅπου ὁ κατ' ἀρχὰς Ἑλικῶν καλούμενος ποταμὸς μετονομάζεται περαιτέρω Βαφύρας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πυρσανίου καὶ τοῦ Λιβίου αὐτοῦ³⁾. Ἡ δὲ διόρθωσις τοῦ Oriundi flumini εἰς Driloni flumini φύσει ἀδύνατος ἐστὶ· πρῶτον μὲν διότι ὁ Λίβιος τέλειον ἄγνωστον τὸν μέγιστον τῆς Ἰλλυρίδος ποταμὸν, οὐδαμοῦ ἀναφέρει αὐτόν, ἐν ᾧ ἄλλως πολλακίς ἔπρεπε νὰ μνημονεύσῃ. Δεύτερον δὲ διὰ τὴν δίωρον ἢ τρίωρον ἀπόστασιν τοῦ Δρείλιωνος καὶ διὰ τὴν παντελῆ ἀκοινωνησίαν τοῦ Βαρβάννας καὶ Κλαύσουλα μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀλάνθηστον καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς χώρας, τῶν ποταμῶν καὶ τῆς λίμνης Λεβεατίδος, ἣν πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐδημοσίευσεν ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατρίψας ἐν Σκόδρᾳ γάλλος πρόξενος Hequard, προσαρτήσας

ben sei «Tozer vol. 1, p. 286.» Livy 44, 31. The remainder of this passage is as obscure und confusing as the earlier part is clear.

¹⁾ Liv. αὐτῆς. «Oriundi flumini; quod, ortus ex monte Scordo multis et aliis auctum aquis mari Adriatico infertur.» Grisebach t. 2, p. 116—122. Desdèvises-du-desert p. 23 καὶ 222. «Le lac Labeatid est alimenté par l'Oriundes (Moratscha) qui part du mont Scordus et traverse le lac du nord au midi. Ensuite le canal d'écoulement du lac prend le nom de Barbanna (Boiana): il reçoit à gauche le Clausula et... il se jette dans le golfe Adriatique.»

²⁾ Forbiger Geograph. t. 3, p. 835, ἀγνοεῖ τὸν Ὀριούνδη καὶ ἰσχυρίζεται ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ τίθει τὸν Βαρβάνναν «Barbanna, der den See Labeatid durchfließt u. nachdem er bei Scorda den Clausula... in sich aufgenommen... in's Meer fällt.»

³⁾ Πυρσαν. Βοιωτ. 9, 30, 4. «Ἐπεὶ δὲ καὶ ποταμὸς Ἑλικῶν ἄχρι σταδίων ἐβδομήκοντα καὶ πέντε, προσελθόντι τὸ ῥεῦμα ἀφανίζεται τὸ ἀπὸ τούτου κατὰ τῆς γῆς διαλείπον δὲ μάλιστα δύο καὶ εἴκοσι στάδια ἀνίστα τὸ ὕδωρ αὐθις, καὶ ὄνομα Βαφύρας ἀντὶ Ἑλικῶνος λαβῶν κἀταίειν εἰς θάλασσαν γαυσιπόρος.» Liv. 44, 6. Heuzey le mont Olympe p. 121.

ἐν τέλει καὶ πίνακα μέγαν τῆς περιγραφῆς. Ἄν δὲ ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα τὸ πάλαι, μένει ἀδύνατον. Τὸ δὲ βέβαιόν ἐστὶν ὅτι τὸ νόσθημα τοῦ χωρίου τοῦ Λιβίου ἀπαιτεῖ ἄλλα φάρμακα καὶ ἄλλον ἱατρὸν, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος. Οὕτω τοῖνον διορθῶν μοι τὴν παραδρομὴν καὶ ἀντίφασιν ὁ κ. Βουρσιανὸς διορθωτέος ἐξελέγχεται μετὰ τοῦ Hahn καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τὴν διόρθωσιν παραδεξάμενων καὶ ὑποστηρίζοντων ὡς καλῶς ἔχουσιν.

7) Ἐν τῇ παραδρομῇ ὅτι ὁ μικρὸς τῆς Ἰλλυρίδος ποταμὸς Μάτις ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ Βιβίου Σκουεστέρου, οὐ τὸ χωρίον παρέθηκα ὀλόκληρον ἐν σελ. 127 παρέσχον μοι ἀφορμὴν ὅτε Πουκεβίλλιος (T. I. σελ. 329) καὶ ὁ Παλμέριος (σελ. 117), διατεινόμενοι ὅτι ὁ τὸν ποταμὸν ἄγνωστον Λίβιος ἀναφέρει αὐτόν. Ἄλλ' ἐξετάσας τὸν Λίβιον καὶ μὴ εὐρύν τὸ ζητούμενον, ἐξήλεγξα τὴν ἀπάτην αὐτῶν. Ὡστε καὶ οὕτω χάριτας ὀφείλω τῷ ἀνακαλύψαντι τὴν παραδρομὴν μου πρὸς ἐξέλεξιν τοῦ Πουκεβίλλιου καὶ Παλμερίου.

8) Ὡσπερ ὁ Hahn τὴν τοῦ κορυφαίου τῶν γεωγράφων γνώμην περὶ τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς τῆς χερσονήσου καθαρὸν ἀποκαλεῖ μῦθον, οὕτω καὶ ὁ κ. Μύλλερος τῷ Φορβίγερω ἐρειδόμενος, πειράται νὰ ἀποδείξῃ ψευδῆ τὰ περὶ τῆς πάλαι ποτὲ ἐνώσεως τοῦ Λουδίου μετὰ τοῦ Ἀλιάκμονος ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας Ἡροδότου. Καὶ ὁ μὲν Φορβίγερος ἐναντίον τῆς ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας διακρατησάσης ἱστορικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ προκειμένου πράγματος, χωρὶς οὔτε ἐσωτερικὸν οὔτε ἐξωτερικὸν τινα λόγον νὰ προβάλλῃ πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῆς καὶ ὑποστήριξιν τῆς ἰδίης δοξασίας, ἀπλῶς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἀποφαίνεται¹⁾ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐσφαλμένως ἐξέλαθε τὸν Ἀλιάκμονα ἀντὶ τοῦ Ἄξιου, μεθ' οὗ ταυῶν ἐνοῦται ὁ Λουδίος. Ἄλλ' ἡ ἀυθαίρετος καὶ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφανσις τοῦ περιωνύμου γεωγράφου, ἔτε μὴδὲνα λόγον καὶ ἀπόδειξιν ἐνέχουσα, ἀποκλείεται πάσης συζητήσεως καὶ ἐρεύνης. Ὁ δὲ ἀγαθὸς Μύλλερος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν μικρῶν γεωγράφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Σκύλακος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς τοῦ Φορβίγερου δοξασίας κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἀποχρώντα λόγον τῆς διορθώσεως προτείνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Σκύλαξ μὴδὲνα ποταμὸν ἀναφέρει εἰσερχόμενον εἰς ἄλλον καὶ συρρέοντα καὶ ἐπειδὴ νῦν ὁ Λουδίος δὲν συρρέει τῷ Ἀλιάκμονι, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐκβολὴ αὐτοῦ συμμίγνυται τῇ τοῦ Ἄξιου, τούτου

¹⁾ Forbiger Geograph. t. 3, p. 1054. «Herodot giebt ihm durch Verwechslung des Axios mit dem Haliactom eine u. dieselbe Mündung mit letzterem» ἐκτὸς τούτου Φορβίγερος συχρῶν ἐσφαλμένως τὸν Λουδίαν, ταυτίζει τῷ Ἡρδοτικῷ ποταμῷ τοῦ Ἀρριανῶ, περὶ οὗ ἔρα τὰ ἐν σελ. 135 εἰρημένα, καὶ Ἄνν. Κομνην. 13, 391. Ζωγρ. 2, 223. Stritter, memor. popul. in Bulgar. § 168.

ἔνεκεν ὁ Ἡρόδοτος συγγείει τὸν Ἀλιάκμονα μετὰ τοῦ Ἄξιου. Ἄλλ' ὅποια καὶ ὁπόση λογικὴ συνέπεια καὶ ἀρμονία ὑπάρχει ἐν τῷ συλλογισμῷ τούτῳ, ἀπόκειται τῷ ἀναγνώστῃ νὰ κρίνῃ. Εἶτα δὲ ἐπιφέρων ὅτι, ἐπειδὴ ἡ γῆ ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τῶν ποταμῶν τούτων ἐπισωρεύεται καὶ ἡ χώρα ἐλώδης ἐστὶ, διὰ τοῦτο ἡ τῶν κοιτῶν ἀλλαγὴ εὐχερὴς, ἀπροκαλύπτως ὀρθολογεῖ ὅτι ἡ κρίσις περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἐπισφαλὴς ἐστίν.

Πρὸς ἀναίρεσιν τῶν δισχυρισμῶν τούτων καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος παρακολουθήσας τὴν τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν καὶ αὐτόπτης τῶν πραγμάτων γενόμενος, ἀκριβέστερον παντὸς ἄλλου περιγράφει τὴν παραλίαν τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, λεπτομερῶς ὀρίζει τὰ ὄρια τῶν παρακειμένων χωρῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Βοττιαίδος καὶ Μακεδονίδος καὶ τούτων ἕνεκα πολλῶν ἀξιωματικῶν φαίνεται μοι τοῦ τε ὑφ' οὗ συντάχθη ὁ γεωγραφικὸς ἐκείνος κατάλογος, ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα Περίπλους φερόμενος, καὶ τοῦ κ. Μυλλέρου καὶ Φορβιγέρου, οἵτινες ἀνεκδοκίως ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ἐν τῷ τοῦ Ἡροδότου χωρίῳ (7, 127) «ἀρχαῖος ἀπὸ Θέρμης πόλις καὶ τῆς Μυθονίνης μέχρι Λυδίας τε ποταμοῦ καὶ Ἀλιάκμονος, οἱ οὐρίζουσι γῆν τὴν Βοττιαίδα τε καὶ Μακεδονίδα, εἰς ταῦτο βέθερον τὸ ὕδωρ συμμίσχοντες» ἡ λέξις Ἀλιάκμονος ἐσφαλμένως ἐγράφη ἀντὶ Ἄξιου. Ἀλλὰ καὶ τούτου τεθέντος πρὸς στιγμήν, μήπως δὲν ἔπρεπε νὰ εἴπῃ τότε «μέχρι Ἄξιου τε ποταμοῦ καὶ Λυδίας», ἥτοι νὰ προτάξῃ τὸν πλησιέστερον τῆς Θέρμης καὶ ἀσυγκρίτως μείζονα τοῦ Λουδίου Ἄξιον; Δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἂν πάλιν πρὸς στιγμήν μόνον παραδεχθῶμεν τὴν δοξασίαν ὅτι ὁ Λουδίας ἤνοῦτο ἐκπαλαί τῷ Ἄξιῳ καὶ οὐχὶ τῷ Ἀλιάκμονι, οὐχ ἦττον ἐξελέγχεται ἡ τοῦ Φορβιγέρου καὶ Μυλλέρου δοξασία ψευδὴς καὶ ἀνυπόστατος ἐξ αὐτοῦ τοῦ Σκύλακος, ὅστις οὐδεμίαν τῶν ποταμῶν ἔνωσιν γινώσκων, ἰδιαίτερος ὡς πάντῃ ἀσχετοῦς ἀναφέρει αὐτοὺς οὕτω: «Μεθ' ὧν πόλις ἑλληνίς καὶ Ἀλιάκμων ποταμὸς, Ἄλωρος πόλις καὶ ποταμὸς Λυδίας, Πέλλα πόλις καὶ βασιλείον ἐν αὐτῇ καὶ ἀνάπλους εἰς αὐτὴν ἀνὰ τὸν ποταμὸν Λυδίας, Ἄξιός ποταμὸς, Ἐχέδωρος ποταμὸς, Θέρμη πόλις.» Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, καθ' ἣν ὁ Σκύλαξ οὐδὲν λέγει περὶ ἐνώσεως τοῦ Ἄξιου καὶ Λουδίου, πρέπει καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ἄνευ δισταγμοῦ τινος νὰ πιστεύσωμεν τῷ Ἡροδότῳ, ἀλλὰ καὶ ἂν ῥητῶς ἀνέφερον ὅτι ὁ Λουδίας ἐνοῦται ἢ συνεκβάλλει τῷ Ἄξιῳ, καὶ τότε δι' ἂν προεῖπον λόγον ἔπρεπε νὰ προτιμήσωμεν τὴν ἀξιωματικὴν τοῦ Ἡροδότου, ἢν καὶ τοῦ Θεουκιδίδου αὐτοῦ ἐν πολλοῖς προτιμᾷ Γρότιος¹⁾. Τρίτον δὲ ὅτι

ἐπὶ πολὺν χρόνον διατρίψας ἐν Θεσσαλονίκῃ παρ' ἀνθρώπων πολλάκις τῆς ἐβδομάδος διερχομένων τὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τὴν χώραν τῶν ποταμῶν πυθόμενος ἔμαθον, ὅτι ἡ ἀρχαία κοίτη τοῦ Λουδίου, δι' ἣς ἤνοῦτο μετὰ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ νῦν ἐτι καταφαίνεται, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Ἄξιου καὶ ἡ τοῦ Ἀλιάκμονος ἀμφότεροι γὰρ οἱ μεγάλοι οὗτοι ποταμοὶ μετέβηλον τὸν δρόμον, ὁ μὲν πρῶτος πρὸς δυσμὰς, ὁ δὲ δεύτερος πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ἐν τῇ μεταβολῇ ταύτῃ ὁ ὀρμητικὸς Ἀλιάκμων λίθους κυλίσας καὶ ἄμμον προσχώσας μετὰ χόματος πρὸ τῆς συμβολῆς¹⁾ ἀπώθησε τὸν μικρότερον καὶ ἀσθενέστερον Λουδίαν πρὸς ἀνατολὰς, ἐνθα τὸ αὐτὸ ποιήσας πρὸς δυσμὰς καὶ ὁ μέγας καὶ γηραιὸς Ἄξιός, ἄσμενος ὑπέδραχεν τὸν ὑπὸ τοῦ τρελλοῦ (καὶ ἀπὸ τρελλοῦ ἀνθρώπου τε καὶ ποταμοῦ ὁ θεὸς νὰ φυλάξῃ, διότι ἀρτίως ὁ τε Στρυμὼν καὶ Ἀλιάκμων καὶ Ἔβρος πλημμυρήσαντες πολλοὺς ἐπνίξαν ἀνθρώπους καὶ μεγάλας ἐπήνεγκον ζημίας) Ἀλιάκμονος ἐκδιωχθέντα Λουδίαν καίπερ πρότερον ὑποτελῆ αὐτοῦ ὄντα²⁾. Πότε ὅμως ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὐτῆ ἢ ἄμεινον εἶπαι πότε συνέβη ὁ ποτάμιος οὗτος πόλεμος, ἐμοὶ τοῦλάχιστον καίπερ πολὺ ἐρευνήσαντι πρὸς ἐξακρίβωσιν αὐτοῦ, μένει ἀδηλον. Οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ἀορίστως ἀναφέρουσι³⁾ περὶ αὐτοῦ καὶ οἱ νεώτεροι διαφωνοῦντες εἰκοτολογοῦσι⁴⁾.

Καὶ τέταρτον καὶ τελευταῖον ὅτι καὶ οἱ κριτικώτεροι τῶν περιηγητῶν⁵⁾ ἐπιτοπίως ἐρευνήσαντες τὰ περὶ τοῦ πράγματος συνηγοροῦσι τοῖς λεγομένοις, διαβρήθην μαρτυροῦντες ὅτι καλῶς ἔχουσι τὰ τοῦ

bis ich Herodot gefolgt. . . dass Thukydidies. . . zu den glauben verleitet wurde.»

¹⁾ Ἄνν. Κομνην. βιβλ. I. σ. 18. «Πάσχοι δὲ οἱ μέγιστοι τῶν ποταμῶν τοιοῦτόν τι. Ἐπειδὴν διὰ τῆς προσχώσεως ἀνάστημά τι ἀξιόλογον ἐπιφορήσῃ γῆς, τότε δὴ ἐπὶ τὰ κατὰ ῥοπα βίουσιν, ὡς περὶ δὴ μεταμειβόντες τὰς πρώτας κοίτας αὐτῶν. Καὶ τὴν μὲν παλαιὰν καταλείπουσι πάροδον διάκεινον ὑγροῦ καὶ χρεοῦσαν ὕδατος· ἢν δὲ νῦν διεδύουσιν, ἐμπληθῶσι ῥευσμάτων πολλῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἄξιου ἰδίᾳ λέγονται.»

²⁾ Desdevises-du-desert, p. 296.

³⁾ Νικηρ. Βρυεν. 4, 18. «Ὁ δὲ Βαρδάρης . . . χρόνους δὲ πρότερον βραχὺ τι τῆς ἰδίας ἀπονεύσας πορείας, ἐτέρως ἐτρέπετο, οὐ πᾶν τι δουῖν ἢ τρισὶν σταδίων τῆς προτέρας διόδου ἀπέχουσαν, ὡς τε ἔμειναι τὴν πρῶτην ἐκείνου πάροδον διώρυχα εἶναι αὐτοῦ.»

⁴⁾ Fel. Beaujour, Tabl. Comm. de la Grèce vol. I. p. 20. «Par le Vardar, qui, depuis Alexandre, a augmenté de près deux lieus le terrain, qu'il parcourt». Tafel Thes. p. 298 «Ergo Axii alveum post Strabonis aetam mutatum suspicatus est Cousineryus.»

⁵⁾ Leak. North. Greece vol. 3. p. 435. Grisebach Reise durch Rumel. bis nach Brusa vol. 2. p. 70. «Er bemerkt dass der Lydias. . . Zu Herodot's Zeit in den Haliacmon mündete, jetzt hingegen in den Vardar, und er vermuthet, dass die Mündung des erstern nach Osten vorrückt und sich dereinst mit der des Vardar vereinigen möge, wodurch alsdann ein ähnliches Verhältniss, wie der das Maas und des Rheins, herbeigeführt werden würde.»

¹⁾ Grote Gesch. I. 2, p. 338. «In der ursprünglichen Reihenfolge der Inhaber des Landes am thermaischen Meerbusen,

Ἡροδότου, καὶ οἱ δοκιμώτεροι δὲ τῶν νεωτέρων¹⁾ ἀναγνωρίσαντες τὴν ὀρθότητα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν καὶ ὁμοφώνως ἀποφαινόμενοι ὅτι μηδεμίαν ἐπανορθώσεως χρῆζει τὸ τοῦ Ἡροδότου χωρίον, σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι ἐμμένουσι τῇ διαβεβαίωσει αὐτοῦ, πρὸς πιστοποίησιν καὶ ἐξήγησιν τῆς ὁποίας ἐνὸς μόνου τοῦ νεωτάτου αὐτῶν παρατίθεμαι αὐτολεξεί τὰς μαρτυρίας τοῦ Desdevises-du-desert, p. 42. «Mais les embouchures de l'Haliacmon et du Lydias ont changé d'aspect. Les sables jetés dans la plaine par l'Haliacmon ont exhaussé le terrain et obligé le Lydias, autrefois son tributaire, de se rejeter plus à l'est. Il y a rencontré l'Axius, dont le cours s'était modifié en sens inverse,» p. 296. «Nous avons déjà vu que l'Haliacmon (Indje-Karasou, ou fleuve fou) avait changé l'embouchure et s'était reporté de l'est au sud-est, que le Lydias, qui se jetait anciennement dans l'Haliacmon se jette dans l'Axius, et que son ancien lit, de même que celui de l'Haliacmon, se reconnaît encore καὶ ἐν σελ. 344.» τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν πάντως πεισθήσεται περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος ὁ τε ἀναγνώστης καὶ ὁ ἀβασανίστως ἀποδεχόμενος ὡς ὀρθὴν τὴν Μυλλέρου καὶ Φορβιγέρου γνώμην κ. Βουρσιανὸς προτρέπων με νὰ ἀποδεχθῶ αὐτὴν κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς, καθ' οὗ ἀνοικεῖον βεβαίως κρίνω νὰ παρωδησῶ ἐνταῦθα τὸ ἄλλοις ἀρμόζον θεουκιδίδειον. «Οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἐτοῖμα μᾶλλον τρέπονται.»

40) Ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τῆς ἐπικρίσεως, καίπερ ἐποσειωδεστάτῳ, πραγματικῶς ἐπέτυχεν ὁ κ. Βουρσιανὸς πλεῖον ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς. Διότι ἄλλω μὲν παρακειμένῳ ἐλώδει λιμναρίῳ καὶ ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ Πόντου (Στρούμιτσα) μετὰ τοῦ Στρυμόνος σχηματιζομένῳ ἐκ τῶν πλημμυρῶν ἀπέδωκα κατὰ παραδρομὴν τὸ ὄνομα Μπούκοβον, ὅπως δὲ παρέδραμον νὰ μνημονεύσω τὸ ἐν ἀποστάσει 3—4 ὠρῶν πρὸς νότον αὐτοῦ κείμενον δεξιόθεν τοῦ Στρυμόνος καὶ ὑπὸ τινος ἀσήμου παραποτάμου διαβρέομενον, ὅπερ ἰδίως καλεῖται βουλγαρικῶ ὀνόματι Μπούκοβον καὶ οὐχὶ Βούτκοβα ὡς κακῶς γράφεται ἐν τῇ ἐπικρίσει καὶ ἐν τῷ γεωγραφικῷ τοῦ Κεϊπέρτου πίνακι. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐπτὰ ὑπῆρχον πάλαι ποτὲ λιμνάρια δεξιόθεν τοῦ Στρυμόνος, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐν τῇ τοῦ παρελθόντος πολυχρονιότητι ἐκχερσωθέντα ἐξέλιπον ἤδη, ὡς

¹⁾ Sickler Geograph. I. 2. p. 210. M. Delacoulonche Rev. des Soc. Sav. p. 126—131. O. Müller Makedon. p. 11. Born Z. Macedon. Gesch. p. 4. Grote, vol. 2. p. 338. «Der Fluss Lydias. . . und der sich im Alterthum mit dem Haliacmon in der Nähe seiner Mündung vereinigte, hat jetzt seinen Lauf so verändert, dass er in den Axios fließt.»

ἀλλὰ πάλιν ἀλλαχῶς μὴ ὑπάρχοντα τὸ πάλαι ἐσχηματίσθησαν ἀκολούθως.

Ἐκ πάντων τοίνυν τῶν ὑπὸ τὴν βάσανον ὑποβληθέντων ἤδη δέκα ἀμαρτημάτων πράγματι δύο μόνον τοιαῦτα ἀπεδείχθησαν καὶ ταῦτα ἡμίσεια, ἐκ παραδρομῆς παρεισφρήσαντα ἐν τῷ βιβλίῳ, ὧν τὸ μὲν ἀφορᾷ τὴν ἀποσιώπησιν μου ὅτι ὁ μικρὸς τῆς Ἰλλυρίδος ποταμὸς Μάτις ἀναφέρεται ποι ὑπὸ Βιβίου Σκουεστέρου, οὗ τὸ χωρίον παρέθηκα, τὸ δὲ τὴν ἄγνοιάν μου ὅτι ἐκτὸς τοῦ παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Πόντου καὶ Στρυμόνος σχηματιζομένου ἐλώδους λιμναρίου ὑπάρχει καὶ ἕτερον τοιοῦτον ὀνομαζόμενον Μπούκοβον. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, ὡς ἀναγομένων εἰς δοξασίαν καὶ γραφῶν διαφορὰς, ἀπόκειται νὰ κρίνωσιν οἱ ἀμερόληπτοι ἀναγνώσται, ἂν πρέπη νὰ ὀνομασθῶσιν ἀμαρτήματα, ἐμοὶ μᾶλλον ἐπιβιβάζοντα ἢ τῷ ὡς τοιαῦτα παρκατήσαντι αὐτὰ κ. Βουρσιανῷ. Ποῖον δὲ βιβλίον μικρὸν ἢ μέγα οὕτω μικροσκοπικῶς ἐπικρινόμενον δύναται νὰ παρασταθῇ ἄγνων καὶ νὰ ἔχῃ παπικῆς ἀναμαρτησίας ἀξιώσιν; Μήπως τὸ τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ; Περὶ τούτου ὁ κ. Βουρσιανὸς ἀποκριθῆτω.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων πάλιν εὐγνωμονῶ τῷ κ. Βουρσιανῷ, λυπούμενος ὅτι οὐχ ὑπέδειξε μοι ὠρισμένως τὰ τε τοῦ προλόγου καὶ ἄλλα τοῦ βιβλίου ἀμαρτήματα, ἅπερ ἐνδέχεται νὰ ὑποκρύπτονται, πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν, ἐξ ἧς πάντοτε ὠφέλειά τις προσγίνεται τῇ γεωγραφίᾳ, δι' ὀρθῶν παρατηρήσεων, λογικῶν κρίσεων καὶ ἀμερολήπτων καὶ ἀπαθῶν ἐπικρίσεων ἐπὶ τοσοῦτον εὐτυχῶς προαχθεῖσα κατὰ τοὺς νεωτάτους καιροὺς.

Ἄντι δὲ τούτων τῶν ἡμίσεων δύο ἀμαρτημάτων μου, ὡς ἀντιδοτόν τι ὑποβάλλω εἰς τὴν βαθυτέραν κρίσιν τοῦ σοφοῦ κριτικοῦ τὴν γνώμην μου ὅτι οὔτε ἡ ἐν τῷ τοῦ Λιβίου χωρίῳ γενομένη διόρθωσις τοῦ Oriundi εἰς Driloni συνάδει πρὸς τὰ πράγματα, ὡς γε νῦν ἔχουσιν, οὔτε πάλιν ἡ τοῦ Ἡροδότου προτεινομένη διόρθωσις περὶ Λουδίου φαίνεται μοι ὀρθὴ καὶ ἐπιτυχῆς.

Ἐν Πειραιεῖ, τῇ 30 Ἰουλίου 1874.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΑΣ.

Ἡ ΧΑΡΑ ΠΡΟΣΞΕΝΕΙ ΤΡΟΜΟΝ.

(Συνεχ. Ἰδε φυλλ. 513.)

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΠΡΩΤΗ.

ΛΕΥΚΗ, ΠΕΤΡΟΣ.

ΠΕΤΡΟΣ. Τί παράδοξον! Ὅταν ἔλεγα ὅτι δὲν ἀπέθανε . . . τὸ ἐγνώριζα.

ΛΕΥΚΗ. Πήγαινε γρήγορα νὰ τὸν φέρῃς πρόγουμα.
ΠΕΤΡΟΣ. Ἐχετε δίκαιον.

ΛΕΥΚΗ. Τί εὐτυχία! τί εὐτυχία! Πόσον θὰ διασκεδάσωμεν! Ἄ! πόσον εἶναι εὐχάριστον νὰ μὴ ἔχῃ τις λύπην! Καὶ τὸ τρομερὸν πένθος! τοῦτο τὸ μαῦρον φόρεμα! . . . πῶς ἐπιθυμῶ νὰ τὸ πετάξω μίαν ὥραν προτῆτερα . . . Θὰ βάλω ἀπόψε τὸ τριανταφυλλί μου! (σκιρτᾷ ὑπὸ χαρᾶς.)

ΠΕΤΡΟΣ. Αὐτὴ εἶναι ἡ χαρὰ! πηδᾷ ὡς γηδάει! . . . Κυρία Λευκὴ, μὴν πηδάτε τόσο πολλὸν, διότι ἂν σᾶς ἰδῇ ἡ Κυρία . . .

ΛΕΥΚΗ. Σὲ παρακαλῶ, Πέτρε, ἄφες με ὀλίγον νὰ αἰσθανθῶ τὴν χαρὰν μου . . . τόσο γλυκὺ εἶναι νὰ φαντάζωμαι ὅτι ζῆ καὶ εἶν' ἐδῶ ὁ ἀγαπητός μου ἀδελφός τὸν ὁποῖον τόσο χρόνον ἐκλαύσαμεν . . . Νὰ, ἐκεῖ μέσα εἶναι τὸ ἀδελφάκι μου. (στέλλει αὐτῷ φιλήματα διὰ τῆς χειρὸς) Καὶ πόσον εὐμόρφαινον . . . ἔγινεν ἄνδρα.

ΠΕΤΡΟΣ. Καί . . . ναυτικός. Πόσον ὠραῖον ἀνάστημα ἔχει! εἶναι καλῆτος τοῦ φίλου τοῦ Ὀκταβίου.

ΛΕΥΚΗ. Πέτρε! εἶσαι πονηρός.

ΠΕΤΡΟΣ. Εἶμαι τόσο εὐχαριστημένος . . . ἂν λέγω πονηρίας . . . αὐτὸς εἶναι ὁ εἰδικός μου χορός. Πλὴν πῶς νὰ τὸ εἰπῶμεν εἰς τὴν μητέρα σας;

ΛΕΥΚΗ. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν πονοκεφαλῶ νὰ εὗρω τὸν τρόπον ὁ Θεὸς θὰ μ' ἐμπνεύσῃ. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον σκέπτομαι εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ εἶμαι πλέον λυπημένη.

ΠΕΤΡΟΣ. Οὐτ' ἐγώ.

ΛΕΥΚΗ. Καλὰ λοιπὸν τὴν ἔχομεν.

ΠΕΤΡΟΣ. Εἴστε δροσερὰ ὡς τριανταφυλλάκι.

ΛΕΥΚΗ. Καὶ σὺ; τὸ βλέμμα σου ἀκτινοβολεῖ.

ΠΕΤΡΟΣ. Δὲν σημαίνει τίποτε ἐνίοτε τὸ ἔχω λαμπρότατον, πλὴν . . . (ἀκούεται κώδων.)

ΛΕΥΚΗ. Ἦνοιξαν τὴν θύραν.

ΠΕΤΡΟΣ, (βλέπων ἀπὸ τοῦ παραθύρου). Εἶναι ἡ Κυρία . . . σταθῆτε καλά.

ΛΕΥΚΗ. Εἶναι καὶ ἡ Ματθίλδη;

ΠΕΤΡΟΣ. Ἴδου χωρίζονται. Ἡ Κυρία Πιεργιάδ ὕπαγει εἰς τὸ δωμάτιόν της, ἡ Κυρία ἀναβάνει ἐδῶ . . . σταθῆτε γενναία, ἤλθεν ἡ κρίσιμος ὥρα . . . ἐγὼ σᾶς ἀφίνω.

ΛΕΥΚΗ. Πῶς; μόνην;

ΠΕΤΡΟΣ. Δὲν ἐλέγετε πρὸ ὀλίγου ὅτι δὲν ἤξεύρω νὰ ὑποκριθῶ; . . . Δὲν εἶμαι γυναῖκα. (ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΛΕΥΚΗ (μόνη). Τί νὰ κάμω; κτυπᾷ ἡ καρδιά μου . . . Ταλαίπωρος μάνα! Πόσον εἶναι περίλυπος. (ὕπαγει πρὸς τὴν θύραν) Μ' ἔρχεται νὰ τὴν ἐναγ-

καλισθῶ καὶ νὰ τὴν φανερώσω τὰ πάντα . . . Πλὴν ὄχι! Εἶναι τόσο ἀδύνατη . . . Θεέ μου, ἔλα εἰς βοήθειάν μου.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ.

ΚΥΡΙΑ ΔΕΖΩΒΙΕΡ, ΛΕΥΚΗ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ, (μὴ βλέπουσα τῆς Λευκῆς). Πόσον πάσχω! πλὴν καλῆτερα, θὰ παύσουν ταχύτερον τὰ δεινά μου. (κάθεται εἰς ἀνάκλιτρον)

ΛΕΥΚΗ. (πλησιάζουσα) Καλῶς ἤλθες, μαμμά μου . . . Πῶς εἶσαι; Ἐκουράσθης μὲ φαίνεται.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἄ! ἐδῶ εἶσαι! δὲν σὲ εἶδα.

ΛΕΥΚΗ. Ἦμην εἰς τὸν ἐξώστην . . . Ἄ μαμμά μου, εἶσαι κατακίτρινη! . . . Θὰ ἔκλαυσε πάλιν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἐκαμα τὴν προσευχὴν μου.

ΛΕΥΚΗ. (κατ' ἰδίαν) Δὲν ὑποφέρω πλέον νὰ τὴν βλέπω νὰ κλαίῃ, δὲν ἔχω ὑπομονήν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ὁ Ὀκτάβιος ἦτον μαζ' ἡμᾶς. Δὲν ἠμώρεσα νὰ εἰπῶ εἰς τὴν Ματθίλδην ὅτι ἐπιθύμουν νὰ μάθῃ. Μὲ τόσην προφύλαξιν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται τις αὐτήν! Δὲν σὲ φαίνεται, κόρη μου, ὅτι καθ' ἡμέραν γίνεται πλέον εὐσθέσιμος; Δὲν ἀνησυχεῖς ὅσον κ' ἐγὼ δι' αὐτήν;

ΛΕΥΚΗ. (ἀλλοφρονοῦσα) Ναι, μαμμά μου, καὶ πολὺ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Πρέπει ἀφεύκτως νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν πατέρα της . . . Δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα ν' ἀποφασίσω διὰ τὸ μέλλον της . . . Πρέπει νὰ παρηγορηθῇ . . . κανεὶς δεσμὸς δὲν τὴν ἐμποδίζει. Ἡ αἰωνία λύπη εἶναι μόνον διὰ ἡμᾶς.

ΛΕΥΚΗ. (κατ' ἰδίαν) Ἄ! Πῶς ἤθελα νὰ τὸ φανερώσω!

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τί ἔχεις, Λευκὴ; Μήπως εἶσαι πειραγμένη μὲ τὴν Ματθίλδην;

ΛΕΥΚΗ. Ἐγώ; διόλου, μαμμά μου.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Μήπως ἐλυπήθης διότι δὲν σ' ἐπύραμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν;

ΛΕΥΚΗ. (ζωηρῶς) Ἐξ ἐναντίας! εὐχαριστήθην ὅτι ἔμεινα ἐδῶ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (κατ' ἰδίαν) Ἄ! . . . Ὁ Ὀκτάβιος . . . Ἡ ἰδέα αὐτὴ μὲ ταραττεῖ . . . Τί ζέστη! (μεγαλοφώνως) Διὰ τί ἐκλείσεις τὸ παράθυρον; ἀνοιξέ το.

ΛΕΥΚΗ. (ἰδοῦσα ἀνοικτὸν τὸ παράθυρον) Ν' ἀνοίξω τὸ παράθυρον . . . πλὴν, εἶναι . . . τῶνόντι, τὸ ἐκλείσα χωρὶς νὰ ἔχω τὸν νοῦν μου. (τρέχει πρὸς τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον καὶ προσποιεῖται ὅτι τὸ ἀνοίγει. — Κατ' ἰδίαν) Πῶς πάσχει ἡ ταλαίπωρος! . . . Ἀκόμη δὲν τολμῶ νὰ τὸ εἰπῶ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Φαίνεται ὅτι θὰ ἔχωμεν κακὸν καιρὸν . . . Πνίγομαι.

ΛΕΥΚΗ. (κατ' ἰδίαν) Ἰραλὸς καιρός! . . . Θεέ μου, πόσον πάσχει. (ἔρχεται ὀπισθεν τῆς μητρὸς της πρὸς τ' ἀριστερά. — Μεγαλοφώνως) Μαμμά μου! (ἀσπάζεται αὐτήν.)

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ὁ περιπάτος εἰς τὸν κήπον σὲ ὠφέλησεν. Ἀνέλαβες τὴν καλὴν σου ὄψιν, καὶ σχεδὸν τὸ χαριτωμένον σου μειδίαμα . . . Πλὴν, δὲν ἤξεύρω, διὰ τί μὲ φαίνεται παράδοξος ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου σου.

ΛΕΥΚΗ. Τοῦ εἰδικοῦ μου;

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Μὲ φαίνεσαι καὶ χαίρουσα καὶ λυπημένη.

ΛΕΥΚΗ. Ὅλα τὰ προφητεύεις.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἐμαθες καμμίαν εἰδησιν χαροποιάν;

ΛΕΥΚΗ. Μαμμά μου. . . (Κατ' ἰδίαν.) Νὰ τολμήσω! . . .

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Καὶ τί νὰ μάθης!

ΛΕΥΚΗ. (Κατ' ἰδίαν.) Εἶναι τὸ καλῆτερον μέσον.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (Νέουσα πρὸς τὴν Λευκὴν νὰ καθῆσθαι.) Εἶπέ με τί ἔχεις;

ΛΕΥΚΗ. (Καθημένη.) Εἶμαι ὀργισμένη, διότι γίνονται πράγματα τὰ ὁποῖα μὲ προξενοῦν ἀγανάκτησιν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τί συμβαίνει;

ΛΕΥΚΗ. Συμβαίνει εὐτυχία, καὶ μάλιστα, εἰς ἀνθρώπους ἀναξίους, οἳ τινες οὔτε κἀν τὰς αἰσθάνονται. Καὶ σὺ ἡ ὁποία ἔχεις τόσην λύπην, ἡ ὁποία εἶσαι τόσῳ καλῇ, τόσῳ γενναίᾳ καὶ τόσῳ ἀξιαγάπητος!

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἦμην εὐτυχιστάτη, κόρη μου! ὁ Θεὸς ὅμως ἄλλως πως ἀπεφάσισε. Πλὴν περὶ τίνος ὁ λόγος;

ΛΕΥΚΗ. Ἐννοῶ τὴν ἀχρεῖαν ἐκείνην μητέρα . . . ἐγὼ τοῦλάχιστον τοιαύτην τὴν θεωρῶ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ποίαν μητέρα;

ΛΕΥΚΗ. Τὴν Ἀναστασίαν . . . τὴν Ἀναστασίαν, ἡ ὁποία εἰσέεισε τὸν υἱὸν της νὰ ἀναχωρήσῃ, διότι ἤθελε νὰ ὑπανδρευθῇ παρὰ τὴν θέλησίν της. Τί ἀπανθρωπία! διὰ τοῦτο ἄς τὸν κλαίῃ τώρα ὕλην της τὴν ζωὴν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Καὶ λοιπὸν;

ΛΕΥΚΗ. Ἐλαβε τέλος πάντων εἰδήσεις του.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ, (ἀρεγειρομένη.) Εἰδήσεις τοῦ υἱοῦ της;

ΛΕΥΚΗ. Δὲν ἐπνίγη ὅταν ἐναυάγησεν ἡ Ἀμφιτρίτη, ὡς εἶπαν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Θεέ μου! ὁποία εὐτυχία! (Κάθεται ἐκ νέου.)

ΛΕΥΚΗ. Εἶναι εἰς τὸ βράϊτον καὶ τὸν περιμέ-
νον εἰς τὸ ἄβρ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ (ἐξημμένη.) Τί λοιπὸν ἔκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἡ μάνα αὐτὴ ὥστε ν' ἀξιώθῃ τοιαύτης ἀμοιβῆς;

ΛΕΥΚΗ. Τίποτε . . . καὶ διὰ τοῦτο ἀγανακτῶ! Δὲν ἔκλαιε κἀν τὸν υἱὸν της.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἄ, κόρη μου! μὴν τὸ πιστεύεις.

ΛΕΥΚΗ. Ἦτον τόσο ἡσυχὴ καὶ τόσο εὐχαριστημένη, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἐπαρηγορήθη πολλὰ γρήγορα.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἦτον ἡσυχὴ διότι ἤλπιζε! διότι δὲν εἶχε λάβει ποτὲ ἐπίσημον εἰδησιν τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ της.

ΛΕΥΚΗ. Αὐτὸ λέγω κ' ἐγὼ ἤλπιζεν ἀκόμη . . . τῶν ταξειδιῶν τὰ συμβεβηκότα εἶναι τόσο παράδοξα!

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τί εὐτυχὴς μάνα!

ΛΕΥΚΗ. Ἄρα, μαμμά μου—τί τρελὴ ἰδέα! καὶ ἡμεῖς, ἴσως πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἦμεῖς!

ΛΕΥΚΗ. Τί χαρὰ, μαμμά μου! ἂν ἔξαφνα ἐμανθάναμεν . . .

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἀδύνατον! ἀδύνατον! ἔχομεν ὄλας τὰς ἀποδείξεις τοῦ τρομεροῦ θανάτου του . . . Ταλαίπωρὸ μου Ἀδριανέ!

ΛΕΥΚΗ. Ναι, ἔχεις δίκαιον εἶπαν ὅτι ἤθραν τὸ σῶμα νέου φέροντος τὸ ἔνδυμα τοῦ Ἀδριανοῦ, αὐτὸν ὅμως δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ναι, πλὴν . . .

ΛΕΥΚΗ. Ἐάν τις ἄλλος . . . τίς ἤξεύρει; . . . ἰάν τις ἄλλος τὸ ἐφόρεσε;

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Οἱ ἀξιοματικοὶ δὲν δανερίζουν τὴν στολὴν των. Πλὴν τούτου τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναντιρρήτον, διότι αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἔλαβε τὴν ἐπίσημον εἰδησιν.

ΛΕΥΚΗ. Ἐνδέχεται νὰ ἠπατήθησαν.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ἢ καλὴ μου κόρη! δὲν θὰ μ' ἔγραφε λοιπὸν ὁ Ἀδριανός;

ΛΕΥΚΗ. Τὴν εἰδησιν τῆς σωτηρίας τοῦ υἱοῦ της δὲν τὴν ἔμαθεν ἡ Ἀναστασία ἀπὸ ἐπιστολῆν, ἀλλὰ ἀπὸ ταξειδιώτην.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ὁ υἱὸς της δὲν τὴν ἔγραφε ποτὲ, ἦτον ἀδιάφορος. Ὁ Ἀδριανός ὅμως, τόσο ἀκριβὴς καὶ τόσο τακτικός! . . .

ΛΕΥΚΗ. Ἐγὼ ὅμως ἀφοῦ ἔμαθα ὅτι ἔρχεται τῆς Ἀναστασίας ὁ υἱὸς δὲν ἀπελπίζομαι . . . Δὲν ἠμπορῶ νὰ πιστεύσω ὅτι ὁ Θεὸς προτιμᾷ αὐτήν, καὶ λησμονεῖ σέ. Φαντάσου, μαμμά μου πόσον θὰ εἶσαι εὐτυχὴς . . . ἂν ἔλθῃ τις ἔξαφνα καὶ σὲ εἰπῇ . . . Ἴδου ὁ υἱὸς σου.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ, (ἐξημμένη.) Σιώπα . . . σιώπα! ἀποθνήσκω. Μὴ με δίδεις τοιαύτας ἐλπίδας! εἶναι μάταιαι! καὶ αὐξάνουν ἔτι πλέον τὸν πόνον μου.

ΛΕΥΚΗ, (κατ' ἰδίαν καὶ μακρονομένη.) Δὲν μὲ βοηθεῖ διόλου . . . ἀποκρούει πᾶσαν ἐλπίδα . . . μὲ ἀφαιρεῖ ὅλον τὸ θάρρος! καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος μ' ἀφῆκε μόνην. . . Καὶ ὁμοῦς πρέπει νὰ τὸ εἰπῶ. . . . (Μεγαλοφώνως.) Ποῦ ὑπάγεις, μαμμιά;

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (Τεταραγμένη καὶ ἐτοιμὴ νὰ ἐξέλθῃ.) Ὑπάγω νὰ εὔρω τὴν Ματθίλδην.

ΛΕΥΚΗ. Τί τὴν θέλεις;

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Πρέπει ἀρβούτως νὰ τὴν καταπείσω νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους. . . ὑπάγω. . . πρέπει . . . (Ἐλθοῦσα μέχρι τῆς θύρας ἐπαίρεται καὶ ἐρωτᾷ.) Εἶπες ὅτι εἰς τὸ Ἄβρ περιμένουν τὸν υἱὸν τῆς Ἀναστασίας;

ΛΕΥΚΗ. Ναι. . . ἴσως αὔριον εἶν' ἐδῶ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τί χαρά! Πῶς θὰ ὑποφέρῃ ἡ ταλαίπωρος μάνα του τὴν τόσῃν εὐτυχίαν! Εἰς τὸν τόπον τῆς δὲν θὰ κατάρθονα . . . (ἀνυψοῖ τὴν φωνήν.) Ναι, δὲν θὰ κατάρθονα ποτὲ νὰ ὑπομείνω. . . Πῶς θὰ ἀνθέξῃ ἕως οὗτο νὰ ἰδῇ τὸν υἱὸν τῆς! Θὰ μετρά τὰς ὥρας, τὰ λεπτά! . . . Δευκὴ μετ' ὀλίγον ἐπιστρέφω. (Ἐξέρχεται ὀρμητικῶς.)

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΛΕΥΚΗ. (μόνη.) Καλὴ ἀρχή. . . Ὅπωςδήποτε ἡ ἰδέα θὰ ριζοβολήσῃ καὶ θὰ μεγαλώσῃ. . . Ἐν πρώτοις θὰ ἐννοήσῃ ὅτι μία μήτηρ ἡμπορεῖ νὰ εὔρῃ τὸν υἱὸν τῆς. . . καὶ ἔπειτα θὰ τὴν εἰπῶ ἡ εὐτυχὴς αὐτὴ μήτηρ δὲν εἶναι ἡ Ἀναστασία, εἶσαι σὺ, μαμμιά μου!

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΠΕΤΡΟΣ, ΛΕΥΚΗ.

ΠΕΤΡΟΣ. (κρατῶν κάλαθον τὸν ὅποιον ἀποθέτει ἀριστερὰ πρὸς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς.) Ποῦ ὑπῆγεν ἡ κυρία;

ΛΕΥΚΗ. Εἰς τῆς Ματθίλδης.

ΠΕΤΡΟΣ. Δὲν ὑπῆγεν ἐκεῖ; τὴν εἶδα διευθυνομένην πρὸς τὸν λιμένα.

ΛΕΥΚΗ. Μόνη;

ΠΕΤΡΟΣ. Ὅχι* ἕκαμα νεῦμα εἰς τὴν Μαρίαν καὶ τὴν ἠκολούθησε.

ΛΕΥΚΗ. Νὰ τρέχῃ εἰς τὸν λιμένα ἀσθενὴς ὅπως εἶναι σήμερον!

ΠΕΤΡΟΣ. Δὲν μ' ἐφάνη πολλὰ ἀσθενὴς* ἐβάδιζε γρήγορα καὶ βιαστικά, ὡς ἄνθρωπος τρέχων νὰ μάθῃ καλὴν εἶδησιν. . . Ἰπέθεσα ὅτι θὰ τὴν εἶπετε καὶ τί.

ΛΕΥΚΗ. Λοιπὸν εἰς τὸν λιμένα διευθύνεται;

ΠΕΤΡΟΣ. Μάλιστα πρὸς τὸ μέρος εἰς τὸ ὅποιον κατοικεῖ ἡ Ἀναστασία.

ΛΕΥΚΗ. Θὰ ὑπῆγεν εἰς αὐτήν, τὸ ὑπῆρξεν.

ΠΕΤΡΟΣ. Καὶ διὰ τί;

ΛΕΥΚΗ. Ὑπῆγε νὰ μάθῃ πῶς ἡμπορεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὸν υἱὸν τῆς.

ΠΕΤΡΟΣ. Πῶς;

ΛΕΥΚΗ. Ἐπλασα ἕνα μῦθον.

ΠΕΤΡΟΣ. Μῦθον!

ΛΕΥΚΗ. Τὴν εἶπα τὴν εὐτυχίαν μας.

ΠΕΤΡΟΣ. Τὴν εἶπετε;

ΛΕΥΚΗ. Ἀλλὰ τὴν ἕκαμα νὰ πιστεῦσῃ ὅτι ἡ εὐτυχία αὐτὴ συνέβη εἰς τὴν Ἀναστασίαν.

ΠΕΤΡΟΣ. Ὡραία τρώντι! ἀλλ' ὅταν ἀνακαλύψῃ ὅτι εἶπετε ψεύματα;

ΛΕΥΚΗ. Τόσῃ κολήτερα.

ΠΕΤΡΟΣ. Τί θὰ εἰπῆτε.

ΛΕΥΚΗ. Τόσῃ καλήτερα.

ΠΕΤΡΟΣ. Θὰ ἐννοήσῃ ἀμέσως ὅτι κατὰ μυστήριον τρέχει.

ΛΕΥΚΗ. Καὶ θὰ ζητήσῃ. . .

ΠΕΤΡΟΣ. (ἐννοῶν.) Τώρα ἐνόησα. . . θὰ τὸ μαντεύσῃ!

ΛΕΥΚΗ. Δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ τὸ μαντεύσῃ. . . ἀλλὰ θὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐλάβαμεν καμμίαν εἶδησιν. Πῶς νὰ μαντεύσῃ ὅτι εἶν' ἐκεῖ μέσα ζωηρὸς καὶ ὀλοζώντανος; Ἀλήθεια! Ὅ ἀποθνήσκῃ ἀπὸ τὴν πείναν ὁ ταλαίπωρος* δὲν φέρεις νὰ φάγῃ;

ΠΕΤΡΟΣ. Ἴδου τὸ καλάθι μου.

ΛΕΥΚΗ. Γρήγορα λοιπὸν ἔμβαι.

ΠΕΤΡΟΣ. Ἐχετε τὸν νοῦν σας. (Ἐμβαίνει εἰς τοῦ Ἀδριανοῦ.)

ΛΕΥΚΗ. Μὴν ἀνησυχῆς.—Ἐχεῖς δίκαιον, ἐὰν ἤρχετό τις αἰφνιδίως. . . Ἐὰν ἤρχετο ἡ Ματθίλδη. . . τί νεῦρα καὶ τί λειποθυμιαί! . . . καὶ ὁ Πέτρος ὁ ὁποῖος φοβεῖται τόσον τὰ νευρικά τῆς Ματθίλδης! . .

ΠΕΤΡΟΣ. (ἐξερχόμενος ὅλος ἐντρομος.) Κυρία. . . κυρία. . .

ΛΕΥΚΗ. Τί τρέχει;

ΠΕΤΡΟΣ. Ὁ ἀδελφός σας. . .

ΛΕΥΚΗ. Ὁ ἀδελφός μου. . . τί;

ΠΕΤΡΟΣ. Δὲν εἶναι εἰς τὸ δωμάτιόν του.

ΛΕΥΚΗ. Ὁ Ἀδριανός;

ΠΕΤΡΟΣ. Καὶ ὁμοῦς τὸν εἶχετε κλειδῶσει διπλῶς.

ΛΕΥΚΗ. Ἡσύχασε. Θὰ ὑπῆγεν εἰς τὴν Ματθίλδην.

ΠΕΤΡΟΣ. Καὶ ἀπὸ ποῦ;

ΛΕΥΚΗ. Ἀπὸ τὸ παράθυρον.

ΠΕΤΡΟΣ. Πάλιν ἄρχισε!

ΛΕΥΚΗ. Καὶ ἡ μαμμιά μου ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ εἰς αὐτήν. . . θὰ τὴν ἰδῇ.

ΠΕΤΡΟΣ. Ἀξίολογα! μόλις ἤλθε καὶ ἄρχισε πάλιν τὰ δικά του.

ΛΕΥΚΗ. Καὶ τί θέλεις νὰ κάμῃ ἀφοῦ τὴν ἀγαπᾷ;

ΠΕΤΡΟΣ. Ναι, τὴν ἀγαπᾷ, τὴν ἐξαναιδε, καὶ οὔτε τὸν μέλει πλέον δι' ἡμᾶς. Ὡ! ἡ ἀγάπη, ἡ ἀγάπη! . . .

=

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ.

ΠΕΤΡΟΣ, ΑΔΡΙΑΝΟΣ, ΛΕΥΚΗ.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. (Ὀρβιος εἰς τὸ παράθυρον.) Ἡ ἀγάπη ἔχει πτερά.

ΛΕΥΚΗ. (Πρὸς τὸν Ἀδριανόν.) Ἄ! ἤλθες!

ΠΕΤΡΟΣ, (ὁμοίως.) Ἄ! ἤλθες!

ΛΕΥΚΗ. Τί ἀπερισκεψία!

ΠΕΤΡΟΣ. Τί τρέλα! (τὸν σύρει πρὸς τὴν σκηνήν.)

ΛΕΥΚΗ. Νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ παράθυρον! ἡμποροῦσε νὰ σὲ ἰδῇ ἡ μαμμιά.

ΠΕΤΡΟΣ. Ἡμποροῦσε νὰ κακοπάθῃς.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Νὰ πηδῶ ἀπὸ τὸ παράθυρον. . . εἶμαι συνειθισμένος* τὸ ἠξέρω κάλλιστα.

ΠΕΤΡΟΣ. Λαμπρὸν προτέρημα!

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Δὲν ἦτον δυνατὸν ν' ἀνθέξω πλέον. . . τὴν ἐβλεπα ἀντικρῦ μου. . .

ΛΕΥΚΗ. Δὲν ἔχομεν καιρὸν νὰ σ' ἀκούωμεν. (Ὡθεῖ αὐτὸν πρὸς τὴν μικρὰν θύραν.)

ΑΔΡΙΑΝΟΣ, (ἐπιστρέφων πρὸς τὸν Πέτρον.) Ἐκλαίει.

ΠΕΤΡΟΣ. Ἄς εἶναι πλέον* τὴν τρέλλαν τὴν ἕκαμες ποῦ τὴν ἕκαμες. . . ὀπίσω γρήγορα.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Πῶς εὐμόρφαινε! μόλις τὴν εἶδα μὲ μαῦρα. . . δι' ἐμὲ, καὶ τὰ ἔχασα.

ΛΕΥΚΗ. Κρύψου λοιπὸν;

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. (Ἐπιμένων.) Σὲ λέγω, Δευκὴ, ἂν ὄλ' οἱ ἄνδρες τοὺς ὁποίους κλαίουσαν ἡμποροῦσαν νὰ ἰδοῦν τὰς χήρας των μαυροφορεμένας δι' αὐτοῦς. . .

ΠΕΤΡΟΣ. Τί θὰ ἕκαμναν;

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Ὅ ἀνεστῆνοντο ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ. Καὶ αἱ γυναῖκες των θ' ἀπέθανον διὰ τὴν νεκρανάστασιν. Ἐλα μέσα.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Πῶς μὲ ἀγαπάτε ὅλοι! Ἀξίζω λοιπὸν ὀλίγον;

ΛΕΥΚΗ. Δὲν ἀξίζεις τίποτε. Κρύψου σὲ λέγω, διότι ἂν ἡ μαμμιά μου. . .

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Ἐ καὶ τί; Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἂν μὲ ἰδῇ ἡ χαρά. . .

ΛΕΥΚΗ. Θὰ τὴν σκοτώσῃ.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. (μεταβαίνων πρὸς ἀριστερὰ)

ΛΕΥΚΗ. Ἀκούεις, Πέτρε; θέλει νὰ τὴν ἰδῇ.

ΠΕΤΡΟΣ. Εἶναι τρελλός!

ΛΕΥΚΗ. Δὲν θὰ τὴν ἰδῇ.

ΠΕΤΡΟΣ. (ἐμποδίζων αὐτῷ τὴν εἴσοδον πρὸς τὸ βάθος) Καὶ μὲ τὴν βίαν θὰ σὰς ἐμποδίσω νὰ μὴν τὴν ἰδῆτε.

ΛΕΥΚΗ. Ἄσπλαγγνε!

ΠΕΤΡΟΣ, Ἄπovε υἱέ!

ΛΕΥΚΗ. Ἄπovε ἀδελφέ!

ΠΕΤΡΟΣ. Χονδρέ!

ΛΕΥΚΗ. Ναύτη!

ΠΕΤΡΟΣ. Σοφέ!

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν ἔχετε σκοπὸν νὰ μὲ μεταχειρίζεσθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φεύγω κ' ἐξαναπηγαίνω εἰς τοὺς ἀγρίους

ΠΕΤΡΟΣ. (ἀκροώμενος) Προσοχή!

ΛΕΥΚΗ. Ἀδελφέ μου, σὲ παρακαλῶ, ἀκόμη ὀλίγον.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Ἐστῶ, ἀφοῦ εἶναι ἀνάγκη.

ΠΕΤΡΟΣ. Κάποιος ἔρχεται.

ΛΕΥΚΗ. (ἀποθῶσα εἰς τὸ δωμάτιον τὸν Ἀδριανόν) Εἶναι καιρός!

(Ἐπεται τὸ τέλος.)

ΠΕΡΙ ΧΟΡΟΥ *)

Χορὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐσήμαινε κύκλον χορευόντων* ἡ δὲ λέξις χορὸς παράγεται ἐκ τοῦ γύρου σημαίνοντος κύκλον* ἔθεν κατ' ἐξοχὴν χορὸς ἐκαλεῖτο ὁ συρτός. Χορὸν πρὸς τούτοις ἐκάλουν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ χοροῦ εἰς τὰ θεάτρα ψαλλόμενον ἄσμα, τὸ ὅποιον σογὸ ἦτο χορὸν ὀνομάζουσι τὴν σήμερον, ὡς γνωστὸν, εἰς τὰ μελοδράματα οἱ Εὐρωπαῖοι. — Χορὸς κατὰ τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως σημασίαν, σημαίνει τὴν δι' ὀρισμένων βηματισμῶν καὶ τοῦ σώματος περιστροφῶν εἰς ῥυθμὸν ὄρχησιν, τὴν συμβαδίζουσαν δῆλον ὅτι καὶ συμπίπτουσαν τῷ ῥυθμῷ τῆς παιανίζουσας μουσικῆς* ἐπρόθεσα δὲ ὡς ἀναπόφευκτον τὸ «ἔρρυθμος», καθότι χορὸς μὴ συμβαδίζων τῷ τῆς μουσικῆς ῥυθμῷ, τραγέλαφος δικαιότερον ἢ χορὸς δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Καὶ εἶδη μὲν τὴν σήμερον χορῶν πλείστα ὑπάρχουσι παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, πάντα ὁμοῦς ταῦτα εἰς δύο πρωτίστως ὑποδιαιρέσεις δύναται νὰ ὑπαχθῶσιν* εἰς τοὺς θεατρικοὺς δηλ. καὶ εἰς τοὺς κατ' οἶκον ἢ οἰκιακοὺς χορούς. Καὶ ὁ μὲν ἄνω ῥηθεὶς ὀρισμὸς δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς δευτέρους τούτους, διότι οἱ θεατρικοὶ, πολυσύνθετοι ὄντες καὶ ἐξόχως μιμητικοὶ καὶ σκοποῦντες τὴν διὰ σωματικῶν κινήσεων, βηματισμῶν τε καὶ χειρονομιῶν ῥυθμιζομένην ὑπὸ τῆς μουσικῆς παραστάσιν τραγικῶν ἢ κωμικῶν ὑποθέσεων, δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὸν ὀρισμὸν ἐκεῖνον, ἀλλ' ἔ-

*) Ἀπόσπασμα ἐκ τινος μελέτης ἀναγνωσθείσης ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀριστομένους Δρακοπούλου ἐν τινι τῶν ἑφεσπερίδων τῆς ἐν Βάρνη λίσχης.

χορσὶ πολλὴν τὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων ὄρχησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέφερα τὴν ὄρχησιν τῶν ἀρχαίων δέον νὰ διακρίνωμεν αὐτὴν καθαρῶς ἀπὸ τοῦ χοροῦ, καθότι ἡ ὄρχησις παρ' ἐκείνοις ἦτο ὅ,τι τὴν σήμερον ὁ ἐν τοῖς θεάτροις χορευόμενος μιμητικὸς χορὸς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ σημερινοὶ ὑπολείπονται πολὺ τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ τὴν τέχνην ταύτην, ἣν ἐκείνοι εἰς τοιοῦτον τελειότητος εἶχον προαγάγει ὥστε ἐπιστήμην, καὶ δικαίως, τὸν χορὸν πολλὰκις ἀπεκάλουν. Ὅτι δὲ ἄλλο χορὸς καὶ ἄλλο ὄρχησις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅλην καὶ ἐκ τῆς ἐξῆς τοῦ Λουκιανοῦ περικοπῆς: « Ἐν Δήλῳ δὲ γε, λέγει, οὐδὲ αἱ θυσίαι ἄνευ ὄρχησεως, ἀλλὰ σὺν ταύτῃ καὶ μετὰ μουσικῆς ἐγίνοντο· παίδων χοροὶ συναλλογόμενοι ὑπ' αὐλῶν καὶ κιθάρων, οἳ μὲν ἐχόρευον, ὑπερχοῦντο δὲ οἱ ἄριστοι προκριθέντες ἐξ αὐτῶν». Τουτέστιν ἐν Δήλῳ ἔκθα, ὡς γνωρίζετε, ἐτελοῦντο κατὰ πενταετίαν τὰ Δήλια ἦτοι πανηγύρεις, θυσίαι καὶ μυστήρια εἰς τιμὴν τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, οὗ τινος ὑπῆρχεν ἐκεῖ ναὸς, αἱ θυσίαι ἐγίνοντο πάντοτε μετὰ χοροῦ καὶ μουσικῆς, καθ' ἃς συναρχόμενοι παίδων χοροὶ συνοδεύοντο αὐλοῦ καὶ κιθάρας, οἳ μὲν ἐχόρευον, οἳ δὲ ἄριστοι καὶ ἰκανώτεροι αὐτῶν ὠρχοῦντο, τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι οἳ μὲν ἀπειρότεροι ἐσχημάτιζον πῆρξ τὸν χορὸν συγκατατούμενοι ἐκ τῶν χειρῶν, οἳ δὲ ἐπιτηδειότεροι χορευταὶ προβαίνοντες ἐν τῷ μέσῳ ὠρχοῦντο, τουτέστιν ἐχόρευον ποιοῦντες διαφόρους διασκόλους, βηματισμούς, χειρονομίας κτλ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ὄρισμοῦ τοῦ χοροῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου καὶ τῶν δύο πρωτίστων ὑποδιαίρεσεων αὐτοῦ· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν γέννησιν καὶ βαθμὴδὸν τελειοποίησιν τοῦ ἦτοι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χοροῦ. Τὸ κατ' ἐμὲ φρονῶ, Κύριοι, ὅτι μουσικὴ καὶ χορὸς εἰσὶν ἀμφότερα συγγενῆ τῷ ἀνθρώπῳ, τουτέστι σὺν τῇ γεννήσει αὐτοῦ καὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς γεννᾶται· ἀπόδειξις τούτου τὸ θηλάζον βρέφος τὸ ὅποιον ἄδει τὸ μονότονον μὲν καὶ πάσης μελωδίας ἐστρημένον, πλὴν τοσοῦτον ἡδὺ καὶ τερπνὸν διὰ τὰς μητέρας φωνὰς του, κινεῖ δὲ ταυτοχρόνως τὰς μικρὰς χεῖρας καὶ τοὺς ἀπαλοὺς πόδας του ὡσεὶ ἐπιθυμοῦν νὰ χορεύσῃ. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν ὁμοίως ὁ χορὸς γεννεολογεῖται πολὺ πρότερον τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἦτοι ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ σύμπαντος γενέσεως, σύγχρονος ὡν τῷ ἀρχαίῳ ἐκείνῳ Ἐρατρί τῷ υἱῷ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Χάους (καὶ οὐχὶ τῷ μεταγενεστέρῳ υἱῷ τῆς Ἀφροδίτης). « Ἡ γοῦν τῶν ἀστέρων χορεία, λέγει ὁ Ἐρατρίτης συγγραφεὺς, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς τῶν ἡλικίων συμπλοκὴ καὶ εὐρυθμὸς αὐτῶν κοινωνία καὶ εὐτακτὸς ἁρμονία τῆς πρωτογόνου ὄρχησεως εὐδείγματα ἐστί. » Μετὰ ταῦτα δὲ πρώτη τῶν θεῶν ἡ Πρία θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ σύ-

ζυγὸς τοῦ Κρόνου, μήτηρ δὲ τοῦ Διὸς, ἀγκάλασε πολὺ τὸν χορὸν, διέταξεν εἰς μὲν τὴν Φρυγίαν τοὺς Κορύθωντας· εἰς δὲ τὴν Κρήτην τοὺς Κουρήτας νὰ χορεύωσι, καὶ ἐκ τοῦ χοροῦ αὐτῶν μεγάλως ὠφελήθη ἀκολούθως ἡ Πρία, διότι χορεύοντες οὗτοι ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰῆς τῆς Κρήτης περὶ τὸν Δία, νήπιον ἔτι ὄντα, καὶ κτυποῦντες τὰ τύμπανα ἐμπόδιζον τὸ νὰ ἀκουσθῇ ὁ κλαυθμὸς του, καὶ οὕτω τὸν διέσωσαν ἀπὸ τοῦ πατρῴου ὀδόντος. Ἡ τῆς ἀρχαίας λοιπὸν μυθολογίας διήγησις αὕτη τί ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὅτι οὐ μόνον ἐν πλήρει χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς μυθικοὺς χρόνους ἦν ὁ χορὸς, ἀλλὰ καὶ ὅτι περὶ αὐτοῦ οἱ τότε ἄνθρωποι ἐφρόνουν ὅτι καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου γένους οἱ θεοὶ ἐχόρευον· καθότι βεβαίως οἱ θεοὶ πρέπει νὰ ἐγεννήθησαν ὅλοι πρὸ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ φαιδροτάτη μας Τερψιχόρη, ἡ θεὰ τοῦ χοροῦ, ἐχόρευεν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος μετὰ τῶν ὀκτὼ χαριτοβρύτων ἀδελφῶν τῆς ἀναριθμήτους ἰσως αἰῶνας πρὶν ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ἡσίοδος ἀναβῆ καὶ ἰδῆ αὐτὰς ἰδίως ὁμοίως χορευούσας, καθὰ ὁ ἴδιος διηγείται ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ, λέγων « περὶ κρήνην εὐειδέα ποσοῦ ἀπαλοῖσιν ὄρχευνται ». . . Κατὰ δὲ τὴν γέννησιν τοῦ Ἄρεως ἡ μυθολογία ἀναφέρει ὅτι ὁ Πρίαπος παραλαβὼν αὐτὸν παῖδα ἔτι ὄντα παρὰ τῆς μητρός του Ἥρας ὅπως τὸν παραδώσῃ εἰς ἓνα τῶν Τιτάνων διὰ νὰ τὸν διδάξῃ τὴν ὀπλομακίαν, πρότερον μὲν ἐδίδαξεν αὐτὸν τὸν χορὸν καὶ τέλειον ἀποκατέστησε χορευτὴν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ὀπλομακίαν· ὡς ἐκ τούτου δὲ ὑπεσχέθη πρὸς τὸν Τιτᾶνα ἐκείνον ὡς δίδακτρα ἡ Ἥρα τὸ δέκατον ἐκάστοτε μέρος τῶν ἐκ τοῦ πολέμου περιγινομένων τῷ Ἄρει λαφύρων. Ἀφήσωμεν ἤδη τοὺς μπαλαρίνους θεοὺς τῶν προγόνων μας νὰ χορεύωσι μὲ τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, Περνασσῶ, Ἑλικῶνος καὶ Πίνδου, καὶ ἃς στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀρχαιότητος ἵνα ἴδωμεν ἂν καὶ ἐκεῖνοι ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμα τῶν θεῶν τῶν. Καὶ μάλιστα, Κύριοι, τοῦτο μετὰ θετικότητος δύναμις νὰ σὰς διαβεβαιώσω, ἐκ δὲ τῶν κτωτέρω λεχθησομένων θέλετε περὶ τούτου ἀδιστακτικῶς πεισθῆ. Οὐ μόνον εἰς τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν λέσχας (ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχαν τότε ποσῶς τοιαῦται) δὲν ἐθεώρουν ἄτοπον νὰ χορεύωσιν, ἀλλ' οὐδεμίαν θρησκευτικὴν τελετὴν ἢ πανηγυρίαν ἄνευ χοροῦ ἐτέλουν, καθότι ὁ Ὀρφεὺς καὶ Μουσαῖος, οἳ ἄριστοι δύο αὐτοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χορευταὶ, τοσοῦτον εἶχον ἐξωραΐσει καὶ τελειοποιήσει τὸν χορὸν, ὥστε εἶχεν εἰσαχθῆ καὶ νομοθετηθῆ, οὕτως εἶπεν, καὶ εἰς αὐτῶν τῶν μυστηρίων τὴν τέλειον, ἃ τινὰ ἐτελοῦντο ἐν χορῷ καὶ ρυθμῷ, διὸ λέγουσιν ὅτι καὶ οἱ ἐξαγορεύοντες τὰ μυστήρια μέχρι τέλους ἐχόρευον. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐν

Δήλῳ θυσίων καὶ πανηγύριων προανέφερον ἦδν, τὰ δὲ Βάκχια καὶ Διονύσια, πανηγύρεις τελούμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου δημοτικῶς καὶ μετὰ μεγίστης πομπῆς, οὐ μόνον παρ' Ἑλλήσιν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοῖς, εἰς τί ἄλλο συνίσταντο ἢ εἰς ἀδικόπους χοροὺς ἀλαλαγμοὺς καὶ εὐθυμίας; Ἐπειδὴ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀνεμνήσθην σὰς λέγω ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς (ἂν καὶ ὁ Ῥωμαῖος ἱστοριογράφος Σαλούστιος λέγει ὅτι μετὰ τῶν ἐλαττωμάτων οἱ Ῥωμαῖοι τὸν χορὸν κατέτασσαν) κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἄρεως ὅς τις ἐξόχως ἐν Ῥώμῃ ἐλατρεύετο, οἱ ἱερεῖς αὐτῶν Σάλιοι καλούμενοι, δώδεκα ὄντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἄρεως ἀφιερωμένοι, ἐχόρευον κατὰ τὰς ὁρισμένας ἐορτὰς χορὸν σεμνότατον καὶ ἱερώτατον, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν Salii, παραγόμενον ἐκ τοῦ Salire, πηδᾶν, ἐξ οὗ τὸ Ἰταλικὸν Saltare.

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τῶν δύο τῆς τότε ἐποχῆς πεπολιτισμένων ἔθνων, καὶ στρεφόμενοι πρὸς τὰ βάρβαρα ἔθνη, εὐρίσκομεν εἰς ἅπαντα ἀνεξαιρέτως ἐν πλήρει χρήσει τὸν χορὸν, οὐ μόνον ὡς τέρψιν καὶ διασκεδάσεως μέσον, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦν μέρος ἀπαραίτητον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς καὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν. Οἱ Ἴνδοι, καθὰ ὁ Λουκιανὸς διηγείται, ἐγειρόμενοι τὴν πρωΐαν προσεύχονται πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον χορεύοντες καὶ ἀσπάζόμενοι μακρόθεν αὐτόν· ταῦτο δὲ τοῦτο ἐπανελάμβανον καὶ κατὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς ἐν χορῷ πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς καὶ σήμερον ἔτι διασώζεται, οὐ μόνον παρὰ πολλοῖς τῶν Ἰνδῶν λαοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀφρικῇ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Μωαμεθανοῖς, οἳ τινες, ὡς καλῶς πάντες γινώσκετε, χορεύουσιν εἰς τοὺς ναοὺς τῶν, ἰδίως κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βραμαζανίου, εἰς πολλὰ δὲ μέρη καὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος πᾶσαν παρασκευὴν, οἳ μὲν ἰδιῶται εἰδὸς τι συρτοῦ χοροῦ, οἳ δὲ δερβίσι αὐτῶν τὸν στρόβιλον ἐκείνον, ὃν μετὰ τοσαύτης ταχύτητος καὶ ἐπιτηδειότητος ἐκτελοῦσι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἰκανὰ νομίζω, Κυρίαί καὶ Κύριοι, ἐν χορῷ ἀδελφοί, ὅπως ὑποδείξωσιν εἰς τοὺς κοινούς καὶ ἀσπλάγγνους ἐχθρούς μας εἰς ὅποιον ὑπέπεσαν θανάσιμον ἁμάρτημα καὶ ἱεροσυλίαν, τολμήσαντες νὰ κατηγορήσωσι πράγματος τοσοῦτον προσφιλοῦς καὶ περισπουδᾶστου καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς, παρ' αὐτῶν τε τούτων ἐνεργουμένου καὶ παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἀνθρώπων πρὸς τιμὴν καὶ λατρείαν αὐτῶν ἐκτελουμένου. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ρηθέντων ἀρκούντως φανερὸν γέγονε πόσον ἐτιμᾶτο ὁ χορὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀφοῦ καὶ θεότητα εἰδικὴν τοῦ χοροῦ ἢ γόνιμος αὐτῶν φαντασία εἶχε πλάσει, οὐδεμίαν δὲ πανηγυρίαν ἢ ἱεροτελεσίαν ἄνευ χοροῦ ἐτέλουν.

Ἀφήσωμεν ἤδη τοὺς ναοὺς τῶν καὶ εἰσελθόμεν εἰς τὰ θεᾶτρα καὶ τὰς ἰδιωτικὰς αὐτῶν οἰκίας, καὶ ἴδωμεν κατὰ τόσον καὶ ἐκείσε ἐν χρήσει ἦν καὶ ἐτιμᾶτο ὁ χορὸς. Οὐδεμίαν θεατρικὴν παράστασιν τραγικὴν ἢ κωμικὴν ἐγίνετο ἄνευ χοροῦ. Καὶ εἶδη μὲν χορῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πλεῖστα, καθὼς καὶ τὴν σήμερον, τρία ὁμοίως αὐτῶν ἦσαν τὰ κυριώτερα καὶ κεφαλαιωδέστερα, ἡ Ἑμμέλεια, ὁ Κόρδαξ καὶ ἡ Σικκινίς. Καὶ ἡ μὲν Ἑμμέλεια ἦτο χορὸς σοβαρῶς χορευόμενος εἰς τὰς παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν· ὁ δὲ Κόρδαξ καὶ ἡ Σικκινίς χοροὶ κωμικοὶ χορευόμενοι κατὰ τὰς κωμωδίας. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων χορῶν πρώτιστα εἶδη ἦσαν ὁ Πυρρίχιος ἢ Πυρρίχη, εἶδος ἐνόπλου πολεμικοῦ χοροῦ ἐφευρεθέντος παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτολέμου τοῦ ἐπονομαζομένου Πύρρου· ἡ Θερμαστρίς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ χορευτὴν ἐπέδρα πολὺ ὑψηλὰ, πρὶν δὲ κατέλθῃ εἰς τὸ ἔδαφος παρήλλασσε πολλάκις σταυροειδῶς τοὺς πόδας του, ὡς σήμερον χορεύουσι πρὸ πάντων οἱ Κρήτες· ὁ Γέρανος, εἶδος συρτοῦ χοροῦ ἢ Ὀκλασις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγενουπέτου καὶ ἀνεγείροντο εὐθύς, καθὼς ὑποθέτω γίνεται εἰς τὸν σημερινὸν Τσαμίικον, καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη χορῶν, ὧν τὴν ἀπαριθμῆσιν παραλείπω ὡς περιττὴν καὶ ἀλυσίτελῃ πρὸς τὸν τοῦ παρόντος λόγου σκοπόν.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἳ πάντων τῶν Ἑλλήνων περὶ τὰ ἦθη αὐστηρότεροι καὶ πολεμικώτεροι, σὺν τῇ ὀπλομακίᾳ ἐγύμναζον τοὺς παῖδας αὐτῶν εἰς τὸν χορὸν, ὡς ἀπαραίτητον μέρος ἐλευθερίου ἀνατροφῆς θεωροῦντες αὐτόν, διὸ καὶ οἳ χάριν σωματικῆς ἀσκήσεως ἀγῶνές τῶν τῆς πάλης καὶ ὀπλομακίας ἐτελεύτων πάντοτε διὰ χοροῦ· εἰς δὲ τοὺς πολέμους ὁ αὐλὸς παρ' αὐτοῖς ἐδίδο πάντοτε τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης. Δύο εἶδη χορῶν πρὸ πάντων ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Λακεδαιμόνιοις, τὸ καρνατίζειν, ἦτοι χορὸς χορευόμενος ἰδίως εἰς τὰς Καρύας, κωμόπολιν τῆς Λακεδαιμόνος καὶ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν παρθένων πρὸς τιμὴν τῆς Κερυάτιδος Ἀρτέμιδος κατὰ τὰς ὁρισμένας ἐορτὰς, καὶ δεύτερος ὁ Ὀρμος, χορὸς σύμμικτος ἐκ νεανίων καὶ παρθένων, κρατουμένων ὑπὸ τῶν χειρῶν δίκην ὄρμου (ἀλύσεως δηλοῦν ὅτι). Κατὰ τὸν χορὸν τοῦτον προηγεῖτο μὲν εἰς νεανίας χορευτὴν νεανικὰ καὶ πολεμικὰ, ἡ δὲ ἀκολουθοῦσα αὐτὸν παρθένος σεμνὰ καὶ κόσμια, τὴν σεμνότητα πρὸς τὸ θηλυ φύλον διδάσκουσα· εἰς τρίτον ὡστε ὁ Ὀρμος ἀπετελεῖτο ἐκ κράματος ἀνδρίας καὶ σωφροσύνης.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον ἐπιδίδωσι εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ χοροῦ, καὶ τόσον οὗτος ἐτιμᾶτο, ὥστε τοὺς προστάτας καὶ πρωταγωνιστάς τῶν προορχηστῆρας ἐκάλουν δηλ. ἀρχιχορευτάς, καθὰ φαίνεται ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων ἐπιγραφῶν τῶν

ἀριστευσάντων εἰς τὰς μάχας. Ἰδοὺ μία τοιαύτη ἐπὶ ἀνδριάντος ἐπιγραφὴ «Προὔκρινε γὰρ προορηχησῆρα ἅ πόλις» καὶ ἑτέρα «Εἰλατίωνι τὴν εἰκόνα δὲ δῆμος εὐὸρχησαμένω τὴν μάχαν». Εἰς δὲ τὴν Ἰωνίαν ἂν καὶ ὁ ἐν χρήσει παρ' αὐτοῖς βυκκικὸς χορὸς ἦτο σατυρικὸς, μόλαταῦτα οἱ πρόκριτοι καὶ εὐγενέστεροι τῶν Ἰώνων οὐ μόνον δὲν ἠσχύνοντο νὰ χορεύωσιν αὐτὸν δημοσίᾳ κατὰ τὰς ὠρισμένας ἑορτάς, πᾶσιν ἄλλην ἐργασίαν αὐτῶν παραιτοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχῶντο ἐπὶ τῇ χορευτικῇ τῶν τέχνη πολλῶ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῇ πατρογονικῇ αὐτῶν εὐγενείᾳ, καὶ ἡμιλλῶντο τίς τοῦ ἄλλου κατὰ τὴν τέχνην νὰ ὑπερτερῆσῃ.

Ἰπὲρ πάντας ὅμως τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος οἱ Κρήτες ὁμολογουμένως ἦσαν οἱ ἐπιτηδειότεροι χορευταί, καθάπερ καὶ τὴν σήμερον ἐτι διακρίνονται διὰ τὸ φιλόχορον αὐτῶν, καὶ λίαν εὐλόγως, καθότι ὁ πρῶτος μετα τὴν κοσμογονίαν χορὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰδῆς παρὰ τῶν Κουρητῶν καὶ Κορυθάντων, καὶ ὅς τις διήρκεσεν οὐχὶ βεβιαίως ὅσον μίαν ἀπλῆ soirée dansante, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀδιαλείπτως ἡμέραν καὶ νύκτα, ἕως οὗ ἡλικιωθεὶς ὁ νῆπιος Ζεὺς ἐπαύσατο κλαίων.

Κατὰ πόσον δ' ἐν γένει οἱ Ἕλληνες κατεγίνοντο εἰς τὸν χορὸν καὶ τὴν μουσικὴν καὶ ἐθεώρουν ἀμφοτέρωτα ταῦτα ὡς ἀπαραίτητα καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἐλευθέρου πολίτου, καὶ συστατικὰ ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς παιδείας, ἐκ πλείστων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἱστοριογράφων, ποιητῶν τε καὶ φιλοσόφων καταφαίνεται. Ἐκ τούτων ἐπιτρέψατέ μοι, ἂν ἡ ὑπομονὴ σας εἰσέτι ὀλοτελῶς δὲν ἐξηντήθη, νὰ ἀναφέρω ὀλίγα τινά.

Ὁ ἱστοριογράφος Σαλοῦστιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἀναφέρει, ὅτι παρ' ἄλλου μὲν οὗτος διδασκάλου ἐδιδάσκετο τὴν ὀπλασκίαν παρ' ἄλλου δὲ τοὺς αὐλοὺς καὶ παρ' ἄλλου τὸν χορὸν.

Ὁ Σωκράτης, ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, οὐ μόνον ἐπῆνει τὸν χορὸν, ἀλλὰ καὶ κατεγίνετο εἰς τὴν σπουδὴν αὐτοῦ κατὰ τὰ γηρατειά του, θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἐν τῶν σπουδαιότατων μαθημάτων καὶ εἰς τῶν αὐλητρίδων δὲ τὰ διδασκαλεῖα δὲν ἀπηξίου νὰ φοιτᾷ.

Ὁ δὲ Πλάτων ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ πραγματευόμενος περὶ χοροῦ καὶ τῶν διαφορῶν εἰδῶν αὐτοῦ, ἄλλα μὲν τούτων ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει, ἄλλα δὲ κατακρίνει καὶ ὡς ἀπορρίπτεα ἀποβάλλει. Ὅτι δὲ ὁ κορυφαῖος οὗτος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος τὸν χορὸν καὶ τὴν μουσικὴν ἐθεώρει ὡς ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς παιδείας στοιχείων, δῆλον ἐκ τοῦ ἐξῆς συντόμου διαλόγου του μεταξὺ Ἀθηναίου καὶ Κλινία.

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΠΟΙΗΜΑΤΑ.

ΕΠΟΜΕ

Ἐνθυμήθητι! — τῇ δ

Motto: «Wo ragend aus hemoostem felsgestein
Schwer fällt'ge führen trüb Die Zweige senken,
Da bitte ich: Dencit zuweilen mein;
Ich vill bei jeder Rose eurer denken!»
(Fr. Halm).

Ἄχ! κ' ἡμίθραυστος ἀκόμη θελ' ἡ λύρα μου νὰ ψάλλῃ:
ὡς τραγῶν, καὶ τετραωμένη, φθόγγους ἔρωτος ἐκβάλλει.

Χαλαράς ποτε ἂν ἴδῃς χορδὰς λύρας ἡμιθραύστου,
ἢ δρυὸς κεραυνωθείσης τὴν κορμὸν καὶ ἡμικαύστου,
ἂν πυρκαϊᾶς μαγίστης λείψανόν που νὰ καπνίξῃ,
ἢ νηὸς πρὶν ἀλαζβὸς σκάφος, ἄρμανα, ἰστία,
Παίγιον οἰκτρὸν νὰ ἔχῃ ἦδη θάλασσα ἀγρία,
ἢ λυσσώδη τὸν βορρῆαν ἂν ἀκούσης νὰ σφιγῇ
Καὶ ἀφρίζῃν μὲ ματαίαν ἀλλ' ἀδάμαστον μανίαν,
Νὰ συντρίβηται τὸ κύμα εἰς βραχώδη παραλίαν
ὦ! τότε ἔνθυμήθητί με! . . . ἔνθυμήθητι τὸν πόνον,
Ὅσον σπαιρούσα καρδιά φέρει διὰ σὲ καὶ μόνον!

Ἄχ! κ' ἡμίθραυστος ἀκόμη θελ' ἡ λύρα μου νὰ ψάλλῃ:
ὡς τραγῶν, καὶ τετραωμένη, φθόγγους ἔρωτος ἐκβάλλει.

Ὅταν φοβερὸς, ζοφώδης οὐρανὸς τὴν σφαιρᾶν στίφῃ
Καὶ εἰς παχυλὰ καὶ μαῦρα θάπτηται πᾶν ἄστρον νύφῃ,
Θύελλα τὸν κόσμον ἔλον, λαίλαψ, στρόβιλος μασιτίζῃ
Καὶ ὑπὸ βροντῶν δονῆται ὁ ὄριζων καὶ γογγύζῃ,
Τ' ἔπλον τοῦ Διὸς πυρπόλον καθορμᾶ τὸν θέλον σχίζον,
Τοῦ Θεοῦ οἱ καταρράκται διανοίγονται κ' οἱ κάδδοι
Καὶ φρικώδη τῶν ἀνέμων ὁ χορὸς ὦδῃν συνάδῃ,
Τὸ πᾶν τρέμῃ, ὅτι ἦλθεν ἡ συντέλεια νομίζον.
ὦ! τότε ἔνθυμήθητί με! ἔνθυμήθητι τὸν πόνον.
Ὅσον σπαιρούσα καρδιά φέρει διὰ σὲ καὶ μόνον!

Ἄχ! κ' ἡμίθραυστος ἀκόμη θελ' ἡ λύρα μου νὰ ψάλλῃ:
ὡς τραγῶν, καὶ τετραωμένη, φθόγγους ἔρωτος ἐκβάλλει.

Ὅταν μαραινθέντα φύλλα καὶ ξηρὰ τοῦ φθινοπώρου
Σὺ χαμαὶ πατῆς πεσόντα ὑπὸ τὸν ἀβρὸν σοῦ πόδα,
ἢ μετὰ καρδίας βλέψῃς κρύας καὶ ἀδιαφόρου
Κᾶν τοῦ ἔτους κᾶν τοῦ βίου νὰ φυλορῶσιν ῥόδα,
ἢ αὐτὰ ὁμοῦ κ' ἐκείνα χεῖμαρος νὰ σὴρῃ κλαίων
Ἐξ ἔρῃν ἀποτόμων, κρημνοδῶν, θελὸς ἐκέρων . . .
Ὅταν εἰς γυπὰς ἀθῶος ὄνυχας στρουθὸς σφραδάξῃ,
Ἄχ! τὸν ὑστατὸν τῆς τόνου ὅταν ἀηδῶν στενάξῃ,
Ἐνθυμήθητί με τότε! ἔνθυμήθητι τὸν πόνον,
Ὅσον σπαιρούσα καρδιά φέρει διὰ σὲ καὶ μόνον!

Ἀπάτη πάντα.

Ἐὰν ἡ τύχη σ' εὖνοῃ, ὁ κόσμος σοὶ δουλεύῃ,
ἢ καλλονὴ σοὶ μειδιᾷ, ἢ δόξα σὲ προσενύθῃ,
Ὁ πλοῦτός σε ὑπερπληροῖ, ἢ φήμη σὲ θωπεύῃ,
ἂν ἔρως ἢ φιλί' ἀβρὰ τερπνῶς σε κολακεύῃ,
Φεῦ! πλάνη μόνον ἰσχυρὰ τὰς φρένας σου δεσμεύει,
'Ἄλλ' ὄντως πάντα εἶν' ἀπλῆ τῆς εἰμαρμένης χλοῆ!
Εὐδοκίαν ἄνθη! . . . εὐχόμεοι καρποὶ . . . χροῖα ὠραία . . .
Εἶναι ἡδίστ' ἢ γυθίσαι τῶν καὶ τερπνοτάτ' ἢ θεᾶ . . .
Καὶ πάντα φαίνοντ' εὐθαλῆ καὶ δροσερὰ καὶ νέα . . .
'Ἄλλ' εἴμοι! πόσον ἀληθές, ἂν καὶ πικρὰ ἴδῃα! —
Ὅφρις δεινὸς ὑφ' ἅπαντα κρυπτόμενος φωλεεύει,
'Ἀκόρεστος, πᾶν θυμὰ του ὑπόουλος ἐνεδρεύει,
Καὶ θίξας, δειγμά ἑλαδὸς, οὐ δ' ἴδς φονεύει!

Φ. Δ. Γ.